

วิสุทธิมคฺคสุส นาม
ปกรณวิเสสสุส
ปฐโม ภาค

(จตุตฺโถ ปฐวีกสิณนิตฺเทโส)

ข้อสอบข้อเขียน
วิชากลับ ป.ธ. ๙
วัดพระธรรมกาย

คู่มือการใช้ ข้อสอบซ่อมเขียน

๑ เตรียมสมุด ปากกา เลือกฉบับที่ชอบ ๑ ฉบับ

๒ ก่อนเขียนให้อ่านข้อสอบให้จบ ๑ รอบก่อน แล้ววง O หัวตะปู้ไว้ด้วย

เนื่องจากว่า ถ้าเราเขียนทันที เราจะเขียนได้ดีในช่วงต้น ช่วงท้ายจะล้า การที่เราอ่านให้ทั่วก่อน ทำให้เราเห็นภาพรวม กำหนดทำที่ได้ก่อน ที่ยังไม่ได้ ไม่แน่ใจ ก็รอดัดสินใจต่อได้

๓ ในการซ่อมเขียน ควรเขียนอยู่ในเวลา ๑ ช.ม.- ๑.๕ ชั่วโมงครึ่ง ก่อน เขียนไม่จบไม่เป็นไร

เนื่องจากว่า การซ่อมเขียนเน้นคุณภาพ ให้เขียนให้ดีที่สุด ได้น้อยในครั้งแรก (อาจจะ ๓ บรรทัด) เป็นเรื่องธรรมดา พอครั้งที่ ๒ ครั้งที่ ๓ จะเขียนได้มากขึ้นเอง จนครั้งหลังๆ ๑ ช.ม. ก็สามารถเขียนได้ จนจบข้อสอบเอง

๔ เขียนเสร็จ (๑ ช.ม.) ให้ตรวจทันที และถือโอกาสดูเลยไปตรงที่ยังไม่ได้เขียนด้วย

๕ ในการเขียน ครั้งแรก ไม่ต้องทวน แต่ครั้งถัดไป ตรวจเสร็จให้ทวนฉบับเก่าทุกครั้ง

แล้วใส่เครื่องหมายรอบไว้ (IIII) จนฉบับนั้นครบ ๑๐ รอบแล้วค่อยหยุด

(ไม่ควรหักโหมทำทีเดียว แต่ทำทุกครั้งหลังตรวจ ในวันที่ว่างเขียน ก็เป็นใช้ได้)

เนื่องจากการทวนเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ใน ๔ ขั้นตอนของการทำปัญหาบาลี
อันได้แก่ อ่าน เขียน ตรวจ และทวน

การอ่าน ให้อ่านตามถนัด วางตารางอ่าน จะกำหนดหน้า กำหนดวัน กำหนดรอบ ตามถนัด

การเขียน เขียนเท่าที่เขียนได้ ไม่เน้นว่าต้องอ่านมาก่อน เป็นการหัดแต่งไทยไปในตัว

ไม่ต้องเน้นว่าต้องเขียนจบ แต่จะไปชดเชยด้วยการตรวจ และทบทวน

การตรวจ ทำให้เราเห็นข้อด้อย และเห็นความใกล้เคียงในการตีความศัพท์ของเรา ค่อยๆดู ก็จะเห็นทุกอย่าง เป็นการทบทวนหลักทั้งหมดเป็นอัตโนมัติ

การทวน เนื่องจากการเขียนและตรวจมาทุกฉบับ ล้วนใช้เวลาเยอะ และยังไม่ทันได้ใช้ ก็ลืมเสียแล้ว ตราบเท่าที่เรายังทำภารกิจคือการสอบยังไม่เสร็จ เป็นความจำเป็นที่เราต้องทบทวน แต่จะทวนทั้งหมดมันย้อมไม่ทัน เราจึงเลือกทวนฉบับที่เขียนก่อน ถ้าตรงในห้องสอบ ก็เป็นอุปการะมาก แม้ไม่ตรงก็ยังมีคามมั่นใจ เพราะจะไม่รู้สึกคลั่งคลุ้งที่ไม่มี หรือมีน้อย จนขาดความมั่นใจ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ ส่วนวิหารใดติดที่นา นาล้อมอยู่รอบ ในวิหารนั้น คนทั้งหลายจะทำลานหวนขว้างเข้าที่กลางวิหารนั่นเอง ตกข้าวที่หน้าวิหาร ยังทำไม่สาสุกอย่างอื่นอีกมาก ฯ แม้ในวิหารใด มีโรคสมบัติของสงฆ์มาก พวกคนวัดกันฝูงโคของตระกูลทั้งหลาย กันทางน้ำ คนทั้งหลายพากันถือเอารวงข้าวที่เกี่ยวแห้งไปแสดงแก่สงฆ์ ร้องทุกข์ว่า "พระคุณท่านทั้งหลาย ดูเอาเถิด การกระทำของพวกคนวัดของพระคุณท่าน" เพราะเหตุ นั้น นั้น พระโยคินนั้นก็จำต้องไปสู่ทวารพระราชนิเวศน์ หรือประทับที่นาราชมหาอำมาตย์ แม้วิหารที่มีโรคสมบัติของสงฆ์มากนี้ ก็สงเคราะห์เข้าด้วยวิหารติดที่นาได้เหมือนกัน ฯ

ชื่อว่า "ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่" มีวินิจัยว่า ในวิหารใด ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นวิสภาค คือเป็นข้าศึกกันและกันอยู่ ภิกษุพวกใดทะเลาะกันอยู่ เมื่อพระโยคินห้ามว่า "ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่านทั้งหลายอย่าทำอย่างนั้นเลย" ภิกษุพวกนั้น จะเป็นผู้ว่าเอาว่า "ตั้งแต่ภิกษุถือบิณฑสุกฐปณิมา พวกเราเป็นคนเสียไปเสียแล้ว" ฯ ฝ่ายวิหารใด ติดที่นาหรือท่าบก ในวิหารนั้นพวกคนที่มาทางเรือก็ดี ทางหมู่เกวียนก็ดี เนื่องๆ ย่อมจะรบกวนทำความไม่สาสุกให้ ด้วยการออกปากขอโอกาส ขอน้ำดื่ม ขอเกลือ ฯ ส่วนในวิหารติดปลายแดน คนทั้งหลาย เป็นคนไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยมีพุทธรัตนะเป็นต้น ฯ ในวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน ราชภัย จะมี ฯ เพราะพระราชองค์หนึ่งก็ว่าที่ตรงนี้ยังไม่ได้อยู่ในอำนาจของเรา ก็ตีเอาที่นั้น ฯ ข้างพระราชอีกฝ่ายหนึ่งก็ว่าที่ตรงนี้ยังไม่ได้อยู่ในอำนาจของตน ก็ตีเอาที่นั้น ฯ ภิกษุนี้ ในวิหารนั้น ลางครั้งก็เที่ยวไปในแคว้นแคว้นของพระราชองค์นั้น ฯ ลางคราวก็เที่ยวไปในแคว้นแคว้น ของพระราชอีกองค์หนึ่ง ฯ เมื่อเป็นเช่นนั้น ทางการ ลำคัญว่าเธอเป็นจารบุรุษ ก็จะทำเอาเธอไปตีไป ฯ ชื่อว่า "ความเป็นวิหารไม่สัปปายะ" มีวินิจัยว่า "ความที่วิหารได้ชื่อว่าไม่เป็นสัปปายะ ก็เพราะเป็นที่ชุกชุมไปด้วยอาภรณ์ มีรูปเป็นต้นอันเป็นวิสภาคบ้าง เพราะเป็นที่ ๆ อมนุษย์หวงแหนบ้าง ฯ

๑ โย ปน เขตตสนฺนิสฺสึโต โหติ สมนฺตา เขตเตหิ ปริวาริโต ตตถ มนุสฺสา วิหารมชฺฌเมยว
ขลํ กตฺวา ธญฺญํ มทฺทหนฺติ ปมฺเช สุตฺตยหนฺติ อญฺญมฺปิ พหุํ อผาลุํ กโรหนฺติ ฯ ยตฺราปี มหาสงฺฆโมโค
โหติ อารามิกานํ กุลานํ คาโว รุณฺณติ อุทกธารํ ปฏฺิเสชนฺติ มนุสฺสา วิหิสฺสํ คเหตุว ปสฺสธ
ตุมฺหากํ อารามิกานํ กมฺมหนฺติ สงฺฆสฺส ทสฺเสนฺติ เตน เตน การณฺเนน ราชราชมฺหามตฺตานํ ฌรทฺวารํ
คนฺตพฺพํ โหติ อยมฺปิ เขตตสนฺนิสฺสึเตเนว สงฺคหิโต ฯ วิสภากานํ ปุคฺคฺลนํ อตฺถิตาติ ยตถ
อญฺญมญฺญํ วิสภาคา เวรี ภิกฺขุ วิหรนฺติ ये กल्हํ กโรหนฺตา มา ภนฺเต เอวํ กโรถาติ นิวาริยมาณา
เอตสฺส ปสฺสูกฺกิสฺส อาคตกาลโต ปญฺญาย นญฺจฺมฺหาติ วตฺตาริ ภวฺนติ ฯ โยปี อุทกปญฺญนํ วา
ถลปญฺญนํ วา นิสฺสึโต โหติ ตตถ อภินฺทํ นาวาหิ จ สตฺเถหิ จ อาคตมนุสฺสา โอภาสํ เทถ
ปาณียํ เทถ โลณํ เทธาติ ฌมฺมฺยหนฺตา อผาลุํ กโรหนฺติ ฯ ปจฺจนฺตนิสฺสึเต ปน มนุสฺสา พุทฺธาทีสุ
อปฺปสฺสนา โหหนฺติ ฯ รชฺชสีมฺนตฺรสนฺนิสฺสึเต ราชภยํ โหติ ฯ ตํ หิ ปเทสํ เอโก ราชาน มยฺหํ
วเส วตฺตตีติ ปหฺรติ ฯ อิตโรปี น มยฺหํ วเส วตฺตตีติ ฯ ตตฺตรายํ ภิกฺขุ กทาจิ อิตฺรสฺส รณฺโณ
วิชิตฺเต วิจฺรติ ฯ กทาจิ เอตสฺส ฯ อถ นํ จารปฺริสํ อยฺนฺติ มญฺญมาณา อนนฺยพฺยสนํ ปาเปหนฺติ ฯ
อสปฺปายตาติ วิสภาคฺรฺพาหิอารมฺมณสโมสฺรณฺเนน วา อมนุสฺสปริคฺคหิตตฺตาย วา อสปฺปายตา ฯ

๑ ส่วนวิหารใดติดที่หน้า นาล้อมอยู่รอบ ในวิหารนั้น คนทั้งหลายจะทำลานนวดข้าวเข้าที่กลางวิหารนั่นเอง ตากข้าวที่หน้าวิหาร ยังทำไม่สาสุกอย่างอื่นอีกมาก ฯ

๑ โย ปน เขตตสนุนิสฺสึโต โหติ สมณฑา เขตเตหิ ปริวาริโต ตตฺถ มนุสฺสา วิหารมชฺฌเวยวขลํ กตฺวา ธญฺญํ มหุหนฺติ ปมฺเช สฺสฺสยนฺติ อญฺญมฺปิ พหุ อผาสุํ กโรนฺติ ฯ

แม้ในวิหารใด มีโอกาสสมบัติของสงฆ์มาก พวกคนวัดกันฝูงโคของตระกูลทั้งหลาย กันทางน้ำ คนทั้งหลายพากันถือเอารวงข้าวที่เกี่ยวแห้งไปแสดงแก่สงฆ์ร้องทุกข์ว่า "พระคุณท่านทั้งหลาย ดูเอาเถิด การกระทำของพวกคนวัดของพระคุณท่าน"

ยตรปิ มหาสงฺฆโมโค โหติ อารามิกานํ กุลานํ คาโว รุณฺณฺติ อุทกธารํ ปฏิเสธนฺติ มนุสฺสา วิหิสฺสํ คเหตุวา ปสฺสธ ตุมหากํ อารามิกานํ กมฺมมฺหฺติ สงฺฆสฺส ทสฺเสนฺติ

เพราะเหตุ นั้น นั้น พระโยคินั้นก็จำต้องไปสู่ทวารพระราชนิเวศน์ หรือประตูบ้านท่านราชมหาอำมาตย์
แม้วิหารที่มีโภคสมบัติของสงฆ์มากนี้ ก็สงเคราะห์เข้าด้วยวิหารติดที่นาได้เหมือนกัน ฯ

เตน เตน การเถน ราชราชมหามตตานัน ฌรทวาร คณตพพ โหติ อยมปิ เขตตสนฺนิสฺสิตเตน
สงคฺหิโต ฯ

ข้อว่า "ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่" มีวินิจฉัยว่า ในวิหารใด ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นวิสภาค
คือเป็นข้าศึกกันและกันอยู่ ภิกษุพวกใดทะเลาะกันอยู่ เมื่อพระโยคิ์ห้ามว่า "ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอท่าน
ทั้งหลายอย่าทำอย่างนั้นเลย" ภิกษุพวกนั้นจะเป็นผู้ว่าเอาว่า "ตั้งแต่ภิกษุถือบั้งสุกุลรูปนี้มา พวกเราเป็น
คนเสียไปเสียแล้ว" ฯ

วิสภาคานํ ปุคฺคานํ อตฺถิตาติ ยตถ อญฺญมญฺญํ วิสภาคา เวรี ภิกฺขุ วิหรนฺติ เย กลหํ กโรนฺตา
มา ภนฺเต เอวํ กโรถาติ นินวริยมานา เอตสฺส ปัสสฺสลิสสฺส อาคตกาลโต ปฏฺฐาย นนฺจฺจุมาหติ วตฺตาโร
ภวนฺติ ฯ

ฝ่ายวิหารใด ติด**ทำน้ำ**หรือ**ทำบก** ในวิหารนั้นพวกคนที่มาทางเรือก็ดี ทางหมู่เกวียนก็ดี เหนียงๆ ย่อมจะ**รบกวน**ทำความไม่ผาสุกให้ ด้วยการออกปากขอโอกาส ขอน้ำดื่ม ขอเกลือ ฯ

โยปี **อุทกปฏิกขน** วา **ถลปฏิกขน** วา นิสฺสิตโต โหติ ตตฺถ อภิกฺขหํ นาวาติ จ สตฺเถติ จ อาคต-
มนุสฺสา โอกาสํ เทถ ปาณียํ เทถ โลกนํ เทถาติ **ขณฺณยนฺตา** อผาลุํ กโรนฺติ ฯ

ส่วนในวิหารติดปลายแดน คนทั้งหลาย เป็น**คนไม่เลื่อมใส**ในพระรัตนตรัยมีพุทธรัตนะเป็นต้น ฯ **ในวิหาร**
ติดที่ระหว่างพรมแดน ราชภัย จะมี ฯ เพราะพระราชาองค์หนึ่งก็ว่าที่ตรงนี้ยังไม่ได้อยู่ในอำนาจของเรา
ก็ดีเอาที่นั้น ฯ

ปัจจนฺตนิสฺสิตโต ปน มนุสฺสา พุทฺธาทีสุ **อปฺปสฺสนนา** โหนฺติ ฯ **รชฺชสีมन्ตรสนฺนนิสฺสิตเต** ราชภายํ โหติ ฯ
ตํ หิ ปเทสํ เอโก ราชานํ มยฺหํ วเส วตฺตติตีติ **ปหฺรติ** ฯ

ข้างพระราชาก็ฝ่ายหนึ่งก็ว่าที่ตรงนี้ยังไม่ได้อยู่ในอำนาจของตน ก็ตีเอาที่นั่น ๆ ภิภษนี้ ในวิหารนั้น
กลางครั้งก็เที่ยวไปในในแวนแคว้นของพระราชานั้น ๆ ว่างคราวก็เที่ยวไปในแวนแคว้น ของพระราช
อีกองค์หนึ่ง ๆ

อิติโรปี น มยห์ วเส วตตติติ ฯ ตตฺราย ภิกขุ กทาจิ อิตฺตสฺส รมฺโณ วิชิเต วิจฺรติ ฯ กทาจิ
เอตฺตสฺส ฯ

เมื่อเป็นเช่นนั้น ทางการ สำคัญว่าเธอเป็นจามรบุษ ก็จะทำเอาเธอไป ไป ฯ ข้อว่า "ความเป็นวิหาร-
ไม่สปปายะ" มีวินัยว่า "ความที่วิหารได้ชื่อว่าไม่เป็นสปปายะ ก็เพราะเป็นที่ชุกชุมไปด้วยอารมณ์มีรูป
เป็นต้นอันเป็นวิสภาคบ้าง เพราะเป็นที่ ๆ อมนุษย์หวงแหนบ้าง ฯ

ถ น จามฺบุรีโส อยนฺติ มณฺญมานา อนนฺตพฺยสนํ ปาเปณฺติ ฯ อสปปายตาติ วิสภาคฺรูปา-
อารมณ์มณสโมสเรนน วา อมฺนุสฺสปริคฺคหิตตายน วา อสปปายตา ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ เพราะเหตุนี้ พระโยคาวจรแต่งวงกลินให้ได้กำหนดขนาดดังกล่าวมาแล้ว อย่าใช้เกรียงไม้ เพราะมันทำให้เกิดสีที่แตกต่างกัน ๑ แต่นั่น จงอย่าใช้เกรียงไม้ นั่น ฟังใช้เกรียงหินปาด ทำให้เรียบเช่นหน้ากลองแล้วกวาดสถานที่นั้นเสีย ไปอาบน้ำแล้วจึงมานั่งที่ตั้งอันตั้งไว้เรียบร้อยแล้ว มีเท้าสูงประมาณคืบ ๔ นิ้ว ซึ่งจัดไว้ตรงจุดที่มีระยะ ๒ ศอกคืบแต่งวงกลิน ๑ เพราะเมื่อนั่งไกลกว่านั้น กลินจะไม่ชัด ๑ ใกล้กว่านั้น กลินโทษจะปรากฏ ๑ อื่น ผู้หนึ่งสูงไป จะต้องโน้มคอลงดู ๑ นั่งต่ำไป เข้าจะปวด ๑ เพราะฉะนั้น พระโยคาวจรฟังนั่งตามนัยที่กล่าวมาแล้ว พิจารณาเห็นโทษในกามทั้งหลาย โดยนัยว่า กามทั้งหลายมีคุณน้อยนิดน้อย ดังนี้เป็นอาทิ เกิดความพอใจในเนกขัมมะ อันเป็นเครื่องสลัดกามออกไป เป็นอุบายก้าวล่วงสรรพทุกข์ ยังปิตและปราโมชให้เกิด ด้วยระลึกถึงพระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์ มีความเคารพเกิดขึ้น ในข้อปฏิบัติ ด้วยคิดเห็นว่า "เนกขัมมปฏิภาณ" นั้นเป็นทางที่พระพุทธเจ้าพระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวก ทั้งปวงปฏิบัติกันมาแล้ว บัดนี้" ปลุกความอุตสาหะขึ้นด้วยความหวังว่า "เราจะต้องเป็นผู้มีส่วนแห่งรสของปวิเวกสุข ด้วยข้อปฏิบัตินี้เป็นแน่แท้" ดังนี้แล้วลืมตาดูโดยอาการพอดี ถือเอานิมิตภาวนาไป ๑ เพราะผู้เหลืออกตา ตาจะเมื่อย และดวงจะปรากฏเกินไปด้วย ๑ โดยวิธีนั้น นิมิต ก็จะไม่เกิดขึ้นแก่เธอ ๑ ผู้หิรตา ดวงจะไม่ชัด ข้างจิตก็จะหลุดไปเสียด้วย แม้โดยวิธีอย่างนี้ นิมิต ก็ไม่เกิด ๑ เพราะเหตุนี้ ต้องลืมตาโดยอาการพอดี ถือเอานิมิตภาวนาไป ดูกุณนิมิตแห่งหน้า ที่หน้าแฉ่น ฉะนั้น ๑ ไม่ต้องพิจารณาสี ๑ ไม่ต้องใส่ใจถึงลักษณะ ๑ แต่ว่าจะทิ้งเสียก็ไม่ได้ ฟังทำให้มันเป็นสิ่งเสมอกันกับที่อาศัย ตั้งจิตไว้ในบัญญัติธรรม มนสิการไปโดยอุสทโวหาร ๑ บรรดาชื่อของดินทั้งหลาย เช่น ปลูก วิ มีเหมณี ภูมิ วสุธา วสุนรธา พระโยคาวจรชอบชื่อใด ชื่อใดเป็นคำอนุกุลแก่สัญญา สำหรับเธอ ก็ฟังว่าชื่อนั้น ๑ ก็แต่ว่าชื่อคือ ปลูก วิ นั้นแหละเด่น ๑ เพราะฉะนั้น ฟังภาวนาว่า ปลูก วิ ปลูก วิ โดยเป็นชื่อเด่นอย่างเดียวเถิด ๑ ฟังลืมตาดูพักหนึ่งแล้วหลับตานึกหน่วงดูพักหนึ่ง ๑ อุดคหนิมิตยังไม่เกิดขึ้นเพียงใด ฟังภาวนาโดยนัยนั้นแลเพียงนั้น แม้ ๑๐๐ พัก ๑,๐๐๐ พัก แม้ยิ่งกว่านั้นก็ดี ๑ เมื่อเธอภาวนาไปอย่างนั้น ในขณะใดหลับตานึกหน่วงดู นิมิตมาสู่คลอง ดูในเวลาลืมตา ในขณะนั้นชื่อว่าอุดคหนิมิตเกิดแล้ว ๑ ตั้งแต่เวลาที่อุดคหนิมิตนั้นเกิดแล้วไปไม่ฟังนั่งในที่นั้น ๑ ฟังเข้าไปสู่ที่อยู่ของตนแล้วนั่งในที่อยู่ของตนนั้นภาวนา ๑ อื่น เพื่อแก้ความซุกซิดด้วยการที่ต้องล้างเท้า ต้องการรองเท้าขึ้นเดียวคู่ ๑ และไม่เท้าอื่น ๑ ๑ สำหรับเธอ เมื่อถ้าสมาธิที่ยังอ่อน เลื่อมไปด้วยเหตุอันเป็นอุปายะอะไร ๆ ก็ดี เธอจะได้สวมรองเท้าถือน้ำเท้าไปที่นั่น ถือน้ำตามนัยตามสบาย ภาวนา ฟังนึกเหนียว แล้ว ๆ เล่า ๆ ทำให้เป็นตักกาทะเวตักกาทะ ๑ เมื่อเธอทำอยู่อย่างนั้นนิมิตทั้งหลายจะราบลง ก็เลศทั้งหลายจะรับลงได้โดยลำดับ

จิตจะตั้งมั่นด้วยอุปจารสมาธิ ปฏิภาคนิมิตจะเกิดขึ้น ๑ นี่เป็นความต่าง แห่งอุคคหนิมิตที่กล่าวมาก่อน และปฏิภาคนิมิตนี้ ในคำที่กล่าวมานั้น ๑ ในอุคคหนิมิต กลิ่นโชนยังปรากฏอยู่ ๑ ปฏิภาคนิมิตเป็นราวกะ ว่าทำลายอุคคหนิมิตออกมาปรากฏเป็นนิมิตที่บริสุทธิ์ดีกว่าอุคคหนิมิต นั้น ๑๐๐ เท่า ๑,๐๐๐ เท่า ดุจแผ่นแว่นที่นำออกจากถุง ดุจเปลือกส้มที่ซัดอย่างดีแล้ว ดุจดวงจันทร์ออกจากกลุ่มพลาหก ดุจฝูงนกยาง หน้าเมฆ ๑ แต่ว่านิมิตนั้นหาได้เป็นสิ่งที่ลึกลับ ลึกลับฐานไม่ ๑ เพราะถ้ามันเป็นเช่นนั้นไซ้ มันก็จะพึง เป็นสิ่งที่รู้ได้ทางจักขุ เป็นของหยาบ ลูบคลำได้ เข้าลักษณะ ๓ ได้ ๑ แต่ไม่เป็นเช่นนั้น ๑ แท้จริงมันเป็น สิ่งที่เกิดแต่สัญญา เพียงเป็นอาการที่ปรากฏแก่ผู้ได้สมาธิเท่านั้นเองแหละ ๑ ก็แล ตั้งแต่เวลาที่ปฏิภาคนิมิตนั้นเกิดขึ้นแล้ว นิสสัคคิยทั้งหลายก็เป็นอันถูกข่มราบไป กิเลสทั้งหลายก็ระงับเรียบไป ๑ จิตเป็นอัน ตั้งมั่นด้วยอุปจารสมาธิแท้แล ๑

๑ ตสฺมา เอวํ วุตตปฺปมาณํ ปริจฺเษํ กตฺวา รุกฺขปาณิกาย วิสภาคณฺณํ สมฺภูจฺจฺเปติ ฯ
 ตสฺมา ตํ อคฺคเหตฺวา ปาสาณปาณิกาย ฆลิตฺวา สมนํ เภริตลสฺสทิสํ กตฺวา ตํ ฐานํ สมฺมุชฺชิตฺวา
 นหฺนตฺวา อาคฺนตฺวา กสิณมณฺโหลโต อพฺพมเตยฺยหตฺถนฺตเร ปเทสํ ปณฺณตฺเต วิทตฺติจตฺตฺรํคฺคฺลปาเท
 สฺสอฺตฺตเต ปิณฺณํ นิสฺสิตฺตพฺพํ ฯ ตโต ทูรตฺเร นิสฺสินฺสสฺส ทิ กสิณํ น อฺปฺภุจฺจฺเปติ ฯ อาสฺนฺนตฺเร
 กสิณโทสฺสา ปณฺณายนฺติ ฯ อฺจุจฺจตฺเร นิสฺสินฺเนน จ คีวํ โอนมิตฺวา โอลฺเกตพฺพํ โหติ ฯ นิจฺจตฺเร
 ชนฺนุกานิ รุชฺชนฺติ ฯ ตสฺมา วุตฺตนเยเนว นิสฺสิตฺวา อปฺปสฺสสาทา กามาติอาทินา นเยน กาเมสฺสุ
 อาทินวํ ปจฺจเวกฺขิตฺวา กามนิสฺสรณํ สพฺพทฺรฺกฺษสมตฺติกฺกมสฺส อฺปายภูเต เนกขมเม ชาตาภิลาสเน
 พุทฺธมฺมสงฺฆคฺคณานุสฺสรณเน ปิตฺติปาโมชฺชํ ชนฺยิตฺวา ยอนฺทานิ สํ สพฺพทฺรฺกฺษปจฺเจกพฺพทฺธวริยสํเวทํ
 ปฏฺวีปฺนนา เนกขมมปฏฺวีปาทิ ปฏฺวีปตฺติยา สยฺยชาตคารเวณ อทฺธา อิมาย ปฏฺวีปตฺติยา ปวีเวกฺสุรสฺส
 ภาคิ ภวิสฺสามิตี อฺสุสํหา ชนฺยิตฺวา สเมณ อากาเรน จกฺขุณี อุมฺมิลิตฺวา นิमितฺตํ คณฺหนฺเตน
 ภาเวตพฺพํ ฯ อตฺติอุมฺมิลยฺโต ทิ จกฺขุ กิลมฺติ มณฺโหลจฺจ อตฺติวิภูตํ โหติ ฯ เตนฺสสฺส นิमितฺตํ
 นุปฺปชฺชติ ฯ อตฺติมฺหนํ อุมฺมิลยฺโต มณฺโหล อวิภูตํ โหติ จิตฺตฺตฺว จ ลินฺนํ โหติ เอวํปิ นิमितฺตํ
 นุปฺปชฺชติ ฯ ตสฺมา อาทาสตเล มฺขนิमितฺตํ ทสฺสินา วีย สเมณ อากาเรน จกฺขุณี อุมฺมิลิตฺวา นิमितฺตํ
 คณฺหนฺเตน ภาเวตพฺพํ ฯ น วณฺโณ ปจฺจเวกฺขิตพฺโพ ฯ น ลกฺขณํ มนฺสิกาตพฺพํ ฯ อปิจ วณฺณํ
 อมฺฤตจิตฺวา นิสฺสยสวณฺณํ กตฺวา อฺสุสทวเสน ปณฺณตฺตติรฺมเม จิตฺตํ ฐเปตฺวา มนฺสิกาตพฺพํ ฯ ปจฺจว
 มหิ เมทนี ภูมิ วสุธา วสุณฺธวาทิอาทิสํ ปจฺจวีนามสฺส ยํ อิจฺฉติ ยทสฺส สยฺยชานฺนํ โหติ ตํ
 วตฺตพฺพํ ฯ อปิจ ปจฺจวิตฺติ เอตฺเทว นามํ ปากฺกํ ฯ ตสฺมา ปากฺกฺวเสเนว ปจฺจว ปจฺจวิตฺติ ภาเวตพฺพํ ฯ
 กาลเณ อุมฺมิลิตฺวา กาลเณ นิมฺมิลิตฺวา อวชฺชิตพฺพํ ฯ ยาว อฺคฺคหนิमितฺตํ นุปฺปชฺชติ ตาว
 กาลสตมฺปิ กาลสทสฺสมฺปิ ตโต ภฺยโยปิ เอเตเนว นเยน ภาเวตพฺพํ ฯ ตสฺสเสวํ ภวายโต ยทา
 นิมฺมิลิตฺวา อวชฺชนฺตสฺส อุมฺมิลิตกาเล วีย อาปาลํ อาคจฺฉติ ตทา อฺคฺคหนิमितฺตํ ชาตํ นาม โหติ ฯ
 ตสฺส ชาตกาเล ปฏฺฐาย น ตสฺมี ฐาเน นิสฺสิตฺตพฺพํ ฯ อตฺตโน วสนฺนฐาณํ ปวิสิตฺวา ตตฺถ
 นิสฺสินฺเนน ภาเวตพฺพํ ฯ ปาทโรวณปฺปณฺจปฺริหารตฺถํ ปนสฺส เอกปฏฺฐลิกฺกปาหนา จ กตฺตรทณฺโฑ จ
 อิจฺฉิตพฺโพ ฯ อถาเนน สเจ ตฺรฺกฺโณ สมาสสิ เกณจิเทว อสปฺปายการเณน นสฺสติ อฺปาทนา อารุยฺห
 กตฺตรทณฺฑํ คเหตฺวา ตํ ฐานํ คณฺตฺวา นิमितฺตํ อาทาย อาคณฺตฺวา สฺขนิสินฺเนน ภาเวตพฺพํ ปนฺนปฺนํ
 สมฺนนาหริตพฺพํ ตกฺกาหตํ วิตกฺกาหตํ กาดพฺพํ ฯ ตสฺส เอวํ กโรนฺตสฺส อนฺนุกมเน นีวรณานิ
 วิกฺขมฺภนฺติ กิเลสา สมนฺนีสิตฺตํ อฺปจารสมาทินา จิตฺตํ สมายิยติ ปฏฺฐากนิमितฺตํ อฺปชฺชติ ฯ
 ตตฺตรายํ ปฺริมสฺส จ อฺคฺคหนิमितฺตสฺส อิมสฺส จ วิเสโส ฯ อฺคฺคหนิमितฺเต กสิณโทสํ ปณฺณายติ ฯ
 ปฏฺฐากนิमितฺตํ ถวิกโต นีหฺนทาสมณฺโหล วีย สฺวโรตฺตสฺสชฺชกาลํ วีย พลาทกนฺตรว นิกฺขนฺตจฺนฺทมนฺโหล
 วีย เมฆมฺมุเข พลาทกา วีย อฺคฺคหนิमितฺตํ ปทาเลยิตฺวา นิกฺขนฺตมिव ตโต สตคฺคณํ สทสฺสคฺคณํ สฺสปริสุทฺธํ

หุตฺวา อุปฺปฺภวตฺติ ฯ ตถจ โข เนว วณฺณวณฺตํ น สณฺฐานวณฺตํ ฯ ยถิ หิ ตํ เอทิสํ ภเวยฺย จกฺขุ
วิญญฺเอยฺยํ ลียา โอฟาริกํ สมฺมสนฺยุคํ ติลกฺขณพฺภวตํ ฯ น ปเนตํ ตาทิสํ ฯ เกวลํ หิ สมฺมาธิ-
ลาภีเน อุปฺปฺภวานการมตฺตํ สณฺณชเมตฺตํ ฯ อุปฺปนฺนกาลโต จ ปนสฺส ปฏฺฐาย นีวรณานิ
วิกฺขมฺภิตาเนว โทหนฺติ กิเลสํ สหฺนฺนินฺนาว ฯ อุปฺจารสมฺมาธินา จิตฺตํ สมฺมาทิตเมวาทิ ฯ

เพราะเหตุนี้ พระโยคาวจรแต่งวงกลินให้ได้กำหนดขนาดดังกล่าวนั้นแล้ว อย่าใช้เกรียงไม้ เพราะมันทำให้เกิดสีที่แตกต่างกัน ๑ แต่นั่น จงอย่าใช้เกรียงไม้นั้น พึงใช้เกรียงหินปาด ทำให้เรียบเช่น หน้ากลองแล้วกวาดสถานที่นั้นเสีย ไปอาบน้ำแล้วจึงมานั่งที่ตั้งอันตั้งไว้เรียบร้อยแล้ว มีเท้าสูงประมาณคืบ ๔ นิ้ว ซึ่งจัดไว้ตรงจุดที่มีระยะ ๒ ศอกคืบแต่งกลิน ๑

ตสุมะ เอวํ วุตตปฺปมาณํ ปริจฺเจทํ กตฺวา รุกฺขปาณิกาย วิสภาคณฺณํ สมฺภูตฺวาเปติ ๑ ตสุมะ ตํ อคฺคเหตฺวา ปสาณปาณิกาย ฆลิตฺวา สมํ เภริตลสฺสํ กตฺวา ตํ ลฺลानํ สมฺมุชฺชิตฺวา นฺหาตฺวา อาคณฺตฺวา กลินมณฺฑลโต อหุณฺเตยฺยหตฺถนฺตเร ปเทเส ปณฺณตฺเต วิทตฺถิจตฺตฺรํคฺคฺลปาทเก ลฺลุตฺถเต ปิเลฺน นิสฺสิตฺตพฺพํ ๑

เพราะเมื่อนั่งไกลกว่านั้น กลินจะไม่ชัด ๑ ใกล้กว่านั้น กลินโทษจะปรากฏ ๑ อนึ่ง ผู้นั่งสูงไป จะต้องโน้มคอลงดู ๑ นั่งต่ำไป เข้าจะปวด ๑

ตโต ทฺวเร นิสฺสินสฺสํ ทิ กลินํ น อฺปฏฺฐาติ ๑ อาสนนฺตเร กลินโทษา ปณฺณายนฺติ ๑ อฺจุจตฺเร นิสฺสินเนน จ คีวํ โอนมิตฺวา โอลิเกตพฺพํ โหติ ๑ นิจตฺเร ชนฺนุภาณิ รุกฺขชฺนฺติ ๑

เพราะฉะนั้น พระโยคาวจรพึงนั่งตามนัยที่กล่าวนั้นแล้ว พิจารณาเห็นโทษในกามทั้งหลาย โดยนัยว่า กาม-
ทั้งหลาย**มีคุณน่ายินดีน้อย** ดังนี้เป็นอาทิ **เกิดความพอใจ**ในเนกขัมมะ **อันเป็นเครื่องสลัดกามออกไป**
เป็นอุบาย**ก้าวล่วง**สรรพทุกข์ ยังปิติและปราโมทย์ให้เกิด **ด้วยระลึกถึง**พระพุทธรูปพระธรรมพระสงฆ์

ตสุมะ วุตตนเยเนว นิสีทิตฺวา **อปปสุสาหา** กามาติอาทินา นเยน กาเมสุ อาทีนั
ปจฺจเวกฺขิตฺวา **กามนิสฺสรणे** สพฺพพุทฺธ**สมตฺติกมสฺส** อุपायภูเต เนกขมฺเม **ชาตาริลาเสน**
พุทฺธมฺมสงฺฆคฺคณ**านุสฺสรणे** ปิตฺติปาโมชฺชํ ชนยิตฺวา

มีความเคารพเกิดขึ้น ในข้อปฏิบัติ ด้วยคิดเห็นว่า "เนกขัมมปฏิทา^{นี้} นั้นเป็นทางที่พระพุทธเจ้า
พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวก ทั้งปวงปฏิบัติกันมาแล้ว บัดนี้" **ปลุกความอุตสาหะขึ้น**
ด้วยความหวังว่า "เราจะต้องเป็นผู้มีส่วนแห่งรสของปวิเวกสุข ด้วยข้อปฏิบัตินี้เป็นแน่แท้" ดังนี้แล้ว
ลืมหัดดูโดยอาการพอดี ถือเอานิมิตภาวนาไป ฯ

อยนฺทานิ สา สพฺพพุทฺธปจฺเจกพุทฺธอริยสาวเกหิ ปฏิปนฺนา เนกขมฺมปฏิปทาติ ปฏิปตฺติยา
สญฺชาตคารเวน อทฺธา อิมาย ปฏิปตฺติยา ปวิเวกสุขรสสฺส **ภาคิ** ภวิสฺสามิตี **อุสุสาห์**
ชนยิตฺวา สเมน อากาเรน จกฺขุณี อุมฺมิลิตฺวา **นิมิตฺตํ คณฺหนฺตเณ** ภาเวตพฺพํ ฯ

เพราะผู้เหลือกตา ตาจะเมื่อย และดวงจะปรากฏเกินไปด้วย ๑ โดยวิธีนั้น นิमित ก็จะไม่เกิดขึ้นแก่เธอ ๑
ผู้หรีตา ดวงจะไม่ชัด ข้ำจิตก็จะหลุดไปเสียด้วย แม้โดยวิธีอย่างนี้ นิमित ก็ไม่เกิด ๑

อติอุมมีลยโต หิ จกฺขุ กิลมตี มนุสฺสญจ อติวิฏฺฐํ โหติ ๑ เตนฺสฺส นิमितฺตํ นุปฺปชฺชติ ๑
อติมนฺทํ อุมฺมีลยโต มนุสฺสํ อวิฏฺฐํ โหติ จิตฺตญจ ลีนํ โหติ เอวฺมปิ นิमितฺตํ นุปฺปชฺชติ ๑

เพราะเหตุนั้น ต้องลืมตาโดยอาการพอดี ถือเอานิมิตภวานไป **ดูจิต**นิมิตแห่งหน้า **ที่หน้าแว่น จะนั้น** ๑

ตสฺมา **อาพาสฺสเล** มุขนิमितฺตํ **ทสฺสีนา** **วีย** สเมน อากาเรน จกฺขุณี อุมฺมีลิตฺวา นิमितฺตํ
คณฺหนฺเตน ภาเวตพฺพํ ๑

ไม่ต้องพิจารณาสิ ๑ ไม่ต้องใส่ใจถึงลักษณะ ๑ แต่ว่า**จะ**ทิ้งเสียก็ไม่ได้ ฟังทำให้มันเป็นสิ่งเสมอกันกับ-
ที่อาศัย ตั้งจิตไว้ในบัญญัติธรรม มนสิการไป**โดยอุสทโวหาร** ๑

น วณฺเณ ปจฺจเวกฺขิตพฺโพ ๑ น ลกฺขณํ มนสิกาตพฺพํ ๑ อปิจ วณฺณํ **อมฺฤตจิตฺวา**
นิสฺสยสวณฺณํ กตฺวา **อุสฺสทวเสน** ปณฺณตฺติธมฺเม จิตฺตํ ฐเปตฺวา มนสิกาตพฺพํ ๑

บรรดาชื่อของดินทั้งหลาย เช่น ปฐวี มหิ เมทนี ภูมิ วสุธา วสุณฺธา พระโยคาวจรชอบ**ชื่อใด ชื่อใด**เป็นคำ-
อนุกุลแก่สัญญา สำหรับเธอ ก็ฟังว่า**ชื่อนั้น** ๑ ก็แต่ว่าชื่อคือ ปฐวี นั้นแหละเด่น ๑ เพราะฉะนั้น ฟังภาวนา
ว่า ปฐวี ปฐวี **โดยเป็นชื่อเด่นอย่างเดียวเกิด** ๑

ปฐวี มหิ เมทนี ภูมิ วสุธา วสุณฺธาติอาทิสฺส ปฐวีนาเมสฺส **ยํ** อิจฺฉติ **ยทสฺส** สณฺญาณุกุลํ
โหติ **ตํ** วตฺตพฺพํ ๑ อปิจ ปฐวีติ เอตเทว นามํ ปากฺกํ ๑ ตสฺมา **ปากฺกาวเสน**ว ปฐวี
ปฐวีติ ภาเวตพฺพํ ๑

พึงลืมนาดู**พักหนึ่งแล้ว**หลับตานึก**หน่วงดู**พักหนึ่ง ๑ อุดคคหนิมิตยังไม่เกิดขึ้น**เพียงใด** พึงภาวนาโดยนัยนั้นแล**เพียงนั้น** แม้ ๑๐๐ พัก ๑,๐๐๐ พัก แม้ยิ่งกว่านั้นก็ดี ๑ เมื่อเธอภาวนาไปอย่างนั้น **ในขณะที่**หลับตานึกหน่วงดู นิมิตมา**สู่คลอง** ดุจในเวลาลืมนาดู **ในขณะที่นั้น**ชื่อว่าอุดคคหนิมิตเกิดแล้ว ๑

กาเลน อุมมีลิตวา กาเลน นิมมีลิตวา **อวชชิตพุพ** ๑ **ยาว** อุดคคหนิมิตุตํ นุปปชชิต**ตาว** กาลสทมปิ กาลสทสุมปิ ตโต ภียโยปิ เอเตเนว นเยน ภาเวตพุพ ๑ ตสฺสเสว ภาวยโต **ยทา** นิมมีลิตวา อวชชนตสฺส อุมมีลิตกาเล **วีย** **อาปาถ** อากจฺจติ **ตทา** อุดคคหนิมิตุตํ ชาตํ นาม โหติ ๑

ตั้งแต่วเวลาที่อุดคคหนิมิตนั้นเกิดแล้วไป**ไม่พึงนั่งในที่นั้น** ๑ พึงเข้าไปสู่ที่อยู่ของตนแล้วนั่งในที่อยู่ของตนนั้นภาวนา ๑ **อนึ่ง** เพื่อแก้ความชักช้าด้วยการที่ต้องล้างเท้า **ต้องการรองเท้าชั้นเดียวคู่ ๑** และ**ไม้เท้าอัน ๑** ๑

ตสฺส ชาตกาลโต ปฏฺฐาย **น** ตสฺมี ฐาเน **นิสสิทพุพ** ๑ อตฺตโน วสนฺนฐานํ ปวิสิตวา ตตฺถ นิสินฺเนน ภาเวตพุพ ๑ **ปาทโรวณปปญฺจบริหารตถ** ปนสฺส **เอกปฏฺฐลิคุปาหนา** จ **กตฺตรทณฺโตะ** จ **อิจฺฉิตพุโพ** ๑

สำหรับเธอ เพื่อถ้าสมาธิที่ยังอ่อน เสื่อมไปด้วยเหตุอันเป็นอสังขยอะไร ๆ ก็ดี เธอจะได้สำรวจเท่าที่
ไม่ทำไปทีนั้น ถือเอานิมิตมานั่งตามสบาย ภาวนา ฟังนึกเหนียว แล้ว ๆ เล่า ๆ ทำให้เป็น
ตักกาทะ วิตักกาทะ ฯ

อถาเนน สเจ ตรุโณ สมาธิ เกนจิเทว อสปปายการเณน นสฺสตี อุปาหนา อารุห
กตฺตรทณฺฑํ คเหตุวา ตํ จ्ञานํ คนฺตวา นิमितฺตํ อาทาย อากนฺตวา สุขนิสินฺเนน
ภาเวตพฺพํ ปฺนปฺปนํ สมณฺนาหริตพฺพํ ตกฺกาหตํ วิตกฺกาหตํ ปาทพฺพํ ฯ

เมื่อเธอทำอยู่อย่างนั้น นีรณทั้งหลายจะราบลง กิเลสทั้งหลายจะระงับลงได้โดยลำดับ จิตจะตั้งมั่น
ด้วยอุปจารสมาธิ ปฏิภาคนิมิตจะเกิดขึ้น ฯ

ตสฺส เอวํ กโรนฺตสฺส อนุกฺกเมเน นีรณานิ วิขมฺภนฺติ กิเลสา สนฺนิสีทนฺติ
อุปจารสมาธินา จิตฺตํ สมายิยตี ปฏิภาคนิมิตฺตํ อุปปชฺชตี ฯ

นี่เป็นความต่าง แห่งอุคคหณิมิตที่กล่าวมาก่อนและปฏิกาคณิมิตนี้ ในคำที่กล่าวมานั้น ๑ ในอุคคหณิมิต กลืนโทษยังปรากฏอยู่ ๑

ตตฺตรายํ ปุริมสฺส จ อุคคหณิมิตฺตสฺส อิมสฺส จ วิเสโส ๑ อุคคหณิมิตฺเต กลืนโทโส ปญฺญาติ ๑

ปฏิกาคณิมิตเป็น**ราว**จะว่า**ทำลาย**อุคคหณิมิตออกมา**ปรากฏ**เป็นนิมิตที่บริสุทธิ์ดีกว่าอุคคหณิมิต นั้น ๑๐๐ เท่า ๑,๐๐๐ เท่า ดู**แผ่นแว่นที่น้ำ**ออกจากถุง ดู**เปลือกสังข์ที่ขัด**อย่างดีแล้ว ดูดวงจันทร์ออกจากกลุ่ม**พลาหก** ดู**ฝูงนกยาง** หน้าเมฆ ๑

ปฏิกาคณิมิตํ ธวีกิต **นิพฺพาทาสมณฺหํ** **วีย** **สุโรตฺตสงฺขณํ** **วีย** **พลาหณฺตฺรา**
นิกฺขนฺตจฺนฺทมนฺหํ **วีย** เมฆมุเข **พลาภา** **วีย** อุคคหณิมิตํ **ปทา**ลยิตฺวา นิกฺขนฺต**มิว**
ตโต สฺตคฺคณํ สหสฺสคฺคณํ สุปริสุทฺธํ หุตฺวา **อุปฺปฺญาติ** ๑

แต่ว่านิมิตนั้นหาได้เป็นสิ่งที่มึลลีสัณฐานไม่ ๑ เพราะถ้ามันเป็นเช่นนั้นไซ้ร้ มันก็จะพึงเป็นสิ่งที่รู้ได้ทาง-
จักขุ เป็นของหยาบ ลูบคลำได้ เข้าลักษณะ ๓ ได้ ๑ แต่ไม่เป็นเช่นนั้น ๑

ตมฺจ โข เหนว วณฺณวนฺตํ น สณฺฐานวนฺตํ ๑ ยถิ หิ ตํ เอทิสํ ภเวยฺย จกฺขุวิญญูยฺย
ลียา โอฟาริกํ สมนฺสนฺปคํ ติลกฺขณพฺภาทํ ๑ น ปเนตํ ตาทิสํ ๑

แท้จริงมันเป็นสิ่งที่เกิดแต่สัญญา เพียงเป็นอาการที่ปรากฏแก่ผู้ได้สมาธิเท่านั้นเองแหละ ๑ ก็เล ตั้งแต่
เวลาที่ปฏิกาคนิมิตนั้นเกิดขึ้นแล้ว นีวรณทั้งหลายก็เป็นอันถูกข่มราบไป กิเลสทั้งหลายก็ระงับเรียบไป ๑
จิตเป็นอันตั้งมั่นด้วยอุปจารสมาธิแท้แล ๑

เกวลํ หิ สมาธิลาภิโน อูปฏฺฐานการมตฺตํ สณฺญชเมตฺนติ ๑ อูปฺปนฺนกาลโต จ ปนฺสฺส
ปฏฺฐาย นีวรณานิ วิภฺขมฺภิตาเนว โทหนฺติ กิเลสํ สมนฺนิสินฺนาว ๑ อูปจารสมาธินา จิตฺตํ
สมาหิตเมวาทิ ๑

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ พึงทราบวินิจฉัยในบทมัตติกาเหล่านั้น ดังนี้ เมื่อพระโยคาวจรนั้นอยู่ในอวาสได้ นิมิตที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้นก็ดีที่เกิดแล้วเสื่อมหายไปเสียก็ดี สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นด้วย จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิก็ไม่เป็นสมาธิด้วย อวาสนี้นับเป็นอุปายะ ๑ เมื่อเธออยู่ในอวาสได้ นิมิตเกิดและถาวรด้วย สติก็ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ ดูพระปธานียติสเถระผู้อยู่ ณ นาคบรรพต อวาสนี้นับเป็นอุปายะ ๑ เพราะเหตุนั้น ในวิหารใด อวาส มีหลายแห่ง พระโยคาวจรพึงอยู่ในอวาสหนึ่งๆ ในวิหารนั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะ ในอวาสแห่งใด ก็อยู่ในอวาสแห่งนั้น ๑ เพราะความที่มีอวาสเป็นอุปายะแท้ ๆ ภิษุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬินาคในตัมพณดิทวีป ถือเอากรรมฐาน ในถ้ำจุฬินาคนั้นแหละได้บรรลุพระอรหัต ๑ ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต่ำมีพระโสดาบันเป็นอาทิ และท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้ว บรรลุพระอรหัตในถ้ำจุฬินาคนั้นคณนามิได้ ๑ แม้ในอวาสอุปายะแห่งอื่น ๆ เช่น จิตตลบรรพตวิหาร ก็เช่นกัน ๑ ส่วนโคจรคาม พึงทราบดังนี้ โคจรคามใดมีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักในระยะประมาณโกสะกึ่ง แต่เสนาสนะทางทิศเหนือ หรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกขุสามบุรุษหนึ่งง่าย โคจรคามนั้นนับเป็นอุปายะ ๑ ตรงกันข้ามนับเป็นอุปายะ ๑ บทว่า การพูดคุย มีความว่า ถ้อยคำที่นับเนื่องในไตรจกานกถา ๓๒ จัดเป็นอุปายะ ๑ เพราะมันเป็นไปเพื่อความอันตรายแห่งนิมิตของเธอ ๑ ถ้อยคำที่อิงกถาวัตถุ ๑๐ จัดเป็นอุปายะ ๑ แม้ถ้อยคำอิงกถาวัตถุเหล่านั้นเล่า ก็พึงพูดแต่พอประมาณ ๑ แม้นบุคคลที่เป็นผู้ไม่พูดไตรจกานกถา ถึงพร้อมด้วยสี่ลาภคุณ ซึ่งพระโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิบ้าง จิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้นบ้าง เช่นนี้เป็นอุปายะ ๑ ส่วนบุคคลผู้มักไปด้วยการทำกายให้มันคง มักพูดไตรจกานกถา เป็นอุปายะ ๑ เพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมอง ดูจนน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไปจะนั้น ๑ และเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบดีย่อมเสื่อม ดูจสมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตเสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ฉะนั้น ๑ จะกล่าวอะไรถึงนิมิตเล่า ๑ ส่วนโกชณะ สำหรับนางคนรชหวาน นางคนกัรสปรีช เป็นอุปายะ ๑ แม้อูดู นางคนกัรชาน นางคนกัรชอน เป็นอุปายะ ๑ เพราะฉะนั้น เมื่อพระโยคาวจรเสพโกชณะใดก็ดี ถูใดก็ดี ความผาสุกย่อมเกิดมี จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมเป็นสมาธิ หรือว่าจิตที่เป็นสมาธิแล้วย่อมตั้งมั่นยิ่งขึ้นก็ดี โกชณะนั้นและถูดุนี้ นับเป็นอุปายะ ๑ โกชณะนอกนี้และถูดุนอกนี้นับเป็นอุปายะ ๑ ในอิริยาบถทั้งหลายเล่า นางคนจกกรม เป็นอุปายะ นางคนกัรชอน ยืน นั่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นอุปายะ ๑ เพราะฉะนั้น พึงลองดู ๓ วัน ดูจลองดูอวาสนั้น ในอิริยาบถใด จิต ที่ยังไม่เป็นสมาธิเป็นสมาธิขึ้นก็ดี จิตที่เป็นสมาธิแล้วยิ่งตั้งมั่นขึ้นก็ดี อิริยาบถนั้นนับเป็นอุปายะ อิริยาบถนอกนี้ นับเป็นอุปายะ ๑ พระโยคาวจรพึงเว้น ๗ สิ่งนี้

ที่เป็นอัมพาตแล้วเสฟ ที่เป็นอัมพาต ดังนี้เกิด ฯ ด้วยเมื่อปฏิบัติไปอย่างนี้มีการสั่งเสฟในนิมิต
มากเข้า อัมพาตจะเกิดมีได้สำหรับบางคนโดยกาลไม่นานเลย ฯ แต่เมื่อผู้ใดแม้ปฏิบัติอยู่อย่างนั้น อัมพาต
ก็หาเป็นไม่ ผู้นั้นพึงทำอัมพาต ๑๐ ประการให้ถึงพร้อมเกิด ฯ

๑ ตตรสฺส ยสฺมึ อวาสเ วสนตสฺส อนุปปนฺนํ วา นิमितฺตํ อนุปฺปชฺชติ อุปฺปนฺนํ วา
วินสฺสติ อนุปฺปชฺชติ จ สติ น อุปฺปชฺชติ อสฺมาหิตมฺจ จิตฺตํ น สมายิยติ อयํ อสฺปฺปาโย ฯ ยตถ
นิमितฺตํ อุปฺปชฺชติ เจว ถาวรณฺจ โหติ สติ อุปฺปชฺชติ จิตฺตํ สมายิยติ นาคปพฺพทวาลิปธานิ-
ยติสฺส ตตรสฺส วีย อยํ สฺปฺปาโย ฯ ตสฺมา ยสฺมึ วิหารเ พหุ อวาสา โหนติ ตตถ เอกเมกสฺมึ
ตีณิ ตีณิ ทิวสานิ วสิตฺวา ยตถสฺส จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ ตตถ วสิตพฺพํ ฯ อวาสสฺปฺปายตาย หิ
ตมฺพปณฺณณิทีปมฺหิ จูฬนาคเลณเ วสนตา ตตถเว กมฺมฏฺฐานํ คเหตุวา ปณฺจสตา ภิกฺขุ อรหตฺตํ
ปาปญฺเญสฺสุ ฯ โสตาปนฺนาทึนํ ปน อณฺเวยตถ อริยญฺมึ ปตฺวา ตตถ อรหตฺตํ ปตฺตานณฺจ คณฺหา
นตฺถิ ฯ เอวํ อณฺเวยสฺสปิ จิตฺตลปพฺพทวิหาราทิสฺสุ ฯ โคจรคฺคาโม ปน โย เสนาสนโต อุตฺตเรน วา
ทกฺขิณเณน วา นาทิฏฺเฐ นาจาสนฺเนน ทิยฺยขุณฺโณสพฺพนตเร โหติ สฺลลสมฺมปนฺนภิกฺโข โส สฺปฺปาโย ฯ
วิปริโต อสฺปฺปาโย ฯ ภสฺสนฺติ ทวตฺตัสสิตฺรจฺฉานกถาปริยาปนฺนํ อสฺปฺปายํ ฯ ตมฺหิสฺส
นิमितฺตานุตรธานาย สํวตฺตติ ฯ ทสฺสกาตตฺถุนิสฺสิตํ สฺปฺปายํ ฯ ตมฺปิ มตฺตาย ภาสิตพฺพํ ฯ ปุคฺคโลปี
อติรจฺฉานกถิโก สีลาทิกุณฺสมฺมปนฺโน ยํ นิสฺสาย อสฺมาหิตํ วา จิตฺตํ สมายิยติ สฺมาหิตํ วา จิตฺตํ
ถิตฺรํ โหติ เอวํวโป สฺปฺปาโย ฯ กายทพฺพีทพฺพโล ปน ติรจฺฉานกถิโก อสฺปฺปาโย ฯ โส หิ ตํ
กทฺทโมทกมฺิว อจฺฉํ อุกํ มลีนเมว กโรติ ฯ ตาทิสฺสจ อาคมฺม โภจฺจิปพฺพทวาลิทฺรสฺเสว
สฺมาปตฺติ วินสฺสติ ฯ ปเคว นิमितฺตํ ฯ โฆชนํ ปน กสฺสจि มจฺจุํ กสฺสจิ อมฺพิลํ สฺปฺปายํ โหติ ฯ
อฺตุปิ กสฺสจิ สีโต กสฺสจิ อณฺโห สฺปฺปาโย โหติ ฯ ตสฺมา ยํ โฆชนํ วา อฺตุํ วา เสวณฺตสฺส ฆาสฺ
โหติ อสฺมาหิตํ วา จิตฺตํ สมายิยติ สฺมาหิตํ วา ถิตฺรํ โหติ ตํ โฆชนํ โส จ อฺตุ สฺปฺปาโย ฯ
อิตฺรํ โฆชนํ อิตโร จ อฺตุ อสฺปฺปาโย ฯ อิริยาปณฺเญสฺส กสฺสจิ จงฺกโม สฺปฺปาโย โหติ กสฺสจิ
สยนญฺฐานนินฺสขฺชานํ อณฺเวยตโร ฯ ตสฺมา ตํ อวาสํ วีย ตีณิ ทิวสานิ อุปฺปริกฺขิตฺวา ยสฺมึ
อิริยาปณฺเ อสฺมาหิตํ วา จิตฺตํ สมายิยติ สฺมาหิตํ วา ถิตฺรํ โหติ โส สฺปฺปาโย อิตโร อสฺปฺปายิตฺ
เวทิตพฺโพ ฯ อิตฺติ อิมํ สตฺตวิธํ อสฺปฺปายํ วชฺเชตฺวา สฺปฺปายํ เสวิตพฺพํ ฯ เอวํ ปฏิปนฺนสฺส หิ
นิमितฺตาเสวณพฺพลสฺส นจิเรเนว กาลเณน โหติ กสฺสจิ อปฺปนา ฯ ยสฺส ปน เวมฺปิ ปฏิปชฺชโต น
โหติ เตน ทสฺวิธํ อปฺปนาโกสฺลลํ สฺมาปาทพฺพํ ฯ

พึงทราบวินิจฉัยในบทมัททิกาเหล่านั้น ดังนี้ เมื่อพระโยคาวจรนั้นอยู่ในอาวาสใด นิมิตที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้นก็ดีที่เกิดแล้วเสื่อมหายไปเสียก็ดี สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นด้วย จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิก็ไม่เป็นสมาธิด้วย อาวาสนี้นับเป็นสัปปายะ ฯ

ตตรุสส ยสมี อาวาเส วสนตสส อรูปนุ วา นิมิตตํ รูปปชชติ รูปนุ วา วินสสติ อรูปภูตัสสะ จ สติ น รูปภูตัสสะ อสมาหิตมฺจ จิตตํ น สมายิตติ อโย อสปปาโย ฯ

เมื่อเธออยู่ในอาวาสใด นิมิตเกิดและถาวรด้วย สติก็ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ ดุจพระปธานียติสเถระผู้อยู่ ณ นาคบรรพต อาวาสนี้นับเป็นสัปปายะ ฯ

ยตุถ นิมิตตํ รูปปชชติ เจว ถาวรมฺจ โหติ สติ รูปภูตัสสะ จิตตํ สมายิตติ นาคปพฺพต-
วาสิปธานียติสเถรสฺส วีย อโย สปปาโย ฯ

เพราะเหตุนี้ ในวิหารใด อาวาส มีหลายแห่ง พระโยคาวจรพึงอยู่ในอาวาสหนึ่งในวิหารนั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะ ในอาวาสแห่งใด ก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้น ๆ

ตสุมา ยสฺมี วิหารเร พหู อาวาส โหหนฺติ ตตฺถ เอกเมกสฺมี ตีณิ ตีณิ ทิวสานิ วลิตฺวา
ยตฺถสฺส จิตฺตํ เอกคฺคํ โหติ ตตฺถ วลิตพฺพํ ฯ

เพราะความที่มีอาวาสเป็นสัปปายะแท้ ๆ ภิกษุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬามณีในดัมพปณฺธิทวีป ถือนาฬิกาลมุนี ในถ้ำจุฬามณีนั้นและได้บรรลุพระอรหัตต์ ฯ ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต่ำมีพระโสดาบันเป็นอาทิ และท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้ว บรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬามณีนั้นคณนามิได้ ฯ แม้ในอาวาสสัปปายะแห่งอื่นๆ เช่น จิตตลบรรพตวิหาร ก็เช่นกัน ฯ

อาวาสสัปปายะตย หิ ตมฺพปณฺธิทีปมฺหิ จุฬามณีเลณ วสนฺตา ตตฺถเว กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา
ปญฺจสตา ภิกฺขุ อรหตฺตํ ปาปุณฺสี ฯ โสตาปณฺนาทึนํ ปน อญฺญตฺถ อริยภูมิ ปตฺวา ตตฺถ
อรหตฺตํ ปตฺตานญฺจ คณนา นตฺถิ ฯ เอวํ อญฺญสุปิ จิตฺตลปพฺพตฺตวิหาราทิสฺสุ ฯ

ส่วนโคจรคาม ฟังทราบดังนี้ โคจรคามใดมีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ไกลนักในระยะประมาณโกสะกึ่ง แต่เสนาสนะทางทิศเหนือ หรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกขุสามบุรุษหาง่าย โคจรคามนั้นนับเป็นสัปปายะ ๓ ตรงกันข้ามนับเป็นอสัปปายะ ๓

โคจรคามโม บน โย เสนาสนโต อุตตเรน วา ทักษิณเณ วา นาติพุเร นาจาสนุเน ทิยทุณโกสพุนุตเร โหติ สุลภสมปนฺนภิกฺโข โส สปปายโ ๓ วิปริโต อสปปายโ ๓

บทว่า การพูดคุย มีความว่า ถ้อยคำที่นับเนื่องในตัตถจกานกถา ๓๒ จัดเป็นอสัปปายะ ๓ เพราะมันเป็นไปเพื่อความอันตรายแห่งนิมิตของเธอ ๓ ถ้อยคำที่อิงกถาวัตถุ ๑๐ จัดเป็นสัปปายะ ๓ แม้ถ้อยคำอิงกถาวัตถุนั้นแล้ว ก็พึงพูดแต่พอประมาณ ๓

ภสฺสณฺติ ทวตฺตีสตฺติรจกานกถาปริยาปนฺนํ อสปปายํ ๓ ตณฺหิสฺส นิมิตฺตุนฺตรธานาย สํวตฺตติ ๓ ทสกถาวัตถุํนิสฺสิตํ สปปายํ ๓ ตมฺปิ มตฺตาย ภาสิตพฺพํ ๓

แม้บุคคลที่เป็นผู้ไม่พูดติรจฉานกถา ถึงพร้อมด้วยสัปปะกัณฐะ ซึ่งพระโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิบ้าง จิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้นบ้าง เช่นนี้เป็นสัปปายะ ฯ

บุคคลโอบี อติรจฉานกถิโก สัปปะกัณฐะสมณโณ ยัม นิสสัย อสมาหิตัม วา จิตตัม สมาธิยตี
สมาหิตัม วา จิตตัม อธิตรัม โหติ เอวรูป สปปายะ ฯ

ส่วนบุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้มั่นคง มักพูดติรจฉานกถา เป็นอัสสัปปายะ ฯ เพราะว่าเขามีแต่จะทำ
ให้เธอเศร้าหมอง ดุจน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไปฉะนั้น ฯ และเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบัตีย่อมเสื่อม
ดุจสมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตเสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ฉะนั้น ฯ จะกล่าวอะไร
ถึงนิมิตเล่า ฯ

กายทฬัฬพหุโล ปน ติรจฉานกถิโก อสปปายะ ฯ โส หิ ตัม กทฺทโมทกมิม อจุจํ อุทกัม
มลิเนเมว กโรตี ฯ ตาทิสญฺจ อาคมฺม โกฏิปพฺพตฺวาสิทธิทสฺสเสว สมาปตฺติ วินสฺสตี ฯ
ปเคว นิมิตฺตํ ฯ

ส่วนโกชนะ สำหรับนางคนรสหวาน นางคนกัรสปริ้ว เป็นสัปปายะ ฯ แม้ฤดู นางคนกัหนาว นางคนกัรอัน เป็นสัปปายะ ฯ

โกชนํ ปน กสฺสจฺจ มรฺรํ กสฺสจฺจ อมฺพิลํ สปฺปายํ โหติ ฯ อุตุปิ กสฺสจฺจ สีโต กสฺสจฺจ อุณฺโห สปฺปายํ โหติ ฯ

เพราะฉะนั้น เมื่อพระโยคาวจรเสพอโกชนะใดก็ดี ฤดูใดก็ดี ความผาสุกย่อมเกิดมี จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมเป็นสมาธิ หรือว่าจิตที่เป็นสมาธิแล้วย่อมตั้งมั่นยิ่งขึ้นก็ดี โโกชนะนั้นและฤดูนั้นนับเป็นสัปปายะ ฯ โโกชนะนอกนี้และฤดูนอกนี้นับเป็นอสัปปายะ ฯ

ตสฺมา ยํ โโกชนํ วา อุตุํ วา เสวนตสฺส ผาสุ โหติ อสมายิตํ วา จิตฺตํ สมายิตํ วา ธิตรํ โหติ ตํ โโกชนํ โส จ อุตุํ สปฺปายํ ฯ อิตรํ โโกชนํ อิตโร จ อุตุํ อสปฺปายํ ฯ

ในอิริยาบถทั้งหลายเล่า ลางคน **จงกรม** เป็นสัปปายะ ลางคนก็นอน ยืน นั่ง อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสัปปายะ ฯ เพราะฉะนั้น พึง**ลองดู** ๓ วัน **ดู**ลองดูอาวาสนั้น ในอิริยาบถ**ใด** จิต ที่ยังไม่เป็นสมาธิ เป็นสมาธิขึ้นก็ดี จิตที่เป็นสมาธิแล้วยิ่งตั้งมั่นขึ้นก็ดี อิริยาบถ**นั้น**นับเป็นสัปปายะ อิริยาบถนอกนี้ นับเป็นอสัปปายะ ฯ

อิริยาบถเสฐิ กสฺสจ **จงกโม** สปปาโย โหติ กสฺสจ **สยนาฐานนิสซุขานํ** อญฺญตรโ ๑
ตสฺมา ตํ อาวาสํ **วีย** ติณิ ทิวสานิ **อุปปริกฺขิตฺวา** **ยสฺมี** อิริยาบถ อสมาหิตํ วา จิตฺตํ
สมาธิยติ สมาหิตํ วา ธิตรํ โหติ **โส** สปปาโย อิตโร อสปปาโยติ เวทิตัพโพ ฯ

พระโยคาวจรพึงเว้น ๗ สิ่งที่เป็นสัปปายะ แล้วเสพ ที่เป็นสัปปายะ ดังนี้เถิด ฯ ด้วยเมื่อปฏิบัติไป
อย่างนี้**มีการส้องเสพในนิมิตมากเข้า** **อัปฺปนา**จะเกิดมีได้สำหรับลางคนโดยกาลไม่นานนเลย ฯ แต่**เมื่อผู้ใด**
แม้ปฏิบัติอยู่อย่างนั้น อัปฺปนาก็หาเป็นไม **ผู้นั้น**พึงทำอัปฺปนาโกศล ๑๐ ประการ**ให้ถึงพร้อมเถิด** ฯ

อิตติ อิมํ สตฺตวิธํ อสปปายํ วชฺเชตฺตฺวา สปปายํ เสวิตัพพํ ฯ เอวํ ปฏิปนฺนสฺส หิ
นิมิตฺตาเสวนพหุลสฺส นจิเรเนว กาเลน **โหติ** กสฺสจ **อปฺปนา** ฯ **ยสฺส** ปน เอวมปิ
ปฏฺวิปชฺชโต น โหติ **เตน** ทสฺวิธํ อปฺปนาโกสลํ **สมฺปาเทตัพพํ** ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ แต่ โดยพิเศษ ในอินทรี ๕ นั้น บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญความเสมอกันแห่งสัทธา กับ ปัญญาและสมาธิกับวิริยะ ๑ เพราะว่าบุคคลผู้มีสัทธาแก่กล้าแต่ปัญญาอ่อน ย่อมเป็นผู้เลื่อมใสสงมมาย ย่อมเลื่อมใส ในที่อื่นไม่เป็นวัตถุ ๑ บุคคลผู้มีปัญญาก่อแต่สัทธาอ่อน ย่อมตกไปข้างอวดดี เป็นคนแก้ไข ไม่ได้ เหมือนโรคที่เกิดแต่ยา รักษาไม่ได้ ฉะนั้น ๑ ต่อธรรมทั้ง ๒ เสมอกัน บุคคลจึงจะเลื่อมใสในวัตถุแท้ ๑ โกลัชชะย่อมครอบงำบุคคลผู้มีสมาธิกล้าแต่วิริยะอ่อน เพราะสมาธิเป็นฝักฝ่ายโกลัชชะ ๑ อุทัจจะ ย่อมครอบงำบุคคลผู้มีวิริยะกล้าแต่สมาธิอ่อน เพราะวิริยะเป็นฝักฝ่ายอุทัจจะ ๑ แต่สมาธิที่มีวิริยะ ประกอบเข้าด้วยกันแล้ว เป็นไม่ตกไปในโกลัชชะ ๑ วิริยะที่มีสมาธิประกอบพร้อมกันแล้วเป็นไม่ตกไปใน อุทัจจะ ๑ เพราะฉะนั้นอินทรีทั้ง ๒ คู่ นั้น พระโยคาวจรต้องทำให้เสมอกัน ๑ ด้วยว่าอุปปนาจะมีได้ ก็เพราะความเสมอกันแห่งอินทรีทั้ง ๒ คู่ ๑

อีกนัยหนึ่ง สัทธามีกำลังก็ควรสำหรับสมาธิกัมมิกะ ๑ เมื่อสัทธามีกำลังอย่างนั้น เธอเชื่อ ดิ่งลงไป จักบรรลุอุปปนาได้ ๑ ในสมาธิและปัญญาเล่า เอกัคคตา มีกำลัง ก็ควรสำหรับสมาธิกัมมิกะ ๑ ด้วยเมื่อเอกัคคตามีกำลังอย่างนั้น เธอย่อมจะบรรลุอุปปนาได้ ๑ ปัญญามีกำลังย่อมควร สำหรับ วิปัสสนากัมมิกะ ๑ ด้วยเมื่อปัญญามีกำลังอย่างนั้น เธอย่อมจะบรรลุลักขณปฏิเวธ ๑ แต่แม้เพราะสมาธิ และปัญญาทั้ง ๒ เสมอกัน อุปปนา ก็จะมีได้ ๑ ส่วนสติ มีกำลังในที่ทั้งปวงย่อมควร ๑ เพราะสติรักษา จิตไว้แต่ความตกไปในอุทัจจะ เพราะอำนาจแห่งสัทธาวิริยะและปัญญานั้นเป็นฝักฝ่ายอุทัจจะ และ รักษาจิตไว้แต่ความตกไปในโกลัชชะ เพราะสมาธินั้นเป็นฝักฝ่ายโกลัชชะ ๑ เพราะเหตุนี้ สตินั้นจึงจำ ปรารถนาในที่ทั้งปวง ดุจเกลือรสเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาในกับข้าวทั้งปวง และดุจสรรพากรมิกอำมาตย์ เป็นผู้พึงปรารถนาในสรรพราชกิจ ฉะนั้น ๑ เพราะฉะนั้น พระอรรถกถาจารย์จึงกล่าวไว้ว่า "ก็แลสติ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าเป็นคุณชาติจำปรารถนาในที่ทั้งปวง เพราะเหตุไร เพราะจิตมีสติเป็นที่อาศัยไป และสติมีการรักษาเอาไว้ได้เป็น-เครื่องปรากฏ การยกและข่มจิต เว้นสติเสีย หามิได้ไม" ๑

ความฉลาดในการทำนimitแห่งจิตเตกัคคตามีปฏิภาณเป็นต้น ที่ยังมีได้ทำ ความฉลาดในอันยัง นimitที่ทำแล้วให้เจริญ และความฉลาดในการรักษานimitที่ได้แล้ว ด้วยภาวนา ชื่อว่าความฉลาดในนimit ๑ ในที่นี้ท่านประสงค์เอาความฉลาดในการรักษานั้น ๑

๑ วิสสโต ปเนตถ สหฺวาปณฺณํ สฺมาธิวิริยานญจ สฺมตํ ปสฺสฺนติ ฯ พฺลวสทฺโธ หิ มนุสฺสํปณฺณํ มุทฺธปฺปสฺสนโน โหติ อวตฺตฺสฺมီ ปสฺสีหติ ฯ พฺลวปณฺณํ มนุสฺสทฺโธ เกราฎฺฐิปกฺขํ ภาตติ ภาตฺตฺสฺมจฺจุตฺโต วีย โรโค อตฺเตกฺโข โหติ ฯ อุภินฺนํ สฺมตํว ยวตฺตฺสฺมียํ ปสฺสีหติ ฯ พฺลวสฺมาธึ ปน มนุสฺสทฺวิริยํ สฺมาธิสฺส โสสฺสขปฺภทฺตฺตา โสสฺสขํ อภิวาตติ ฯ พฺลวทฺวิริยํ มนุสฺสสฺมาธึ ทฺวิริยสฺส อุทฺธจฺจปฺภทฺตา อุทฺธจฺจํ อภิวาตติ ฯ สฺมาธิ ปน ทฺวิริเยน สํโยจฺจิตฺโต โสสฺสเช ปตฺติตฺตํ น ลภติ ฯ ทฺวิริยํ สฺมาธินา สํโยจฺจิตํ อุทฺธจฺจํ ปตฺติตฺตํ น ลภติ ฯ ตสฺมา ตทฺมํยํ สฺมํ กาทพฺพํ ฯ อุภยสฺมตํว หิ อปฺปนา โหติ ฯ

อภิ จ สมามิกมมิกส พลวตีปี สหธา ฏฏฏติ ฯ เอวํ สหทหนโต โอบปเปนโต อปปนํ
 ปาปณิสสติ ฯ สมามิพณฺณาสํ ปน สมามิกมมิกส เอกคคตา พลวตี ฏฏฏติ ฯ เอวํ หิ โส
 อปปนํ ปาปณฺณติ ฯ วิสสณามมมิกส ปณณฺา พลวตี ฏฏฏติ ฯ เอวํ หิ โส ลกขณปฏิเวธํ
 ปาปณฺณติ ฯ อุมินํ ปน สมตายปิ อปปนา โหติเยว ฯ สติ ปน สหพตฺถ พลวตี ฏฏฏติ ฯ สติ
 หิ จิตฺตํ อุตฺตจฺจปฏฺิกานํ สหธาวิริยปณฺณานํ วเสน อุตฺตจฺจปาทโต โสสขขปฏฺเฐน จ สมามินา
 โสสขขปาทโต รกฺขติ ฯ ตสฺมา สา โลณฺฐปนํ วิย สหพพฺยณฺเณสํ สหพมมมิกอมจโ จ วิย จ
 สหพพราษกิจฺเจสํ สหพตฺถ อิจฺฉิตพฺพา ฯ เตนาห สติ จ ปน สหพตฺธิกา วุตฺตา ภควตา กิการณฺา
 จิตฺตํ หิ สติปฏิสรณํ อารกฺขปจฺจปฏฺฐานา จ สติ น วินา สติยา จิตฺตสฺส ปคฺคหนฺิคฺคโห โหติตีติ ฯ

นิมิตต์โกสุล นาม ปฐวีภิณาทิกุล จิตฺเตกคฺคตานิมิตฺตสส อกตสส กรรมโกสุล กตสส
ภาวนาโกสุล ภาวนาย ลหุสส รกฺขณโกสุลลญจ ฯ ตํ อธิ อธิเปตํ ฯ

๑ แต่ โดยพิเศษ ในอินทรีย์ ๕ นั้น บัณฑิตทั้งหลายสรรเสริญความเสมอกันแห่งสัทธากับปัญญาและสมาธิกับวิริยะ ฯ

๑ วิเสสโต ปเนตถ สหุชาปญฺเณน สมာธิวิริยานนฺจ สมตํ ปลฺลสนฺติ ฯ

เพราะว่าบุคคลผู้มีสัทธาแก่กล้าแต่ปัญญอ่อน ย่อมเป็นผู้เลื่อมใสมลาย ในที่อื่นไม่เป็นวัตถุ ฯ บุคคลผู้มีปัญญากล้าแต่สัทธาอ่อน ย่อมตกไปข้างอวดดี เป็นคนแก้ไขไม่ได้ เหมือนโรคที่เกิดแต่ยา รักษาไม่ได้ ฉะนั้น ฯ ต่อธรรมทั้ง ๒ เสมอกัน บุคคลจึงจะเลื่อมใสในวัตถุแท้ ฯ

พลวสทุโห หิ มนุหปญฺเณ มุทุรปฺปสนฺโน โหติ อวตฺตสุมี ปลฺลิตติ ฯ พลวปญฺเณ มนุหสทุโห เกราฎฺฐิปกฺขํ ภาชติ เภสชฺชสมฺมุจฺจฺจโต วีย โรโค อเตกฺกฺจโน โหติ ฯ อุกฺกิณฺณํ สมตาย วตฺตสุมีเยว ปลฺลิตติ ฯ

โกสัชชะย่อมครอบงำบุคคลผู้มีสมาธิกล้าแต่วิริยะอ่อน เพราะสมาธิเป็นฝ่ายโกสัชชะ ๑ อุทธัจจะ
ย่อมครอบงำบุคคลผู้มีวิริยะกล้าแต่สมาธิอ่อน เพราะวิริยะเป็นฝ่ายอุทธัจจะ ๑

พลวสมาธิ ปน มนุหวิริย์ สมาธิสุส โกสชชชกษตดา โกสชช อภิภาติ ๑ พลววิริย์
มนุหสมาธิ วิริยสุส อุทธจกษตดา อุทธจจ อภิภาติ ๑

แต่สมาธิที่มีวิริยะประกอบเข้าด้วยกันแล้ว เป็นไม่ตกไปในโกสัชชะ ๑ วิริยะที่มีสมาธิประกอบพร้อมกัน
แล้วเป็นไม่ตกไปในอุทธัจจะ ๑ เพราะฉะนั้นอินทรีทั้ง ๒ คู่ นั้น พระโยคาวจรต้องทำให้เสมอกัน ๑
ด้วยว่าอุปนาหจะมีได้ก็เพราะความเสมอกันแห่งอินทรีทั้ง ๒ คู่ ๑

สมาธิ ปน วิริเยน สโยชิต โกสชเช ปติตุ น ลภติ ๑ วิริย์ สมาธินา สโยชิต อุทธจเจ
ปติตุ น ลภติ ๑ ตสฺมา ตทฺภยํ สมํ กาทพฺพํ ๑ อุภยสมตาย หิ อปฺปนา โหติ ๑

อีกนัยหนึ่ง สัทธาแม่มีกำลังก็ควรสำหรับสมาธิกัมมิกะ ๑ เมื่อสัทธามีกำลังอย่างนั้น เธอ
เชื่อดิ่งลงไป จักบรรลุอุปนาได้ ๑ ในสมาธิและปัญญาเล่า **เอกัคคตา** มีกำลัง ก็ควรสำหรับสมาธิ-
กัมมิกะ ๑

อปัจ สมาธิกัมมิกัสส พลวตีปิ สหุตา วฏฺฐติ ๑ **เอวํ** สหุทหนโต โอปปเนโต
อปฺปนํ ปาปุณิสฺสติ ๑ สมาธิปัญญาสุ ปน สมาธิกัมมิกัสส **เอกัคคตา** พลวตี วฏฺฐติ ๑

ด้วยเมื่อเอกัคคตามีกำลังอย่างนั้น เธอย่อมจะบรรลุอุปนาได้ ๑ ปัญญามีกำลังย่อมควร สำหรับ
วิปัสสนากัมมิกะ ๑ ด้วยเมื่อปัญญามีกำลังอย่างนั้น เธอย่อมจะบรรลุลักขณปฏิเวธ ๑ แต่แม้เพราะสมาธิ
และปัญญาทั้ง ๒ เสมอกัน **อัปปนา** ก็คงมีได้ ๑

เอวํ หิ โส อปฺปนํ ปาปุณฺนาติ ๑ วิปัสสนากัมมิกัสส ปญฺญา พลวตี วฏฺฐติ ๑ **เอวํ** หิ
โส ลกฺขณปฏิเวธํ ปาปุณฺนาติ ๑ อุกฺกิญฺหํ ปน สมตายปิ **อัปปนา** โหติเยว ๑

ส่วนสติ มีกำลังในที่ทั้งปวงย่อมควร ฯ เพราะสติรักษาจิตไว้แต่ความตกไปในอุทธัจจะ เพราะอำนาจแห่งสหตทวิริยะและปัญญอันเป็นฝักฝ่ายอุทธัจจะ และรักษาจิตไว้แต่ความตกไปในโสภัสสะ เพราะสมาธิอันเป็นฝักฝ่ายโสภัสสะ ฯ

สติ ปณ สัพพตถ พลวตี ฆณณติ ฯ สติ หิ จิตฺตํ อุทฺธจฺจปฏิกิณฺณํ สหตทวิริยปณฺณานํ วเสน อุทฺธจฺจปตฺโต โสชฺชปฏฺเคน จ สมาธินา โสชฺชปตฺโต รกฺขติ ฯ

เพราะเหตุนั้น สตินั้นจึงจำปรารภนาในที่ทั้งปวง ดุจเกลือสัตตเป็นสิ่งที่พึงปรารภนาในกับข้าวทั้งปวง และดุจสรพการมิกอำมาตย์ เป็นผู้พึงปรารภนาในสรรพราชกิจ ฉะนั้น ฯ

ตถฺมา สา โลณฺฐปนํ วิย สพฺพพฺยญฺชนสฺส สพฺพกมฺมิกอมฺมจฺโจ วิย จ สพฺพราชกิจฺเจสฺส สพฺพตถ อิจฺฉิตพฺพา ฯ

เพราะฉะนั้น พระอรธรรกถาจารย์จึงกล่าวไว้ว่า "ก็แลสติ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าเป็นคุณชาติ-
จำปรารถนาในที่ทั้งปวง เพราะเหตุไร เพราะจิตมีสติเป็นที่อาศัยไป และสติมีการรักษาเอาไว้ได้เป็น-
เครื่องปรากฏ การยกและข่มจิต เว้นสติเสีย หามิได้ไม่" ฯ

เตนนาห สติ จ ปน สพฺพตฺติกา วุตฺตา ภควตา กิการณา จิตฺตํ หิ สติปฏิสรณํ
อารกฺขปจฺจุปฺปฏฺฐานา จ สติ น วินา สติยา จิตฺตสฺส ปคฺคหนิคฺคโห โหตีติ ฯ

ความฉลาดในการทำนimitแห่งจิตเตกคคตามีปฐวีกลินเป็นต้น ที่ยังมีได้ทำ ความฉลาดในอันยัง
นimitที่ทำแล้วให้เจริญ และความฉลาดในการรักษานimitที่ได้แล้ว ด้วยภาวนา ชื่อว่าความฉลาดในนimit ฯ
ในที่นี้ท่านประสงค์เอาความฉลาดในการรักษานั้น ฯ

นimitตโกสลํ นาม ปฐวีกลินาทิกสฺส จิตฺเตกคคตานิมิตฺตสฺส อกตสฺส
กรณโกสลํ กตสฺส ภาวนาโกสลํ ภาวนาย ลหุสฺส รกฺขณโกสลุลฺลจ ฯ ตํ อธิ
อธิปฺเปตํ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ อีกอย่างหนึ่ง ธรรม ๗ ประการเป็นทางเกิดขึ้นแห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ เสพโภชนะ อันประณีต เสพดูเป็นทีสบาย เสพอิริยาบถเป็นทีสบาย ประกอบความเพียรปานกลาง หลีกเว้นบุคคลผู้มีกายกระสับกระส่าย คบหาบุคคลผู้มีกายสงบ น้อมจิตไปในปัสสัทธินั้น ๆ ธรรม ๑๑ ประการเป็นทางเกิดขึ้นแห่งสมาธิสัมโพชฌงค์ คือ ความสละสลวยแห่งวัตถุ ความฉลาดในนิमित ความปรวิณทริยให้เสมอกัน ความข่มจิตในสมย์ที่ควรข่ม ความยกจิตในสมย์ที่ควรยก ความทำจิตที่ไม่มีอัสสาทะให้รำแรงขึ้น ด้วยอำนาจศรัทธาและสังเวช เพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่เป็นไปโดยชอบแล้ว หลีกเว้นบุคคลผู้มีจิตไม่เป็นสมาธิ คบหาบุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิ พิจารณาวิโมกข์ในนิมิต น้อมจิตไปในสมาธินั้น ๆ ธรรม ๕ ประการเป็นทางเกิดขึ้นแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คือ ความวางเฉยในสัตว์ ความวางเฉยในสังขาร ความหลีกเว้นบุคคลผู้พัวพันอยู่ในสัตว์และสังขาร ความคบหาบุคคลผู้วางเฉยในสัตว์และสังขาร ความน้อมจิตในอุเบกขานั้น ๆ

พระโยคาวจร เมื่อยังธรรมเหล่านั้นให้เกิดขึ้น ด้วยอาการเหล่านั้นดังกล่าวมาแล้ว ชื่อว่า ทำสัมโพชฌงค์ ๓ มีปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นต้นให้เจริญ ฯ พระโยคาวจรวงมข่มจิตในสมย์ที่ควรข่มอย่างนี้แล ฯ ถ้ามว่า พระโยคาวจรทำจิตให้รำแรงในสมย์ที่ควรให้รำแรงอย่างไร ฯ วิสัชนาว่า ในกาลใด จิตของเธอเป็นจิตไม่มีอัสสาทะ เพราะความพยายามทางปัญญาอ่อนไปก็ดี เพราะไม่ได้ความสุขอันเกิดแต่ความสงบก็ดี ในกาลนั้นพระโยคาวจรวงมยังจิตนั้นให้สังเวช ด้วยการพิจารณาสังเวควัตถุ ๘ ฯ

วัตถุทั้งหลาย คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็น ๔ อบายทุกข์เป็นที่ ๕ วัฏฏมุลกทุกข์ ในอดีต (๑) วัฏฏมุลกทุกข์ในอนาคต (๑) อาหารปริเยฏฐิมุลกทุกข์ในปัจจุบัน (๑) ชื่อว่า สังเวควัตถุ ๘ ฯ

อนึ่ง เธอข่มยังความเลื่อมใสให้เกิดแก่จิตนั้น ด้วยระลึกถึงคุณพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ด้วย ฯ พระโยคาวจรวงมยังจิตให้รำแรงในสมย์ที่ควรให้รำแรง ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ถ้ามว่า พระโยคาวจรวงมเพ่งดูจิตอยู่เฉยๆ ในสมย์ที่จิตควรเพ่งดูอยู่เฉยๆ อย่างไร ฯ วิสัชนาว่า ในกาลใดจิตของเธอปฏิบัติอยู่อย่างนั้น เป็นจิตไม่หตหุ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ปราศจากอัสสาทะ เป็นไปสม่าเสมอ ในอารมณ์ ดำเนินอยู่ในวิถีสว่างสละ ในกาลนั้น เธอไม่ต้องชวนชวยในการยก การข่ม และการทำให้รำแรง ดุจสารถี เมื่อม้าทั้งหลายวิ่งไปเรียบร้อยแล้วก็ไม่ต้องชวนชวย ฉะนั้น ฯ พระโยคาวจรวงมเพ่งดูจิตอยู่เฉยๆ ในสมย์ที่จิตควรเพ่งดูอยู่เฉยๆ อย่างนี้ ฯ

การสละเสียให้ไกลซึ่งบุคคลทั้งหลายผู้ไม่เคยขึ้นสู่เนกขัมมปฏิบัติ วุ่นอยู่แต่ในกิจมากหลาย มีใจซัดส่ายไป ชื่อว่า หลีกบุคคลผู้มีจิตไม่เป็นสมาธิ ฯ การเข้าไปหาบุคคลทั้งหลายผู้ดำเนินเนกขัมม-

ปฏิบัติ ได้สมาธิอยู่โดยปกติ ตามกาลอันควร ชื่อว่าคหบดีบุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิ ๖ ความห่อหุ้มจิตไปในสมาธิ ชื่อว่า ตทิมุตตตทา หมายความว่า หนักไปในสมาธิหนักไปในสมาธิแน่นไปในสมาธิเต็มไปในสมาธิ ๖ อัปนาโกศล ๑๐ อย่างนี้ พระโยคีพึงทำให้ถึงพร้อม ด้วยประการฉะนี้เทอญ ๖

๑ อีกอย่างหนึ่ง ธรรม ๗ ประการเป็นทางเกิดขึ้นแห่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ คือ เสพโภชนะ อันประณีต เสพฤดูเป็นที่สบาย เสพอิริยาบถเป็นที่สบาย ประกอบความเพียรปานกลาง หลีกเว้นบุคคลผู้มีกายกระสับกระส่าย คบหาบุคคลผู้มีกายสงบ น้อมจิตไปในปัสสัทธินั้น ฯ

๑ อปิ จ สตุตฺต ชมฺมา ปสฺสทุทิสฺมโปชฌนฺคสุสฺส อุปฺปาทย ลํวตฺตนฺติ ปณฺีตโกชนเสวนตา อุตฺตฺสฺสเสวนตา อิริยาปถสฺสเสวนตา มชฺฌตฺตปฺปโยคตา สารทุทกายปฺคฺคฺลปฺริวชฺชนตา ปสฺสทุทกายปฺคฺคฺลเสวนตา ตทธิมุตฺตตาทิ ฯ

ธรรม ๑๑ ประการเป็นทางเกิดขึ้นแห่งสมาธิสัมโพชฌงค์ คือ ความสละสลวยแห่งวัตถุ ความฉลาดในนิमित ความปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน
อติ หน้าถัดไป (ตทธิมุตฺตตาทิ)

เอกาทส ชมฺมา สมาธิสฺมโปชฌนฺคสุสฺส อุปฺปาทย ลํวตฺตนฺติ วตฺถุวิสหตา นิमितฺตกุสฺลตา อินฺทฺริยสมตฺตปฺปฏิปาหนตา

ความข่มจิตในสมัยที่ควรข่ม ความยกจิตในสมัยที่ควรยก ความทำจิตที่ไม่เมื่อสภาวะให้เร้าเรงขึ้นด้วยอำนาจศรัทธาและสังเวช **เพ่งดูอยู่เฉยๆ** ซึ่งจิตที่เป็นไปโดยชอบแล้ว หลีกเว้นบุคคลผู้มีจิตไม่เป็นสมาธิ คบหาบุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิ พิจารณาวิโมกข์ในฌาน น้อมจิตไปในสมาธินั้น ๆ

สมเยะ จิตตสุต **นิคฺคหณตา** สมเยะ จิตตสุต **ปคฺคหณตา** นිරุทธาสุต จิตตสุต สหฺวาสวคฺคเสณ **สมฺปหฺสนตา** สมฺมาปวตฺตสุต **อชฺฌเปกฺขณตา** อสมฺมาหิตปฺปคฺคลปฺริวชฺชนตา สมาสิตปฺปคฺคลเสวนตา ฌานวิโมกฺขปจฺจเวกฺขณตา ตทฺธิมุตฺตตาติ ฯ

ธรรม ๕ ประการ เป็นทางเกิดขึ้นแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ คือ **ความวางเฉย**ในสัตว์ ความวางเฉยในสังขาร ความหลีกเว้นบุคคล**ผู้พัวพันอยู่**ในสัตว์และสังขาร ความคบหาบุคคล**ผู้วางเฉย**ในสัตว์และสังขาร ความน้อมจิตในอุเบกขานั้น ๆ

ปญฺจ ฌมฺมา อุเบกฺขาสมฺโพชฌมฺคสุต อุปฺปาทย สวตฺตนฺติ สตฺต**มชฺฌตฺตตา** สงฺขารมชฺฌตฺตตา สตฺตสงฺขารเกลายนปฺปคฺคลปฺริวชฺชนตา สตฺตสงฺขาร**มชฺฌตฺต**ปฺปคฺคลเสวนตา ตทฺธิมุตฺตตาติ ฯ

พระโยคาวจร เมื่อยังธรรมเหล่านั้นให้เกิดขึ้น ด้วยอาการเหล่านี้ดังกล่าวมาแล้ว ชื่อว่า
ทำสัมโพชฌงค์ ๓ มีปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นต้นให้เจริญ ฯ พระโยคาวจรวงม่อมจิตในสมัยที่ควรข่ม
อย่างนี้แล ฯ

อิติ อิมเหิ อากาเรหิ เอเต ฐมเม อุปปาเทนโต ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์คาทโย ภาเวติ
นาม ฯ เอว ยสฺมี สมเย จิตฺตํ นิคฺคเหตุพฺพํ ตสฺมี สมเย จิตฺตํ นิคฺคณฺหาติ ฯ

ถามว่า พระโยคาวจรทำจิตให้ร่าเริงในสมัยที่ควรให้ร่าเริงอย่างไร ฯ วิสัชนาว่า ในกาลใด จิต
ของเธอเป็นจิตไม่มีอัสสาหะ เพราะความพยายามทางปัญญาอ่อนไปก็ดี เพราะไม่ได้ความสุขอันเกิด-
แต่ความสงบก็ดี ในกาลนั้นพระโยคาวจรวงม่อมยังจิตนั้นให้สังเวช ด้วยการพิจารณาสังเวควัตถุ ๘ ฯ

ถ้า ยสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหฺลิตพฺพํ ตสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหฺเสติ ฯ ยथाสุส-
ปญฺญาปโยคฺมฺนุหตฺตาย วา อุปสมฺมสุขานนฺติคฺคเมณ วา นิสฺสุตาํ จิตฺตํ โหติ ตทา นํ
อภฺจฺจุสฺสเวควตฺตญฺจเวกฺขณเณ สํเวเชติ ฯ

วัตถุทั้งหลาย คือ ชาติ ชรา พยาธิ มรณะ เป็น ๔ อายทุกข์เป็นที่ ๕ วัฏฏมูลทุกข์ ในอดีต (๑) วัฏฏ-
มูลทุกข์ในอนาคต (๑) อาหารปริเยฏฐิมูลทุกข์ในปัจจุบัน (๑) **ชื่อว่า สังเวควัตถุ ๘** ๑

อฏฐ **สังเวควัตถุ** **นาม** ชาติชราพยาธิมรณานิ จตตาริ อายทุกข์ ปญจมํ อตีเต
วัฏฏมูลกํ ทุกข์ อนาคเต วัฏฏมูลกํ ทุกข์ ปจจุปปนเน อาหารปริเยฏฐิมูลกํ ทุกฺขนฺติ ๑

อนึ่ง เธออย่า**ยังความเลื่อมใส**ให้เกิดแก่จิตนั้น ด้วยระลึกถึงคุณพระพุทเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ด้วย ๑
พระโยคาวจรอย่ายังจิตให้ราเริงในสมัย**ที่**ควรให้ราเริง ด้วยประการฉะนี้ ๑

พุทฺธมฺมสํมคฺคณานุสฺสเรณปิสุส **ปสาท** ชเนติ ๑ เอวํ **ยสฺมี** สมเย จิตฺตํ สมฺปหฺลิตพพํ
ตสฺมี สมเย จิตฺตํ สมฺปหฺเสติ ๑

ถามว่า พระโยคาวจรย่อมเพ่งดูจิตอยู่เฉยๆ ในสมัยที่จิตควรเพ่งดูอยู่เฉยๆ อย่างไร ฯ วิสัชนาว่า
ในกาลใดจิตของเธอผู้ปฏิบัติอยู่อย่างนั้น เป็นจิตไม่ห่อหุ้ม ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ปราศจากอัสสาทะ เป็นไป
สม่ำเสมอในอารมณ์ ดำเนินอยู่ในวิถีสัมมาสมาธิ

ถ้า ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตพฺพํ ตสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ ฯ
ยทาสฺส เอวํ ปฏิปชฺชโต อลีนํ อนหฺมณฺโณ อนิสฺสาทํ อารมฺมณํ สมปฺปวตฺตํ
สมถวิธิปฏิปन्नํ จิตฺตํ โหติ

ในกาลนั้น เธอไม่ต้องขวนขวายในการยก การชม และการทำให้สำเร็จ ดูจสารถี เมื่อมาถึงหลายวันไป
เรียบร้อยแล้วก็ต้องขวนขวาย ฉะนั้น ฯ พระโยคาวจรย่อมเพ่งดูจิตอยู่เฉยๆ ในสมัยที่จิตควรเพ่งดูอยู่
เฉยๆ อย่างนี้ ฯ

ตทาสฺส ปคฺคหนิกฺคหสมฺปทฺสเนสุ น พฺยาปารํ อาปชฺชติ สารถิ วิย สมปฺปวตฺเตสุ
อสุเสสุ ฯ เอวํ ยสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขิตพฺพํ ตสฺมี สมเย จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ ฯ

การสละเสียให้ไกลซึ่งบุคคลทั้งหลายผู้ไม่เคยขึ้นสู่เนกขัมมปฏิบัติ วนอยู่แต่ในกิจมากหลาย มีใจซัดส่ายไป ชื่อว่าหกลีบุคคลผู้มีจิตไม่เป็นสมาธิ ฯ การเข้าไปหาบุคคลทั้งหลายผู้ดำเนินเนกขัมม-ปฏิบัติ ได้สมาธิอยู่โดยปกติ ตามกาลอันควร ชื่อว่าคหบุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิ ฯ

อสมาทิตบุคคลปริวชชา นาม เนกขัมมปฏิบัติ อนารุพหปุพพาน์
อเนกกิจปสฺสตาณํ วิภูษิตตหยาณํ ปุคฺคตาณํ อารกา ปริจฺจาโค ฯ สมหิตบุคคลเสวนา
นาม เนกขัมมปฏิบัติ ปฏิปนฺนาณํ สมธิลาภีนํ ปุคฺคตาณํ กาเลน กาลํ อุปสงฺกมณํ ฯ

ความน้อมจิตไปในสมาธิ ชื่อว่า ตทิมุตตตา หมายความว่า หักไปในสมาธิหวังไปในสมาธิแนบไปในสมาธิเฝ้ามไปในสมาธิ ฯ อัปปนาโกศล ๑๐ อย่างนี้ พระโยคีพึงทำให้ถึงพร้อม ด้วยประการฉะนี้เทอญ ฯ

ตทิมุตตตา นาม สมธาธิมุตตตา สมธาธิครุสมธาตินินฺนสมธาธิโปณสมธาธิปพฺภารตาติ
อตุโถ ฯ เอวเมตํ ทสวี่ อัปปนาโกสลลํ สมปาเตตพฺพํ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ นี้ เป็นคำแสดงความในสองคาถาข้างท้าย ๆ อุปมา เหมือนผึ้งโง่ รู้ว่าดอกไม้ต้นไหนบานแล้ว
แล่นไปโดยความเร็วจัด เลยลวงดอกไม้โน้นไปเสีย ย้อนกลับมาถึงต่อเมื่อเกสรมันสิ้นเสียแล้ว อีกตัวหนึ่ง
ก็โง่ แล่นไปโดยความเร็วอ่อน ไปถึงเมื่อมันสิ้นแล้วเหมือนกัน ส่วนผึ้งตัวที่ฉลาดแล่นไปโดยความเร็วพอดี
ถึงกลุ่มดอกไม้แล้ว เค้าเอาเกสรเท่าที่ต้องการมาปรงเป็นน้ำผึ้ง ก็ได้เสวยรสหวานสบายไป จันใด ๆ
หนึ่งอุปมาเหมือนเมื่อพวกลูกศิษย์ช่างสลักใช้มีดสลัก ลงที่ใบอบุลที่ลอยไว้ในอ่างน้ำก้นอยู่ ศิษย์คนหนึ่ง
ฉลาดเกินไปจดมีดลงเร็ว ใบอบุลจิกบ้าง จมน้ำไปบ้าง อีกคนหนึ่งไม่ฉลาดเลย ไม่กล้าแม้แต่จะเอามีดถูก
เพราะกลัวมันจิกและจมน้ำ ส่วนคนฉลาดแสดงรอยมีด ในใบอบุลนั้นด้วยประโยค ที่พอดี ก็เป็นผู้ได้ชื่อว่า-
มีศิลปะสำเร็จ ทำงานในตำแหน่งทั้งหลาย เช่นนั้นย่อมได้ลาภ จันใด ๆ

๑ ตตฺรยา ย อตฺถปิพา ๑ ยถา หิ อจฺเจโก มจฺจุโร อสฺสทฺสมี รุกฺขេ ปุပ္ผํ ปุပ္ผิตฺตฺนฺติ
 ญฺตฺวา ติกฺขณ เวเคน ปกฺขนฺโต ตํ อติกกมิตฺวา ปฏินฺนิตฺตฺนฺโต ชีเณ เรณฺมุหิ สมฺปาปุณฺนาติ อปฺโร
 อจฺเจโก มนฺเทเน ชฺเวน ปกฺขนฺโต ชีเณยฺว สมฺปาปุณฺนาติ เฌโก ปน สฺเมเน ชฺเวน ปกฺขนฺโต สฺสฺเชน
 ปุပ္ผราลี สมฺปตฺวา ยาวติจฺจนํ เรณฺมุ อาทาย มจฺจุ สมฺปาเทตฺวา มจฺจุสํ อนุภฺวติ ๑ ยถา จ
 สลฺลทตฺตอนฺเตวาลิเกสฺส อุทกถาลคเต อุปฺพลปตฺเต สตฺถกมฺมํ ลิกฺขณฺเตสฺส เอโก อติจฺเจโก เวเคน
 สตฺถํ ปาเตนฺโต อุปฺพลปตฺตํ ทุริตา วา จินฺนํ อุกฺเก วา ปเวเสติ อปฺโร อจฺเจโก จิพฺพนปเวสน-
 ภายา สตฺถเกเน ผุสฺสิตฺตุมฺปิ น วิสฺสติ เฌโก ปน สฺเมเน ปโยเคน ตตฺถ สตฺถปํ ทสฺสฺเตวา
 ปรีโยทาสฺสิปฺโป หุตฺวา ตถารูปสฺส จฺ्ञาเนสฺส กมฺมํ กตฺวา ลภํ ลภติ ๑

นี่ เป็นคำแสดงความในสองคาถาข้างท้าย ๆ อุปมา เหมือนผึ้งโง่ รู้ว่าดอกไม้ต้นไหนบานแล้ว
เล่นไปโดยความเร็วจัด เลยล่วงดอกไม้โน้นไปเสีย ย้อนกลับมาถึงต่อเมื่อเกสรมันสิ้นเสียแล้ว

ตตฺรายํ อตฺถทีปนา ฯ ยถา ทิ อจุเณโก มรฺกโร อสุกฺสมี รุกฺเข ปุปฺผํ
ปุปฺผิตนฺติ ญฺตฺวา ติกฺขณ เวเคน ปกฺขนฺโต ตํ อติกฺกมิตฺวา ปฏฺินิวตฺตนฺโต ชีเณ
เรณฺหิ สมฺปาปฺณาติ

อีกตัวหนึ่งก็โง่ เล่นไปโดยความเร็วอ่อน ไปถึงเมื่อมันสิ้นแล้วเหมือนกัน ส่วนผึ้งตัวที่ฉลาดเล่นไป
โดยความเร็วพอดี ถึงกลุ่มดอกไม้แล้ว เคล้าเอาเกสรเท่าที่ต้องการมาปรุงเป็นน้ำผึ้ง ก็ได้เสวยรสหวาน
สบายไป จันใด ฯ

อปโร อจุเณโก มนฺเทน ชเวน ปกฺขนฺโต ชีเณเยว สมฺปาปฺณาติ เณโก ปน สเมน ชเวน
ปกฺขนฺโต สุเขน ปุปฺผราสี สมฺปตฺวา ยาวติจฺจํ เรณฺหํ อาทาย มรฺกฺ สมฺปาเทตฺวา มรฺกฺ
อนฺหวติ ฯ

อนึ่งอุปมาเหมือนเมื่อพวกลูกศิษย์ช่างสลักใช้มีดสลัก ลงที่ใบอุบลที่ลอยไว้ในอ่างน้ำกันอยู่ ศิษย์คนหนึ่ง
ฉลาดเกินไปจดมีดลงเร็ว ใบอุบลฉีกบ้าง จมน้ำไปบ้าง

ยถา จ สลุลกตฺตอนฺเตวาลิเกสุ อุทกถาลคเต อุปฺปลปตฺเต สตุถกมฺมํ ลิกฺขณเตสุ เอโก
อติจฺเจโก เวเคน สตุถํ ปาเตนฺโต อุปฺปลปตฺตํ ทฺวิธา วา จินฺหติ อุทเก วา ปเวเสติ

อีกคนหนึ่งไม่ฉลาดเลย ไม่กล้าแม้แต่จะเอามีดถูก เพราะกลัวมันฉีกและจม ส่วนคนฉลาดแสดงรอยมีด
ในใบอุบลนั้นด้วยประโยค ที่พอดี ก็เป็นผู้ได้ชื่อว่ามีศิลปะสำเร็จทำงานในตำแหน่งทั้งหลาย เช่นนั้นย่อมได้
ลาภ จันใด ๆ

อปโร อจฺเจโก จิซฺชนปเวสนายา สตุถเกน ผุสฺสิตฺตมฺปิ น วิสฺหติ เจโก ปน สเมน
ปโยเคน ตตฺถ สตุถปทํ ทสฺเสตฺวา ปรีโยทาทสิปฺโป หุตฺวา ตถารูเปสุ จ्ञานेषु กมฺมํ กตฺวา
ลาภํ ลภติ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑. อนึ่ง อุปมาเหมือนพระราชาทรงประกาศว่า "ผู้ใดนำใยมะลอมุมยาวประมาณ ๔ วามาได้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ ๔,๐๐๐ ดังนี้แล้ว บุรุษผู้หนึ่งฉลาดเกินไป ดึงใยมะลอมุมเร็ว ไยกี่ขาดทุกที บุรุษอีกคนหนึ่งไม่ฉลาดเลย ไม่กล้าแม้แต่จะเอามือถูก เพราะกลัวมันจะขาด ส่วนบุรุษผู้ฉลาดพันเข้าในท่อนไม้ ตั้งแต่ปลายเข้าไปด้วยประโยคที่พอดี นำไปถวายได้ ก็ได้ลาภ จันใด ๆ อนึ่ง อุปมาเหมือนต้นหนฉลาดเกินไป ทางใบเต็มในเมื่อลมแรง ทำให้เรือแล่นไปผิดที่ ต้นหนอีกคนหนึ่งไม่ฉลาดเลย ในเมื่อลมอ่อนลดใบเสีย จอดเรืออยู่ที่นั่นเอง ส่วนต้นหนผู้ฉลาด ทางใบเต็มในที่เมื่อลมอ่อน ลดใบเสียครึ่งหนึ่ง เมื่อลมแรงยอมไปถึงที่ที่ปรารถนา โดยสวัสดิ์ จันใด ๆ อนึ่ง อุปมาเหมือนอาจารย์ประกาศแก่อนัณฑวาลิกทั้งหลายว่า "ผู้ใดไม่ทำนํ้ามันหก ให้กระโหลกเต็มได้ ผู้นั้นจะได้ลาภ" ดังนี้ ่อนัณฑวาลิกผู้หนึ่งฉลาดเกินไปอยากได้ลาภ ให้เต็มเร็วไปก็ทำนํ้ามันหก อีกคนหนึ่ง ไม่ฉลาดเลย ไม่กล้าแม้แต่จะริน เพราะกลัวนํ้ามันหกฝาย่อนัณฑวาลิกผู้ฉลาด ให้เต็มด้วยประโยค อันสมควร ก็ได้ลาภไป จันใด ๆ อุปมาอีกฉันนั้นภิกษุรูปหนึ่งครั้นเมื่อมีจิตเกิดแล้วมุ่งว่าจะถึงอัปปนาโดยเร็วทีเดียว ทำความเพียรอย่างหนัก จิตของเธอก็ตกไปในอุทฺธจะเสีย เพราะปรารถนาคความเพียรมากเกินไป เธอก็ไม่อาจถึงอัปปนาได้ ภิกษุรูปหนึ่งเห็นโทษในเพราะปรารถนาคความเพียรเกินไป เลยคิดเสียว่า "เราจะมีความต้องการด้วยอัปปนาในเวลานี้ทำไม" ดังนี้แล้วลดความเพียรเสีย จิตของเธอก็ตกไปในโกลัซชะ เพราะมีความเพียรหย่อนไป แม้เธอ ก็ไม่อาจถึงอัปปนาได้ ส่วนว่า ภิกษุใด เปลื้องจิตที่หตฺหุไป แม้หน้อยหนึ่งเสียจากความหตฺหุ ที่พุ่งชานไปเมื่อนิดหนึ่งเสียจากความพุ่งชานแล้ว ยังจิตอันมีจิตอยู่จำเพาะหน้าให้เป็นไปด้วยประโยค อันสม่าเสมอ เธอย่อมถึงอัปปนาได้ ฯ อันพระโยคาวจรพึงเป็นเช่นภิกษุนั้นเถิด ฯ

๑ ยถา จ โย จตุพยามปมณํ มกฺกฏกสฺส ตํ อหฺรติ โส จตฺตาริ สหสฺसानิ ลมตฺตีติ
รณฺญา วุตฺเต เอโก อติจฺเณโก ปุริโส เวเคน มกฺกฏกสฺส ตํ อากขฺมณฺโต ตทฺหิ ตทฺหิ จินฺหติเยว อปฺโร
อจฺเณโก เจทฺถนํ หตฺถนํ พฺลิตุมฺปิ น วิสฺหติ เณโก ปน โกฏฺโถ ปฏฺฐาย สเมน ปโยเคน
ทณฺทเก เวสฺสฺสวา อหฺริตฺวา ลมํ ลมติ ฯ ยถา จ อติจฺเณโก นิยุยํโก พลววาเต ลการํ
ปุเรนฺโต นวํ วิเทสํ ปกฺขนฺหาเปติ อปฺโร อจฺเณโก มนฺทวาเต ลการํ โอโรปนฺโต นวํ ตตฺถ
ฐเปติ เณโก ปน มนฺทวาเต ลการํ ปุเรตฺวา พลววาเต อทฺธลการํ กตฺวา โสตฺถินา อิจฺฉิตฺตฺวานํ
ปาปฺณนํ ฯ ยถา จ โย เตลํ อจฺจเทณฺโต นาฬิ ปุเรติ โส ลมํ ลมตฺตีติ อจฺจเรณ อนฺตฺวาสิกานํ
วุตฺเต เอโก อติจฺเณโก ลมฺล
อาสิณฺจิตฺตุมฺปิ น วิสฺหติ เณโก ปน สเมน ปโยเคน ปุเรตฺวา ลมํ ลมติ ฯ เอวเมว เอโก ภิกฺขุ
อุปฺปนฺเน นิมิตฺเต สีมฺเมว อปฺปนํ ปาปฺณิสฺสํมิตฺติ คัพฺพํ วิริยํ กโรติ ตสฺส จิตฺตํ อจฺจารทฺทวิริยตฺตา
อุทฺทจฺเจ ปตฺติ โส น สกฺโกติ อปฺปนํ ปาปฺณิตฺตํ เอโก อจฺจารทฺทวิริยตฺตาย โทสํ ทิสฺวา กิณฺทานิ เม
อปฺปนาयाติ วิริยํ ทาเปติ ตสฺส จิตฺตํ อตฺถินวิริยตฺตา โกสฺซเช ปตฺติ โสปิ น สกฺโกติ อปฺปนํ
ปาปฺณิตฺตํ โย ปน อีสกมฺปิ ลินํ จิตฺตํ ลินฺนาวโต อุทฺทจฺจ โมเจตฺวา สเมน ปโยเคน
นิมิตฺตาทิมฺขํ ปวตฺเตติ โส อปฺปนํ ปาปฺณนํ ฯ ตาทิเสน ภวิตพฺพํ ฯ

วิสุทธิมรรค ภาค ๑ หน้า ๑๗๔-๑๗๕ (ปฏิวิกิจลินทเทศ)

อนึ่ง อุปมาเหมือนพระราชาทรงประกาศว่า "ผู้ใดนำ **ไยแมลงมูมยาวประมาณ ๔ วา** มาได้ ผู้นั้นจะได้ทรัพย์ ๔,๐๐๐ ดังนี้แล้ว

ยถา จ โย **จตุพยามปุปมาณิ มกุกฏกสูตรํ** อหารติ โส จตุตาริ สหสฺสานิ ลมตีติ
รณฺญา วุตฺเต

บุรุษผู้หนึ่งฉลาดเกินไป **ดิง**ไยแมลงมูมเร็ว **ไย**ก็ขาดทุกที บุรุษอีกคนหนึ่งไม่ฉลาดเลย ไม่กล้าแม้จะเอาผีถูก เพราะกลัวมันจะขาด ส่วนบุรุษผู้ฉลาดพินเข้าในท่อนไม้ตั้งแต่ปลายเข้าไปด้วยประโยคที่พอดี **นำไปถวายได้** ก็ได้ลาภ **ฉันทิ** ๑

เอโก อติจฺเจโก ปุริโส เวเคน มกุกฏกสูตรํ **อากขุณฺโณ** ตทฺธี ตทฺธี จินฺหติเยว อปโร
อจฺเจโก เจทนภยา หตฺถेณ ผุสฺสิตุมฺปิ น วิสฺสทฺติ เจโก ปน โกฏฺฐิโต ปฏฺฐาย สเมน ปโยเคน
ทณฺฑเก เวฐฺฐุตา **อหาริตฺวา** ลาภํ ลมตี ๑

อนึ่ง อุปมาเหมือน**ต้นหน** จลตเก็นไป กางใบเต็มในเมื่อลมแรง ทำให้เรือแล่นไป**ผิดที่** ต้นหนอีกคนหนึ่ง
ไม่จลตเลย ในเมื่อลมอ่อน **ลดใบเสีย** **จอด**เรืออยู่ที่นั่นเอง

ยถา จ อติจเจโก **นียยามโก** พลววาเต ลการํ ปูเรนโต นาวํ **วิเทสํ** ปกฺขนฺหาเปติ อปโร
อจฺเจโก มนฺทวาเต ลการํ โอโรปนโต นาวํ ตตฺถเว **ฐเปติ**

ส่วนต้นหนผู้จลต กางใบเต็มในเมื่อลมอ่อน **ลดใบเสีย**ครั้งหนึ่งเมื่อลมแรงย่อมไปถึงที่ที่ปรารถนา โดยสวัสดิ
ฉันใด ฯ

เจโก ปน มนฺทวาเต ลการํ ปูเรตฺวา พลววาเต อทุมฺลการํ กตฺวา โสตุถินา อิจฺฉิตฺตฺฐานํ
ปาปฺปณฺตติ ฯ

อนึ่ง อุปมาเหมือนอาจารย์ประกาศแก่นั้เตวาลิกทั้งหลายว่า "ผู้ใดไม่ทำน้ำมันหก ให้กระโหลกเต็มได้ ผู้นั้นจะได้ลาม" ดังนี้

ยถา จ โย เตลล์ อจจุเทนุโต นาฬี ปุเรติ โส ลามํ ลกตติ อาจริเยน อนนเตวาลิกานํ วุตเต

อนนเตวาลิกผู้หนึ่งฉลาดเกินไป **อยากได้ลาม** ให้เต็มเร็วไปก็ทำน้ำมันหก อีกคนหนึ่ง ไม่ฉลาดเลย ไม่กล้า **แม้แต่จะริน** เพราะกลัวน้ำมันหก ฝ่ายอนนเตวาลิกผู้ฉลาด ให้เต็มด้วยประโยค อันสมควร ก็ได้ลามไป **ฉันทิ** ๑

เอโก อติจฺเณโก **ลามลฺลฺโ** เวเคน ปุเรนุโต เตลล์ จจุเทติ อปโร อจฺเณโก เตลล์ จจุทณฺยา **อาสิญฺจิตุมฺปิ** น วิสทติ เณโก ปน สเมน ปโยเคน ปุเรตฺวา ลามํ ลกติ ๑

อุปมัยก็จั้นนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง ครั้นเมื่อนิมิตเกิดแล้วมุ่งว่าจะถึงอัปนาโดยเร็วทีเดียว ทำความเพียรอย่างหนัก จิตของเธอก็ตกไปในอุทฺธจะเสียบ เพราะปรารถนาความเพียรมากเกินไป เธอก็ไม่อาจถึงอัปนาได้

เอวเมว เอโก ภิกขุ อุปฺปนฺเน นิมิตฺเต สีสฺเมว อุปฺปนํ ปาปฺณิสฺสามิตฺติ คัพฺพํ วิริยํ กโรติ ตสฺส จิตฺตํ อจฺจารทฺทวิริยตุตา อุทฺธจฺเจ ปตฺติ โส น สกฺโกติ อุปฺปนํ ปาปฺณิตฺตํ

ภิกษุรูปหนึ่งเห็นโทษในเพราะปรารถนาความเพียรเกินไป เลยคิดเสียว่า "เราจะมีความต้องการด้วยอัปนาในเวลา นี้ทำไม" ดังนี้แล้วลดความเพียรเสีย จิตของเธอก็ตกไปในโกลฺลชฺชะ เพราะมีความเพียรหย่อนไป แม้เธอก็ไม่อาจถึงอัปนาได้

เอโก อจฺจารทฺทวิริยตฺตาย โทสํ ทิสฺวา กิณฺหาณิ เม อุปฺปนายาติ วิริยํ หาเปติ ตสฺส จิตฺตํ อติลีนวิริยตุตา โกลฺลชฺเช ปตฺติ โสปี น สกฺโกติ อุปฺปนํ ปาปฺณิตฺตํ

ส่วนว่า ภิกษุใด **เปลื้องจิตที่หลุดไป** แม้หน้อยหนึ่งเสียจากความหลุด **ที่พุ่งซ่านไป** แม้หน้อยหนึ่งเสียจากความพุ่งซ่านแล้ว ยังจิตอันมีนิมิตอยู่จำเพาะหน้าให้เป็นที่ไปด้วยประโยค อันสม่าเสมอ เธอย่อมถึงอุปนาได้ ฯ
อันพระโยคาวจรพึงเป็นเช่นภิกษุนั้นเถิด ฯ

โย ปน อีสกมปิ **สิน** จิตฺตํ สีนภาวโต **อุทฺธวั** อุทฺธจฺจโต **โมเจตฺวา** สเมน ปโยเคน
นิมิตฺตานิมุขํ ปวตฺเตติ โส อปฺปนํ ปาปฺณาติ ฯ ตาทิเสน ภวิตพฺพํ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ ก็แล เมื่อพระโยคาวจรนั้น ทำจิตอันมีนิมิตอยู่จำเพาะหน้าให้ดำเนินไปอยู่ โดยประการดังกล่าวมานี้ ในขณะที่ว่าอุปปาจนสำเร็จ มโนทวารวัชชจิตย่อมตัดภวังค์ ทำปฐวีกลีธซึ่งปรากฏด้วยอำนาจแห่งการอนุโยค ว่า ปฐวี ปฐวี นั้นแล ให้เป็นอารมณ์เกิดขึ้น ๑ แต่นั้นชวนจิต ๔ หรือ ๕ ดวงย่อมแล่นไปในอารมณ์นั้นนั่นแหละ ในที่สุด ในชวนจิตเหล่านั้น ดวงหนึ่งเป็นรูปาวจรที่เหลือเป็นกามาวจรจิต มีจิตมีวิตกวิจารณ์ปฐวีและจิตเตกัคคตตามีกาลังกว่าปกติจิต ซึ่งท่านเรียกว่า ปริกรรมจิต เพราะเป็นจิตแต่งอุปปาจนบ้าง เรียกว่าอุปจารจิต เพราะเป็นจิตใกล้ต่ออุปปาจน หรือท่องเที่ยวอยู่ในที่ใกล้แห่งอุปปาจนดุจ ประเทศใกล้ต่อสถานที่มีหมู่บ้านเป็นต้น ก็เรียกว่าอุปจารบ้าน อุปจารเมืองจะนั้นบ้าง เรียกว่าอนุโลมจิต เพราะเป็นจิตอนุโลม แก่ปริกรรมจิตทั้งหลายก่อนนี้ และแก่อุปปาจนข้างหน้าด้วยบ้าง ๑ อนึ่งในบรรดาจิต เหล่านี้ ดวงใดเป็นที่สุดเขาหมด ดวงนั้นท่านเรียกว่า โคตรภู บ้าง เพราะครอบงำปฐวีโคตรได้ และทำมหัคคตโคตรให้เป็นขึ้น ๑ ว่าโดยลำดับแห่งชวนจิตที่ท่านยังมิได้จัดไว้ในชวนจิตเหล่านั้น ดวงที่หนึ่งเป็นปริกรรม ดวงที่สองเป็นอุปจารดวงที่สามเป็นอนุโลม ดวงที่สี่เป็นโคตรภู อีกนัยหนึ่ง ดวงที่หนึ่งเป็นอุปจาร ดวงที่สองเป็นอนุโลม ดวงที่สามเป็นโคตรภู ดวงที่สี่หรือที่ห้าเป็นอุปปาจนจิต ๑ แท้จริงชวนจิตที่สี่เท่านั้น หรือไม่กี่ที่ห้า ย่อมเป็นอุปปาจน ๑ ข้อนั้นก็ด้วยอำนาจแห่งขิปปาภิญญาและทันตยาภิญญา ๑ ชวนะต่อแต่นั้นไปย่อมตก ๑ เป็นวาระแห่งภวังคไป ๑

ฝ่ายพระโคตมตเถระนักอภิธรรม อธิบายว่า "ธรรมทั้งหลาย อันเป็นกุศลที่เกิดขึ้นก่อน ๑ ย่อมเป็นปัจจัยโดยเป็นอาเสวนปัจจัยแห่งธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศลที่เกิดขึ้นหลังๆ" ดังนี้แล้วกล่าวว่า "ธรรมที่เกิดขึ้นหลัง ๑ ย่อมมีกำลังขึ้นด้วยอาเสวนปัจจัย เพราะเหตุนี้ อุปปาจนย่อมมีได้แม้ในขณะที่ยกที่เจ็ด" ๑ คำของพระโคตมตเถระนั้น ท่านกล่าวคัดค้านไว้ ในอรรถกถาทั้งหลายว่า "นั่น เป็นเพียงอัตโนมติของพระเถระ" ๑ แล้วกล่าวว่า "อันอุปปาจน ย่อมมีในขณะที่ยกหรือที่ห้าเท่านั้น ชวนะต่อแต่นั้นไปนับได้ว่าตกแล้ว เพราะใกล้ภวังค์" ดังนี้ ๑ ใคร ๆ ไม่อาจคัดค้านคำในอรรถกถานั้นได้เพราะเป็นคำที่ท่านได้พิจารณาแล้วอย่างนี้จึงกล่าวไว้ ๑ แท้จริง จิตย่อมไม่อาจเป็นอุปปาจนได้ในขณะที่ยกหรือที่เจ็ดก็ตาม เพราะใกล้ภวังค์ เปรียบเหมือนบุรุษวิ่งตรงไปลงเหวชัน แม้ใครจะหยุดก็ไม่อาจยังเท้าหยุดที่ริมได้ ย่อมจะตกลงไปในเหวจนได้ฉะนั้น เพราะเหตุนี้ อุปปาจน บัณฑิตพึงทราบว่าย่อมมีได้ในขณะที่ยกหรือที่ห้าเท่านั้น ๑

ก็แลอุปปาจนนั้น เป็นไปในขณะจิตเดียวเท่านั้น ๑ จริงอยู่ ชื่อว่า กำหนดกาลในสถาน ๗ ทามีไม่ คือในปฐมอุปปาจน ในโลกียอภิญญาทั้งหลาย ในมรรคสี่ ในผลอันเป็นลำดับแห่งมรรค ในภวังค์ฌาน

ในรูปารูปภาพ ในแนวสัญญาหาสัญญาตนะอันเป็นปัจจัยแห่งนิโรธ ในผลสมบัติแห่งท่านผู้อกจากนิโรธ ฯ ในสถานเหล่านั้น ผลอันเป็นลำดับแห่งมรรคาหามีเหนือ ๓ ชวนะไปไม่ ฯ แนวสัญญานาสัญญาตนะ อันเป็นปัจจัยแห่งนิโรธก็มีเหนือ ๒ ชวนะไม่ ฯ ภาวังคณานในรูปารูปภาพนับประมาณไม่ได้ ฯ ในสถานที่เหลือ มีจิตเดียวเท่านั้นแล ฯ อับบนาเป็นไปในขณะจิตเดียวดังกล่าวนี้นี้ ฯ ต่อนั้นก็เป็นการว่างคบาต ฯ ครั้นแล้วอวชชนะจึงตัดภวังค์เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ฌานปัจจเวกขณ ฯ ต่อนั้นก็ฌานปัจจเวกขณแล ฯ

ก็แล เมื่อพระโยคาวจรนั้น ทำจิตอันมีนิมิตอยู่จำเพาะหน้าให้ดำเนินไปอยู่ โดยประการดังกล่าวมาฉะนั้น **ในขณะที่**ว่าอุปปนาจักสำเร็จ **มโนทวาราวชชจิต**ย่อมตัดภวังค์ ทำปฐวิกาสินซึ่งปรากฏด้วยอำนาจแห่งการอนุโยค ว่า ปฐวี ปฐวี นั้นแล ให้เป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯ

อิติ เอวํ นิมิตตาทิมุขํ มาณสมปฏีปาทยโต ปนสฺส อิทานิ อุปปนา อิชฺฌิสฺสตีติ ภวํคํ **อุปฺปจฺจนฺทิตฺวา** ปฐวี ปฐวีติ **อนุโยคฺวเสน** อุปฺปจฺจิตํ ตทฺเหว ปฐวีกาสินํ อารมฺมณํ กตฺวา **มโนทวาราวชฺชนํ** **อุปฺปชฺชติ** ฯ

แต่นั้น**ชวนจิต** ๔ หรือ ๕ ดวง**ยอมแล่นไป**ในอารมณ์นั้นนั้นแหละ ในที่สุด ในชวนจิตเหล่านั้น ดวงหนึ่งเป็นรูปาวจรที่เหลือเป็นกามาวจรจิต มีจิตมีวิตกวิจารณ์ปีติสุขและจิตแตกคฤคตคามีกาลังกว่าปกติจิต **ซึ่ง**ท่านเรียกว่า **ปริกรรมจิต** เพราะเป็นจิตแต่งอุปปนาบ้าง

ตโต ตสฺมีเยวามมฺเณ จตฺตาริ ปณฺจ วา **ชวนานิ** **ชวนติ** เตสุ อวสานเ เอกํ รูปาวจรํ เสทานิ กามาวจรานิ ปกติจิตฺเตหิ **พลวตฺตวิตฺถกฺววิจารณ์ปีติสุขจิตฺเตกคฤคตานิ** **ยานิ** **อุปฺปนายน** **ปริกรรมตฺตา** **ปริกฺกมฺมานีติปิ**

เรียกว่าอุปจารจิต เพราะเป็นจิตใกล้ต่ออัปนา หรือท่องเที่ยวอยู่ในที่ใกล้แห่งอัปนา ดุจ ประเทศใกล้
ต่อสถานที่มีหมู่บ้านเป็นต้น ก็เรียกว่าอุปจารบ้าน อุปจารเมืองจะนั้นบ้าง

ยถา คามาทีนํ อาสนนุปฺปเทโส คามุปจโร นครุปจโรติ วุจฺจติ เอวํ อปฺปนาย อาสนนุตฺตา
สมีปจาริตฺตา वा อุปจารานีติปิ

เรียกว่าอนุโลมจิต เพราะเป็นจิตอนุโลม แก่ปริกรรมจิตทั้งหลายก่อนนี้ และแก่อัปปนาข้างหน้าด้วยบ้าง ๆ

อิโต ปุพฺเพ ปริกฺขมานํ อุมฺริ อปฺปนาย จ อนุโลมโต อนุโลมานีติปิ วุจฺจนฺติ ฯ

อนึ่ง ในบรรดาจิต เหล่านี้ **ดวงใด**เป็นที่สุดเขาหมด **ดวงนั้น**ท่านเรียกว่า **โคตรภู** บ้าง **เพราะ**ครอบงำ
ปริตโตโคตรได้ และ**ทำ**หคคตโคตรให้**เป็นขึ้น** ๕

ยญเจตถ สพฺพนฺติมี **ตํ** ปริตฺตโคตฺตาทิกฺวณโต มหคฺคตโคตฺตภาวนโต จ **โคตรภู**ติปิ
วุจฺจติ ๕

ว่าโดยลำดับแห่งขวนจิตที่ท่านยังมี**ได้จัดไว้**ในขวนจิตเหล่านั้น **ดวงที่หนึ่ง**เป็นปริกรรม **ดวงที่สอง**เป็น
อุปจาร**ดวงที่สาม**เป็นอนุโลม **ดวงที่สี่**เป็นโคตรภู **อีกนัยหนึ่ง** ดวงที่หนึ่งเป็นอุปจาร ดวงที่สองเป็นอนุโลม
ดวงที่สามเป็นโคตรภู ดวงที่สี่หรือที่ห้า**เป็นอุปฺปนฺนาจิต** ๕

อคุคฺคิตคฺคหณฺณ ปเนตถ **ปจฺจมํ** ปริกมมํ **หุติยํ** อุปจาร์ **ตติยํ** อนุโลม **จตุตฺถํ** โคตรภู
ปจฺจมํ **วา** อุปจาร์ **หุติยํ** อนุโลม **ตติยํ** โคตรภู **จตุตฺถํ** ปญฺจมํ **วา** **อุปฺปนฺนาจิตตํ** ๕

แท้จริงชวนจิตที่สี่เท่านั้น หรือไม่กี่ที่ห้า **ย่อมเป็นอัปนา** ฯ ข้อนั้นก็ไปด้วยอำนาจแห่งชิปาภิญญาและ
ทันทาภิญญา ฯ **ชวเน**ต่อแต่นั้นไป**ย่อมตก** ฯ เป็นวาระแห่งภวังคไป ฯ

จตุตถเมว หิ ปญจมํ วา **อปเปติ** ฯ ตถจ โข ชิปปาภิญญาทันทาภิญญาวเสน ฯ ตโต
ปรํ **ชวเน** **ปตติ** ฯ ภวํคสฺส วาโร โหติ ฯ

ฝ่ายพระโคตมเถระ**นักอภิธรรม** อ้างสูตรนี้ว่า "ธรรมทั้งหลาย อันเป็นกุศลที่เกิดก่อน ฯ
ย่อมเป็นปัจจัยโดยเป็นอาเสวนปัจจัยแห่งธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศลที่เกิดหลังๆ" ดังนี้แล้ว**กล่าว**ว่า "ธรรม
ที่เกิดหลัง ฯ ย่อม**มีกำลังขึ้น**ด้วยอาเสวนปัจจัย เพราะเหตุนั้น **อัปนา**ย่อมมีได้แม้ในชวเนที่หกที่เจ็ด" ฯ

อาภิรมมิกโคตมเถระ ปน ปุริมา ปุริมา กุสลา ฌมมา **ปจฺจิมานํ** ปจฺจิมานํ
กุสลาณํ ฌมมาณํ อาเสวนปจฺจเยน **ปจฺจโยติ** อิมํ สุตฺตํ วตฺวา อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจิมो
ปจฺจิมो ฌมโม **พลวา** โหติ ตสฺมา จญฺเฐปิ สุตฺตเมปิ **อปปนา** โหตีติ **อาห** ฯ

คำของพระโคตมเถระนั้น ท่านกล่าวคัดค้านไว้ ในอรรถกถาทั้งหลายว่า "นั่น เป็นเพียงอัตโนมติ
ของพระเถระ" ฯ **แล้วกล่าว**ว่า "อันอัปนา ย่อมมีในชวเนที่สี่หรือที่ห้าเท่านั้น ชวเนต่อมันไปนับได้ว่า
ตกแล้ว **เพราะใกล้ภวังค์**" ดังนี้ ฯ ใคร ๆ **ไม่อาจคัดค้าน**คำในอรรถกถานั้นได้เพราะเป็นคำที่ท่าน
ได้วิจารณ์แล้วอย่างนี้จึงกล่าวไว้ ฯ

ตํ อญฺญกถาสฺ อตฺตโน มติมตฺตํ เถรสฺเสตฺถนฺติ วตฺวา ปฏิกฺขิตํ ฯ จตุตฺถปญฺจเมสุเยว
ปน อปปนา โหติ ปรีโต ชวเน ปตติํ นาม โหติ ภวํคสฺส **อาสนนฺตฺตาติ** **วุตฺตํ** ฯ ตํ
เอวํ วิจาเรตฺวา วุตฺตตฺตา **น** **สกุภา** ปฏิกฺขิปิตํ ฯ

แท้จริง จิตย่อมไม่อาจเป็นอปปนาได้ในขณะที่หกหรือที่เจ็ดก็ตาม เพราะใกล้วงศ์ **เปรียบเหมือน**บุรุษ
วิ่งตรงไปลงเหวชั้น แม้ใครจะหยุดก็ไม่อาจยังยั้งหยุดที่ริมได้ ย่อมจะตกลงไปในเหวนได้**จะนั้น**

ยถา หิ บุริโส ฉินฺนปาทาภิมุโข ธาวนุโต ฐาตุกาโมปิ ปริยฺนเต ปาหํ กตฺวา ฐาตุํ น
สกุโกติ ปปาเตเอว ปตติ **เอวํ** จญฺเฐ วา สตฺตเม วา **อปฺเปตฺตํ** น สกุโกติ ภวํคสฺส
อาสन्नตฺตา

เพราะเหตุนั้น **อปปนา** บัณฑิต**พึงทราบ**ว่า ย่อมมีได้ในขณะที่สี่หรือที่ห้าเท่านั้น ฯ

ตสฺมา จตฺตูปฺปจฺเจสุเยว **อปปนา** โหตีติ **เวทิตพฺพา** ฯ

ก็แลอัปทานั้น เป็นไปในขณะจิตเดียวเท่านั้น ฯ จจริงอยู่ ชื่อว่า **กำหนดกาล** ในสถาน ๗ ห้ามไม่
คือในปฐมอัปนา ในโลกียอภิญาทั้งหลาย ในมรรคสี่ ในผลอันเป็นลำดับแห่งมรรค ในภวังค์คณาน
ในรูปารูปภาพ ในเนวสญญานาสญญาตนะอันเป็นปัจจัยแห่งนิโรธ ในผลสมาบัติแห่งท่านผู้ออก
จากนิโรธ ฯ

สา จ ปน เอกจิตตกฺขณิกายเ ว ฯ สตตสฺ ทิ จฺเณสุ **อทุธานปริจฺเจโท** นาม
นตฺถิ ปฐฺมปฺปนายํ โลกียาภิญาสุ จตฺตสฺ มคฺเคสุ **มคฺคานนฺตเร** ผลे รูปารูปเวสุ
ภวํคชฺฌาเน นิโรธสฺส **ปจฺจये** เนวสญฺญานาสญญาตเน นิโรธา **วฏฺฐนฺตสฺส**
ผลสมาปัตติยนฺติ ฯ

ในสถานเหล่านั้น ผลอันเป็นลำดับแห่งมรรคามี**เหนือ** ๓ ชวนะไปไม่ ฯ เนวสญญานาสญญาตนะ
อันเป็นปัจจัยแห่งนิโรธก็มี**เหนือ** ๒ ชวนะไปไม่ ฯ ภวังคณานในรูปารูปภาพนี้ประมาณ ไม่ได้ ฯ

เอตถ มคฺคานนฺตรํ ผลํ ติณฺณํ **อุปฺริ** น โหติ ฯ นิโรธสฺส ปจฺจยํ
เนวสญฺญานาสญญาตนํ ทฺวินฺนํ **อุปฺริ** น โหติ ฯ รูปารูปेषु ภวํคสฺส ปริมาณํ นตฺถิ ฯ

ในสถานที่เหลือ มีจิตเดียวเท่านั้นแล ฯ อปฺปนาเป็นไปในขณะจิตเดียวดังกล่าวนี้นี้ ฯ ต่อนั้น
ก็เป็นภวังคบาท ฯ ครั้นแล้วอวิชฺชนะจึงตัดภวังค์เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์แก่ฌานปัจจุเวกขณฺ์ ฯ ต่อนั้นไป
ก็ฌานปัจจุเวกขณฺ์แล ฯ

เสฏฐฐานิสฺส เอกเมว จิตฺตุนฺติ ฯ อิติ เอกจิตฺตกุขณิกาเยว อปฺปนา ฯ ตโต ภวํคปาโต ฯ
อถ ภวํคํ วิจุจฺฉินฺทิตฺวา ฌานปัจจุเวกขณฺ์ตถาย อวิชฺชนํ ฯ ตโต ฌานปัจจุเวกขณฺ์นฺติ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ ก็ด้วยลำดับแห่งภาวณาเพียงเท่านั้น พระโยคาวจรนั้น ชื่อว่าสังัดจากกามทั้งหลายเที่ยวสังัดจากกรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลเที่ยว เข้าถึงฉานที่ ๑ อันมีวิตกมีวิจารณ์มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ๙ ปฐมฌานปฐมวิกสิณอันละองค์ ๕ ประกอบด้วยองค์ ๕ มีความงาม ๓ ประการถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๑๐ เป็นอันพระโยคาวจรนั้นได้บรรลุแล้ว ด้วยประการฉะนี้ ๙

ในฉานปาฐะเหล่านั้น ปาฐะว่า วิวิจเจว กาเมหิ ความว่า สังัด คือพรากไป หลีกไปจากกามทั้งหลาย ๙ ส่วนเอวคัพพที่ประกอบในปาฐะนั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นศัพท์จำกัดความ ๙ ก็เพราะเหตุที่เอวคัพพนั้นเป็นศัพท์จำกัดความ มันส่องถึงความที่กามทั้งหลาย แม้ไม่มีอยู่ในสมัยที่เข้าถึงปฐมฌานอยู่นั้น ก็เป็นปฏิปักษ์ต่อปฐมฌานนั้น และความจะลุถึงปฐมฌานนั้นได้ก็ด้วยสละกามทั้งหลายนั้นเสียเท่านั้น ๙ คืออย่างไร ? ๙ คือเมื่อทำความจำกัดลงไปด้วยปาฐะว่า "สังัดจากกามทั้งหลายเที่ยว" ดังนี้ คำอธิบายนี้ ก็รู้ได้ชัดว่า "กามทั้งหลายเป็นปฏิปักษ์ต่อฉานนั้นแน่แท้ ซึ่งเมื่อมันมีอยู่ ฉานนี้ย่อมเป็นไปไม่ได้ ดูจเมือความมืดมีอยู่ แสงประทีปก็ไม่มี ฉะนั้น และความบรรลุฉานนั้นจะมีได้ก็ด้วยสละกามทั้งหลายนั้นเสียเท่านั้น ดูจความลูถึงฝั่งนอกจะมีได้ด้วยสละฝั่งในไปเท่านั้น เพราะเหตุนั้น เอวคัพพนั้นจึงชื่อว่าทำความจำกัด" ดังนี้ ๙

ในปาฐะนั้น ปัญหาพึงมีว่า "ก็เพราะเหตุไฉน เอวคัพพนั้น ท่านจึงกล่าวไว้แต่ในบทหน้า หากกล่าวในบทหลังไม่ แม้บุคคลไม่สังัดจากกรรมทั้งหลายอันเป็นอกุศลแล้ว จะพึงเข้าถึงฉานอยู่ได้ละหรือ? ๙ คำเฉลยพึงมี ว่า "ก็ข้อที่เอวคัพพที่ท่านกล่าวไว้แต่ในบทหน้าไม่กล่าวในบทหลังนั้น บัณฑิตไม่พึงเห็นเช่นนั้น อันเอวคัพพนั้น ท่านกล่าวไว้ในบทหน้า ก็เพราะฉานเป็นนิสสรณะแห่งกามนั้น แท้จริงฉานนี้ชื่อว่าเป็นเหตุออกไปแห่งกามทั้งหลายเท่านั้น เพราะเป็นทางก้าวล่วงกามธาตุ และเพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อกามราคะ ดังพระสารีบุตรกล่าวไว้ ว่า "ธรรมชาตินั้นเป็นนิสสรณะแห่งกามทั้งหลาย ธรรมชาตินี้คืออะไร ? ธรรมชาตินี้คือเนกขัมมะ" ดังนี้ แต่ทว่า เอวคัพพในปาฐะนี้ ควรกล่าวแต่ในบทหลังด้วย ดูจเดียวกันกับเอวคัพพในปาฐะนี้ว่า "อิธ ภิขเว ปฐโม สมโณ อธิ ทุตติโย สมโณ" ซึ่งท่านนำมากล่าวในบทหลังด้วย เพราะว่าใคร ๆ หากจะที่ไม่สังัดจากกรรมทั้งหลายอันเป็นอกุศล กล่าวคือนิ वर्ณข้ออื่นๆ แต่กามฉนั้นแล้วเข้าถึงฉานอยู่ได้ไม่ เพราะเหตุนี้ เอวคัพพนั้น บัณฑิตพึงเห็น ในบททั้ง ๒ ว่า "วิวิจเจว กาเมหิ วิวิจเจว อุกุสเลหิ ธมฺเมหิ" ดังนี้เกิด ๙ อนึ่ง วิเวกทั้งหลาย มีตทวิเวกเป็นต้นก็ดี มีจิตตวิเวกเป็นอาทิก็ดี ย่อมสงเคราะห์เข้าได้ทั้งหมด ด้วยสาธารพจน์ ว่า 'วิวิจ' นี้ ทั้ง ๒ บท ก็จริงอยู่ถึงอย่างนั้นบัณฑิตก็พึงเห็น ในฉานกถาที่ วิเวก ๓ คือ กายวิเวก จิตตวิเวก วิขัมภณวิเวก เท่านั้น ๙

๑ เอตตาวตทา ปเนส วิวิจเจว กามะหิ วิวิจจ อกุสเลหิ ธมมะหิ สวิตกัม สวิจาร์
วิเวกขมปีติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุปสมปชฺช วิหริติ ฯ เอวเมเนน ปญฺจกฺวิปฺปหิเน ปญฺจกฺสมนฺหาคตํ
ติวิธกฺลยาณํ ทสฺสกฺขณสมฺปนฺนํ ปฐฺมชฺฌานํ อธิคตํ โหติ ปจฺจุวิกฺลิตํ ฯ

ตตฺถ วิวิจเจว กามะหิตี กามะหิ วิวิจฺจิตฺวา วินา หุตฺวา อปฺกมิตฺวา ฯ โย ปนายเมตฺถ
เอวากาโร โส นิยมฺภูโสฺสตี เวทิตฺพุโป ฯ ยสฺมา จ นิยมฺภูโสฺส ตสฺมา ตสฺมี ปฐฺมชฺฌานํ อุปสมปชฺช
วิหฺรณสมเย อวิชฺชมานานมฺปิ กามานํ ตสฺส ปฐฺมชฺฌานสฺส ปฏฺธิปฺภวาวํ กามปริจฺจาเคเนว จสฺส
อธิคมํ ทีเปติ ฯ กถํ ฯ วิวิจเจว กามะหิตี เอวํ หิ นิยเม กรียมาเน อิทํ ปญฺญายติ อนุนิมฺส
ฌานสฺส กามา ปฏฺธิปฺภวภูตา เยสุ สติ อิทํ นปฺวตฺตติ อนฺธกาเร สติ ปทึโปภาโส วีย เตสํ
ปริจฺจาเคเนว จสฺส อธิคโม โหติ โอริมตีรปริจฺจาเคน ปาริมตีรสฺสเอว ตสฺมา นิยมํ กรีตฺตีติ ฯ

ตตฺถ ลียา กสฺมา ปเนส ปุพฺพปเทเยว วุตฺโต น อุตฺตรปเท กิ อกุสเลหิ ธมมะหิ
อวิวิจฺจาปิ ฌานํ อุปสมปชฺช วิหเรยฺยาติ ฯ น โข ปเนตํ เอวํ ทฺวญฺญัพพํ ตํนิสฺสรณโต หิ ปุพฺพปเท
เอส วุตฺโต กามธฺมาตฺสมตฺติกมฺนโต หิ กามราคะปฏฺธิปฺภวโต จ อิทํ ฌานํ กามานเมว นิสฺสรณํ ยถา
กามานเมตํ นิสฺสรณํ ยทิทํ เนกขมฺมนุตฺติ อุตฺตรปเทปิ ปน ยถา อิวะ ภิกฺขเว ปจฺจุโม สมฺโณ อธิ
หุติโย สมฺโณติ เอตฺถ เอวากาโร อาเนตฺวา วุจฺจติ เอวํ วตฺตพุโป น หิ สกฺกา อิตฺโต อญฺญะหิปี
นีวรณสงฺขาเตหิ อกุสเลหิ ธมมะหิ อวิวิจจ ฌานํ อุปสมปชฺช วิหริตฺุ ตสฺมา วิวิจเจว กามะหิ
วิวิจเจว อกุสเลหิ ธมมะหิตี เอวํ ปทพฺพเยปิ เอส ทฺวญฺญัพพะโป ฯ ปทพฺพเยปิ จ กิณฺจาปิ วิวิจฺจาติ
อิมินา สาธารณวจนเนน ตทฺหฺควิเวกาทโย จิตฺตวิเวกาทโย จ สพฺเพปิ วิเวกา สงฺคหํ คจฺจนฺติ ตถาปิ
กายวิเวโก จิตฺตวิเวโก วิกฺขมฺภานวิเวโกติ ตโยเอว อธิ ทฺวญฺญัพพา ฯ

ก็ด้วยลำดับแห่งภาวณาเพียงเท่านั้น พระโยคาวจรนั้น ชื่อว่า**สังัด**จากกามทั้งหลายเที่ยว **สังัด**จาก
ธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลเที่ยว เข้าถึงฌานที่ ๑ อันมีวิตกมีวิจารณ์**มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก**อยู่ ฯ
ปฐมฌานปฐวิกาสิน**อันละองค์ ๕** ประกอบด้วยองค์ ๕ มีความงาม ๓ ประการถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๑๐
เป็นอันพระโยคาวจรนั้นได้บรรลุแล้ว **ด้วยประการดังนี้** ฯ

เอตตาวตธา ปเนส **วิวิจฺเจว** กาเมหิ **วิวิจ** อกุสเลหิ ธมฺเมหิ สวิตกํ สวิจารณ์
วิเวกขมฺปีติสุข ปฐมํ ฌานํ **อุปสมฺปชฺช** **วิหฺรติ** ฯ **เอวมเนน** **ปญฺจคุวิปฺปหิณ**
ปญฺจกฺคสมฺหนาคตํ ตวิธกฺลยาณํ ทสฺสกุณฺณสมฺปนฺนํ ปฐมชฺฌานํ อธิคตํ โหติ ปฐวิกาสินํ ฯ

ในฌานปาฐะเหล่านั้น ปาฐะว่า วิวิจเจว กาเมหิ ความว่า สังัด คือพรากไป หลีกไปจากกามทั้งหลาย ฯ
ส่วน**เอวคัพพที่**ที่ประกอบในปาฐะนั้น บัณฑิตพึงทราบว่าเป็นศัพท์จำกัดความ ฯ

ตตฺถ วิวิจฺเจว กาเมหีติ กาเมหิ วิวิจฺจิตฺวา **วินา** หุตฺวา อปฺกมิตฺวา ฯ **โย** ปนายเมตฺถ
เอวกาโร **โส** **นियมฺภู** **โฐติ** เวทิตพฺโพ ฯ

ก็**เพราะเหตุที่**เอวคัพท์นั้นเป็นคัพท์จำกัดความ มัน**ส่งถึง**ความที่งามทั้งหลาย แม้ไม่มีอยู่ในสมัยที่เข้าถึง
ปฐมฌานอยู่นั้น ก็เป็นปฏิภาณต่อปฐมฌานนั้น และ**ความจะลู่ถึง**ปฐมฌานนั้นได้ด้วยสละงามทั้งหลาย
นั้นเสียเท่านั้น ฯ

ยสฺมา จ นิยมฺมโฐ **ตสฺมา** ตสฺมี ปฐมชฺฌานํ อปฺสุมปชฺช วิหรณสมเย อวิชฺชมานานมปิ
กามานํ ตสฺส ปฐมชฺฌานสฺส ปฏิภาณวํ กามปริจาเคนเว จสฺส **อริคํ** ทีเปติ ฯ

คืออย่างไร ? ฯ คือเมื่อทำความจำกัดลงไปด้วยปาฐะว่า "ส่งจากงามทั้งหลายเทียว" ดังนี้ **คำอธิบายนี้**
ก็รู้ได้ชัดว่า "งามทั้งหลายเป็นปฏิภาณต่อฌานนี้แน่แท้ **ซึ่งเมื่อมันมีอยู่** ฌานนี้ย่อมเป็นไปไม่ได้
ดุจเมื่อความมืดมีอยู่ แสงประทีปก็ไม่มี **ฉะนั้น** และ**ความบรรลุ**ฌานนั้นจะมีได้ก็ด้วยสละงามทั้งหลาย
นั้นเสียเท่านั้น **ดุจความลู่ถึงฝั่งนอกจะมีได้ด้วยสละฝั่งใน**ไปเท่านั้น เพราะเหตุนี้ เอวคัพท์นั้น จึงชื่อว่า
"ทำความจำกัด" ดังนี้ ฯ

กถํ ฯ วิวิจฺเจว กามะหิตี เอวํ หิ นิยมเ กฺริยมาเน **อิทํ** ปญฺญาติ นฺนิมฺสฺส ฌานสฺส
กามา ปฏิภาณวฺตา **เยสุ** สติ **อิทํ** นปฺปวตฺตติ อนฺธกาเร สติ ปทีโปภาโส วีย เตสํ
ปริจาเคนเว จสฺส **อริคโม** โหติ โอริมตีรปริจาเคน ปาริมตีรสฺเสว ตสฺมา นิยมํ
กโรตีติ ฯ

ในปาล์มนั้น ปัญหาพืงมีว่า "ก็เพราะเหตุไฉน **เอด์พท์นั้น** ท่านจึงกล่าวไว้แต่**ในบทหน้า** หากกล่าว**ในบทหลัง**ไม่ แม้นบุคคล**ไม่สังกัด**จากธรรมทั้งหลายอันเป็นอกุศลแล้ว จะพืงเข้าถึงฌานอยู่ได้ ละหรือ? ฯ

ตตถ **ลียา** กสฺมา ป**เนส** ปุพฺพปเทเยว วุตฺโต น อุตฺตรปเท ก็ อกุสเลหิ ฌมเมหิ **อวิวิจจาปี** ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหเรยฺยาติ ฯ

คำเฉลยพืงมี ว่า "ก็ข้อที่**เอด์พท์**ท่านกล่าวไว้แต่**ในบทหน้า**ไม่กล่าว**ในบทหลัง**นั้น บัณฑิตไม่พืงเห็น เช่นนั้น **อันเอด์พท์นั้น** ท่านกล่าวไว้ในบทหน้า ก็เพราะฌานเป็นนิสสรณะแห่งกามนั้น

น โข ป**เนตํ** เอวํ ทฎฺฐพฺพํ ตํนิสฺสรณโต **หิ** ปุพฺพปเท เอส วุตฺโต

แท้จริง ฉานนี้^๑ชื่อว่าเป็นเหตุออกไปแห่งกามทั้งหลายเท่านั้น เพราะเป็นทางกำล่งกามธาตุ และเพราะ
เป็นปฏิบัติต่อกามราคะ ดังพระสารีบุตรกล่าวไว้ ว่า "ธรรมชาตินี้เป็นนิสสรณะแห่งกามทั้งหลาย
ธรรมชาตินี้คืออะไร ? ธรรมชาตินี้คือเนกขัมมะ" ดังนี้

กามธาตุสมตักกมโนโต ทิ กามราคะปฏิบัติโต จ อิ^๒ทำ ฉาน^๓ กามานเมว นิสสรณ^๔ ยถา
กามานเมต^๕ นิสสรณ^๖ ยทิ^๗เนกขมมนน^๘ติ

แต่ทว่า เอวคัพพี^๑ในปาฐะนี้ ควรกล่าวแม่ในบทหลังด้วย ดังเดียวกันกับเอวคัพพี^๒ในปาฐะนี้ว่า "อิเธ
ภิกขเว ปฐโม สมนเณ อธิ ทูติโย สมนเณ" ซึ่งท่านนำมากล่าวในบทหลังด้วย

อุตุตรปเทปี ปน ยถา อิเธว ภิกขเว ปฐโม สมนเณ อธิ ทูติโย สมนเณติ เอตถ เอวกาโร
อาเนตวา วุจจติ เอ^๓ว^๔ วตตพ^๕โพ

เพราะว่าใคร ๆ หาอาจที่ไม่ส่งัดจากกรรมทั้งหลายอันเป็นอกุศล กล่าวคือนิ वर्ณข้ออื่น ๆ แต่กามฉันทนี้
แล้วเข้าถึงฌานอยู่ได้ไม่ เพราะเหตุ นั้น **เอวคัพพ** นั้น บัณฑิตพึงเห็น ในบททั้ง ๒ ว่า "วิวิจเญ กามะหิ
วิวิจเญ อกุสเลหิ ธมมะหิ" ดังนี้เกิด ฯ

น หิ สกกา อีโต อญเญหิปี นีวรรณสงขาเตหิ อกุสเลหิ ธมมะหิ อวิวิจ ฌานัน
อุปสมปชช วิหริตุํ ตสฺมา วิวิจเญ กามะหิ วิวิจเญ อกุสเลหิ ธมมะหิ เต อวํ ปทพฺพเยปี
เอส ทญฺญูปุโป ฯ

อนึ่ง **วิเวกทั้งหลาย** มีตทั้งควิเวกเป็นต้นก็ดี มีจิตตวิเวกเป็นอาทิกี้ดี ย่อมสงเคราะห์เข้าได้ทั้งหมด
ด้วยสาธารพจน์ ว่า 'วิวิจ' นี้ ทั้ง ๒ บท **ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น** บัณฑิตก็พึงเห็น ในฉานกถา นี้ **วิเวก ๓** คือ
กายวิเวก จิตตวิเวก วิขัมภณวิเวก เท่านั้น ฯ

ปทพฺพเยปี จ **กิญจาปี วิวิจจาติ** อิมินา **สาธารณวจเนน** ตทฺหควิเวกาทโย จิตตวิเวกาทโย
จ สพฺพเยปี **วิเวกา** สํคหํ คจฺจนฺติ **ตถาปี** กายวิเวโก จิตตวิเวโก วิขมฺภณวิเวโกติ
ตโยเอว อิท ทญฺญูปุพฺพา ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ ก็แลด้วยบทว่า 'กามะหิ' นี้ บัณฑิตพึงทราบวาทานสงเคราะห์เอาทั้งวัตถุสามที่กล่าวไว้ในนิเทศโดยนัยว่า "วัตถุสาม ทั้งหลายคืออะไร คือรูปอันน่ารักน่าชบใจ ดังนี้ เป็นต้น ทั้งกิเลสสามที่กล่าวไว้ในวิภังค์ในนิเทศนั้นเหมือนกันว่า "ความพอใจเป็นกาม ความกำหนดเป็นกาม ความกำหนดตามความพอใจเป็นกาม ความใฝ่ใจเป็นกาม ความกำหนดเป็นกาม ความกำหนดตามความใฝ่ใจเป็นกาม กิเลสเหล่านี้เรียกว่า กาม" ดังนี้ เข้าด้วยกันทั้งหมดทีเดียว ๑ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ปาฐะว่า "วิวิเจจ กามะหิ" นั้น แม้จะหมายความว่า "สังัดจากวัตถุสามทั้งหลายเทียว" ดังนี้ก็ชอบ ๑ ภายวิเวกเป็นอันกล่าวด้วยความสังัดจากวัตถุสามนั้น ๑ ปาฐะว่า "วิวิเจจ อกุสเลหิ ธมมะหิ" จะหมายความว่า "สังัดจากกิเลสสามทั้งหลาย หรือว่าจากอกุศลทั้งปวง" ดังนี้ก็ชอบ ๑ จิตตวิเวกเป็นอันกล่าวด้วยความสังัดจากกิเลสสามนั้น ๑

อนึ่ง บัณฑิตพึงทราบวาทาน ใน ๒ ปาฐะนั้น การสละกามสุขย่อมเป็นอันประกาศด้วยปาฐะแรก เพราะกล่าวความสังัดจากวัตถุสามทั้งหลายแท้ การยึดเอาเนกขัมมสุขเป็นอันประกาศด้วยปาฐะที่ ๒ เพราะกล่าวความสังัดจากกิเลสสามทั้งหลาย ๑ และเพราะกล่าวความสังัดจากวัตถุสามและกิเลสสาม ฉะนั้นเหมือนกันแล

ใน ๒ ปาฐะนั้น การละวัตถุแห่งสังกิเลสเป็นอันประกาศด้วยปาฐะที่ ๑ การละตัวสังกิเลสประกาศด้วยปาฐะที่ ๒ การสละเหตุ แห่งโลภภาพ ประกาศด้วยปาฐะที่ ๑ การสละเหตุแห่งพาลภาพ ประกาศด้วยปาฐะที่ ๒ และความหมดจดแห่งความเพียรพยายาม ประกาศด้วยปาฐะที่ ๑ ความกล่อมเกล่า อัสมาลย ประกาศด้วยปาฐะที่ ๒ ๑ ในกามที่กล่าวในบทว่า "กามะหิ" นั้น นี้เป็นนัยในฝ่ายวัตถุสามก่อน ๑ ส่วนในฝ่ายกิเลสสาม ทานมุงเอากามฉันท์ ซึ่งมีหลายประเภท โดยชื่อว่า 'ฉันทะ' ก็มี ว่า 'ราคะ' ก็มีดังนี้ เป็นอาทินั่นเองว่า 'กาม' ๑ ก็แลกามฉันท์นั้น แม้เป็นโทษที่นับเนื่องในอกุศล ทานกล่าวไว้ต่างหากโดยเป็นข้อชี้แจงแห่งฉันท ในวิภังค์ โดยนัยว่า "ตตถ กตเม กามา จนุโท กามา" ดังนี้ เป็นต้น ๑ อีกนัยหนึ่ง กามฉันท์นั้นนับว่ากล่าวในบทแรก เพราะมันเป็นกิเลสสาม นับว่ากล่าวในบทที่ ๒ เพราะมันนับเนื่องในอกุศล ๑ และเพราะมันมีหลายประเภทจึงไม่ตรัส ว่า กามโต ตรัส ว่า กามะหิ ๑ อนึ่ง แม้เมื่อธรรมทั้งหลายอื่นเป็นอกุศลมีอยู่ นิ वर्ณทั้งหลายเท่านั้น ทานกล่าวไว้ในวิภังค์โดยนัยว่า "ตตถ กตเม อกุสลา ธมมา กามจกนุโท" ดังนี้ เป็นต้น โดยแสดงความที่มันเป็นปฏิบัติต้องคัมภีร์ อันจะกล่าวข้างหน้าซึ่งเป็นข้อชี้แจง ๑ มีคำอธิบายว่า "เพราะนิ वर्ณทั้งหลายเป็นข้อชี้แจงต้องคัมภีร์ ๑ องค์คัมภีร์ก็เป็นข้อชี้แจง คือเป็นเครื่องกำจัด ได้แก่เป็นเครื่องทำลายนิ वर्ณเหล่านั้น" ๑ จริงอย่างนั้น ข้อนี้พระมหาภิกษุจกานเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์ประเภทว่า "สมาธิเป็นปฏิบัติต่อกามฉันท์ ปิตีเป็นปฏิบัติต่อพยาบาท วิตกเป็นปฏิบัติต่อถีนมัทธา สุขเป็นปฏิบัติต่ออุทธัจจกุกกุจจะ วิจาร์เป็นปฏิบัติต่อวิจิจจา" ดังนี้ ๑ โดยนัยที่กล่าว

มาฉะนั้นในปาฐะ ๒ บทนั้น ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งกามฉันท์ เป็นอันกล่าวด้วยบทแรกนี้ คือ "วิวิจเญว กามเมหิ" ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งนิรณทั้ง ๕ เป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒ นี้ คือ "วิวิจเญ อกุสเลหิ รมเมหิ" ฯ แต่ โดยการถือเอาข้อที่ยังมิได้ถือเอา บัณฑิตพึงทราบว่ "ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งกามฉันท์ เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งนิรณที่เหลือเป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒ นัยเดียวกันนั้น ในอกุศลมูล ๓ ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งโลภะอันมีประภพแห่งกามคุณ ๕ เป็นอารมณ์ เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งโทสะและโมหะ อันมีประภพแห่งอาฆาตวัตถุเป็นต้นเป็นอารมณ์ เป็นอันกล่าวในบทที่ ๒ หรือว่าในธรรมทั้งหลายมีโอฆะเป็นต้น ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งกาโมชะ กามโยคะ กามาสวะ กามุปาทาน อภิชฌาภายคันถะ และกามราคสังโยชน์ เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งโอฆะ โยคะ อาสวะ อุปาทาน ภายคันถะ และสังโยชน์ที่เหลือ เป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒ และความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งตัณหา และธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตด้วยตัณหาเป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งอวิชชาและธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตด้วยอวิชชาเป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒ อนึ่งความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งจิตตูปาทที่สัมปยุตด้วยโลภะ ๘ ดวง เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสัจด้วยข่มไว้ได้ซึ่งอกุศลจิตตูปาทที่เหลือ ๔ ดวงเป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒" ดังนี้ ฯ คำที่กล่าวมานี้ เป็นคำชี้แจงเพื่อความในฉนปาฐะว่า "วิวิจเญว กามเมหิ วิวิจเญ อกุสเลหิ รมเมหิ" นี้ เป็นอันดับแรก ฯ

๑. กามะหิตี อิมินา ปน ปเทน เย จ นิหุเทเส กตเม วตฏกามา มนาปา ปิยรูปาติอาทินา
 นเยน วตฏกามา วุตตะยา เย จ ตตฺถาเว วิมฺงเค จ ฉนฺโท กาโม ราโค กาโม ฉนฺทราโค กาโม
 สงฺกปโป กาโม ราโค กาโม สงฺกปฺปราโค กาโม อิมเ วุจฺจุนฺติ กามาติ เอวํ กิเลสกาма วุตตะยา เต
 สพฺเพปิ สงฺกหิตา อิจฺเจว ทฏฺฐพฺพา ฯ เอวํ หิ สติ วิวิจฺเจว กามะหิตี วตฏกามะหิปี วิวิจฺเจวาทิ
 อตฺถเ ยุชฺชติ ฯ เตน ภายวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ วิวิจฺจ อกุสลลหิ ฐมเมหิตี กิเลสกาเมหิ
 สพฺพากุสลลหิ วา วิวิจฺจาทิ อตฺถเ ยุชฺชติ ฯ เตน จิตฺตวิเวโก วุตฺโต โหติ ฯ ปุริเมเน เจตถ
 วตฏกามะหิ วิเวกวงนโตเอว กามสุขปริจฺจาโค พุติเยเน กิเลสกาเมหิ วิเวกวงนโต เนกขมมสุขปริคฺคโ
 วิภาวิตो โหติ ฯ เอวํ วตฏกามกิเลสกาเมหิเวกวงนโตเยว จ เอเตสํ ปฐฺเมเน สงฺกิลเสวตฏฺฐปฺปาทนํ
 พุติเยเน สงฺกิลเสปฺปาทนํ ปฐฺเมเน โสภณาสฺส เหตุปริจฺจาโค พุติเยเน พาลภาวสฺส เหตุปริจฺจาโค
 ปฐฺเมเน จ ปโยคสุทฺธิ พุติเยเน อาสยปฺปสนํ วิภาวิตํ โหติติ วิญญูตพฺพํ ฯ เอส ตาว นโย กามะหิตี
 เอตถ วุตตะกามะสุ วตฏกามปฏฺเษ ฯ กิเลสกาเมปฏฺเษ ปน ฉนฺโทติ จ ราโคติ จ เอวมาทีหิ อนเภาโก
 กามจฺจนฺโทเยว กามโมติ อธิปฺเปโต ฯ โส จ อกุสลปริยาปนโนปี สมานํ ตตฺถ กตเม กามา ฉนฺโท
 กามโมติอาทินา นเยเน วิมฺงเค ฉานนปฏฺิปปกฺขโต วิสุํ วุตฺโต ฯ กิเลสกาเมตฺตา วา ปุริมปเท วุตฺโต
 อกุสลปริยาปนนตฺตา พุติเยปเท ฯ อนเภาโกโต จสฺส กามโตติ อวตฺวา กามะหิตี วุตฺตํ ฯ
 อญฺเฐสมฺปิ จ ฐมมานํ อกุสลภาเว วิชฺชमानํ ตตฺถ กตเม อกุสลา ฐมมา กามจฺจนฺโทติอาทินา
 นเยเน วิมฺงเค อปฺริ ฉานนํคานํ ปจฺจเนกปฏฺิปปกฺขภาวสฺสสนโต นีวรณเนว วุตฺตานิ ฯ นีวรณานิ หิ
 ฉานนํคปจฺจเนกานิ ฯ เตสํ ฉานนํคานเนว ปฏฺิปปกฺขานิ วิทฺธสฺสานิ วิฆาตกานีติ วุตฺตํ โหติ ฯ ตถา หิ
 สมาธิ กามจฺจนฺทสฺส ปฏฺิปปกฺโข ปิตติ พยาปาทสฺส วิตกโก ถีนมิทฺธสฺส สฺขํ อพฺพชฺจกุกฺกุจฺจสฺส วิจาโร
 วิจิกิจฺจยาติ เปฏฺเภา วุตฺตํ ฯ เอวเมตถ วิวิจฺเจว กามะหิตี อิมินา กามจฺจนฺทสฺส วิชฺชมฺภนวิเวโก
 วุตฺโต โหติ วิวิจฺจ อกุสลลหิ ฐมเมหิตี อิมินา ปญฺจนนฺมปิ นีวรณานํ ฯ อคฺคหิตคฺคคฺคเณเน ปน
 ปฐฺเมเน กามจฺจนฺทสฺส พุติเยเน เสสนีวรณานํ ตถา ปฐฺเมเน ตีสุ อกุสลมฺลลสฺส ปญฺจกามคฺคณเภา-
 วิสยสฺส โสภณสฺส พุติเยเน อาฆาตวตฏฺเภาทาทิสฺยานํ โทสโมหานํ โอฆาทิสฺส วา ฐมเมสุ ปฐฺเมเน
 กามอกมโยคกามาสวากุมฺปาทานอภิชฺฌากายคฺคณเภาวราคสโยชนานํ พุติเยเน อวเสสโอฆโยคาสว-
 อฺปาทานกายคฺคณเภาวราคสโยชนานํ ปฐฺเมเน จ ตณฺหาเย ตสฺมปฺยุตฺตกานญฺจ พุติเยเน อวิชฺชาย
 ตสฺมปฺยุตฺตกานญฺจ อปิจ ปฐฺเมเน โสภณปฺยุตฺตกานํ อฏฺฐนํ จิตฺตปฺปาทนํ พุติเยเน เสสนานํ จตฺตุนํ
 อกุสลจิตฺตปฺปาทนํ วิชฺชมฺภนวิเวโก วุตฺโต โหติติ เวทิตพฺโพ ฯ อยํ ตาว วิวิจฺเจว กามะหิ วิวิจฺจ
 อกุสลลหิ ฐมเมหิตี เอตถ อตฺถปฺปกาสนา ฯ

ก็แลด้วยบทว่า 'กาเมหิ' นี้ บัณฑิตพึงทราบว่ ท่านสงเคราะห์เอาทั้ง **วัตถุสาม** ที่กล่าวไว้ในนิเทศ โดยนัยว่า "วัตถุสาม ทั้งหลายคืออะไร คือรูปอันน่ารักน่าชบใจ ดังนี้ เป็นต้น ทั้ง **กิลีสสาม** ที่กล่าวไว้ใน **วิภังค** ในนิเทศนั้นเหมือนกันว่า "ความพอใจเป็นกาม ความกำหนดเป็นกาม **ความกำหนดตาม-ความพอใจ** เป็นกาม **ความพอใจ** เป็นกาม ความกำหนดเป็นกาม ความกำหนดตามความพอใจเป็นกาม กิลีสเหล่านี้เรียกว่า กาม" ดังนี้ เข้าด้วยกันทั้งหมดทีเดียว ฯ

กาเมหิตี อิมินา ปน ปเทน **เย จ นินทุเทเส** กตเม วตฺตูกามา มนทา ปิยรูปาติอาหิโน นเยน **วตฺตูกามา** วุตฺตา **เย จ ตตฺเถว วิภังเก** จ จนฺโท กาโม ราโค กาโม **จนฺทราโค** กาโม **สงฺกปโป** กาโม ราโค กาโม สงฺกปปราโค กาโม อิเม วุจฺจนฺติ กามาติ เอว **กิลีสกามา** วุตฺตา **เต สพฺเพปิ** สงฺคหิตา อิจฺเจว ทฏฺฐพฺพา ฯ

ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ปาฐะว่า "วิวิจฺเจะว กาเมหิ" นั้น แม้จะ**หมายความว่า "สังัดจากวัตถุสาม** ทั้งหลายเทียว" ดังนี้ ก็**ชอบ** ฯ **กายวิเวก** เป็นอันกล่าวด้วยความสังัดจากวัตถุสามนั้น ฯ

เอวํ หิ สติ วิวิจฺเจะว กาเมหิตี วตฺตูกาเมหิปี **วิวิจฺเจะวติ** **อตฺถ** **ยฺชฺชติ** ฯ เตน **กายวิเวโก** วุตฺโต โหติ ฯ

ปาฐะว่า "วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฆมฺเมหิ" **จะหมายความว่า** "สังัดจากกิเลสทั้งหลาย หรือว่าจากอกุศลทั้งปวง" **ดังนี้ก็ชอบ** ฯ **จิตตวิเวก**เป็นอันกล่าวด้วยความสังัดจากกิเลสทั้งนั้น ฯ

วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฆมฺเมหิตี กิเลสกาเมหิ สพฺพากุสเลหิ วา วิวิจฺจาติ **อตุโธ** ยฺชชติ ฯ เตน **จิตตวิเวโก** วุตฺโต โหติ ฯ

อติ วิญญาตพฺพํ หน้าถัดไป

อนึ่ง **บัณฑิตพึงทราบ**ว่า ใน ๒ ปาฐะนั้น **การสละกามสุข**ย่อมเป็นอันประกาศ**ด้วยปาฐะแรก** เพราะกล่าวความสังัดจากวิถุคามทั้งหลายแท้ **การยียดเอาเนกขัมมสุข**เป็นอันประกาศ**ด้วยปาฐะที่ ๒** เพราะกล่าวความสังัดจากกิเลสทั้งหลาย ฯ

ปุริเมน เจตถ วตฺตุกาเมหิ วิเวกวจนโตเอว **กามสุขปริจฺจาโค** ทฺตฺติเยน กิเลสกาเมหิ วิเวกวจนโต **เนกขมฺมสุขปริคฺคโ** วิภาวิตो โหติ ฯ

และเพราะกล่าวความสงัดจากวัตรุกามและกิเลสคาม จันเดียวกันนั้นแล ใน ๒ ปาฐะนั้น การละวัตร-
แห่งสังกิเลสเป็นอันประกาศด้วยปาฐะที่ ๑ การละตัวสังกิเลสประกาศด้วยปาฐะที่ ๒ การสละเหตุ
แห่งโลภภาพ ประกาศด้วยปาฐะที่ ๑ การสละเหตุแห่งพาลภาพ ประกาศด้วยปาฐะที่ ๒ และ
ความหมัดจดแห่งความเพียรพยายาม ประกาศด้วยปาฐะที่ ๑ ความกล่อมเกล้ออัชฌาสัย ประกาศ
ด้วยปาฐะที่ ๒ ฯ

เอวํ วัตรุกามกิเลสคามวิเวกजनโตयेव ज एतेस्सं प्रुमेन संगिलेसवत्तुपुपहानं तुटियेन
संगिलेसपुपहानं प्रुमेन लोलभावसुस हेतुप्रिजाको तुटियेन पालभावसुस हेतुप्रिजाको
प्रुमेन ज पयोक्षुत्ति तुटियेन आस्यपोसनं विमारितं होत्ति विण्णुत्तप्फं ฯ

ในกามที่กล่าวในบทว่า "กามะหิ" นั้น นี่เป็นนัยในฝ่ายวัตรุกามก่อน ฯ ส่วนในฝ่ายกิเลสคาม ท่านมุ่งเอา
กามฉันท์ ซึ่งมีหลายประเภท โดยชื่อว่า 'ฉันทะ' ก็มี ว่า 'ราคะ' ก็มีตั้งนี้เป็นอาทินั่นเองว่า 'กาม' ฯ

เอส ताव नयो कामहेति ऐतद्य वृत्तकामेसु वत्तुकामपकुเข ฯ गिलेसकामपकुखे पन
ननुहोति ज राकोति ज ऐवमात्ति ओनेकणाहो कामजुजनुहोयेव कामोติ อธิपเปโต ฯ

ก็แลกามฉันทน์นั้น แม้เป็นโทษที่นับเนื่องในอกุศล ท่านกล่าวไว้ต่างหากโดยเป็นข้อหักล้างว่า ในวิภังค์ โดยนัยว่า "ตตถ กตเม กามา จนุโท กามโ" ดังนี้ เป็นต้น ฯ

โส จ อกุศลปริยาปนโนปิ สมนโน ตตถ กตเม กามา จนุโท กามโตอาทินา นเยน วิภงฺเก ฌานปฏิบัติ วิลู่ วุตโต ฯ

อีกนัยหนึ่ง กามฉันทน์นี้นับว่ากล่าวในบทแรก เพราะมันเป็นกิเลสกาม นับว่ากล่าวในบทที่ ๒ เพราะมัน นับเนื่องในอกุศล ฯ และเพราะมันมีหลายประเภทจึงไม่ตรัส ว่า กามโต ตรัส ว่า กามะหิ ฯ

กิเลสกามตตฺตา วา ปุริมปะเท วุตโต อกุศลปริยาปนุนตฺตา พุติยปะเท ฯ อเนกฉาทโต จสฺส กามโตติ อวตฺวา กามะหิติ วุตตํ ฯ

อนึ่ง แม้เมื่อธรรมทั้งหลายอื่นเป็นอกุศลมีอยู่ **นิรอรณทั้งหลายเท่านั้น** ท่านกล่าวไว้ในวิงค์โดยนัยว่า "ตตถ กตเม อกุสลา ฐมา กามจฺจนฺโท" ดังนี้ เป็นต้น **โดยแสดงความที่มันเป็นปฏิบัติต่อองค์ฌาน** อันจะกล่าวข้างหน้า**ซึ่งเป็นข้อสำคัญ** ๕

อภฺยฺเยสฺสปี จ ฐมาณํ อกุสลาเว วิชฺชมาเน ตตถ กตเม อกุสลา ฐมา กามจฺจนฺโทติ อาทินา นเยน วิมฺเญ อปฺริ ฌานํคานํ **ปัจจนิกปฏิบัติภาวทสฺสนโต นีวรณาเนว** วุตฺตานิ ๕

มีคำอธิบายว่า "เพราะนิรอรณทั้งหลายเป็นข้อปฏิบัติต่อองค์ฌาน ๕ องค์ฌานเล่าก็เป็นข้อปฏิบัติ **คือเป็นเครื่องกำจัด ได้แก่เป็นเครื่องทำลาย**นิรอรณเหล่านั้น" ๕

นีวรณานิ หิ ฌานํคปฺปัจจนิกานิ ๕ เตสํ ฌานํคานเว ปฏิปฺขานิ **วิทฺธสฺสานิ วิฆาตกานีติ** วุตฺตํ โหติ ๕

จริงอย่างนั้น ข้อนี้นี้พระมหากัจจนาเถระกล่าวไว้ในคัมภีร์ปฏิกะว่า "สมาธิเป็น**ปฏิบัติ**ต่อกามฉันท์ ปิติเป็นปฏิบัติต่อพยาบาท วิตกเป็นปฏิบัติต่อถีนมัทธา สุขเป็นปฏิบัติต่ออุทธัจจกุกกุจจะ วิจาร์เป็นปฏิบัติต่อวิจิกิจจา" ดังนี้ ฯ

ตถา ทิ สมาธิ กามจจนทสฺส **ปฏิบัติ** ปิติ พยาบาทสฺส วิตกโก ถีนมัทธสฺส สุขํ อุทธัจจกุกกุจสฺส วิจาร์ วิจิกิจจาติ เปฏฺเฏ วุตฺตํ ฯ

โดยนัยที่กล่าวมาจะเห็น ในปาฐะ ๒ บทนั้น **ความสงบด้วยข่มไว้ได้**ซึ่งกามฉันท์ เป็นอันกล่าวด้วยบทแรกนี้ คือ "วิวิจเญว กามะหิ" ความสงบด้วยข่มไว้ได้ซึ่งนิวรณ์ทั้ง ๕ เป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒ นี้ คือ "วิวิจเญว อกุสเลหิ ฐมเมหิ" ฯ

เอวเมตฺถ วิวิจเญว กามะหิตี อิมินา กามจจนทสฺส **วิขมฺภนวิเวโก** วุตฺโต โหติ วิวิจเญว อกุสเลหิ ฐมเมหิตี อิมินา ปญฺจนนฺนปิ นีวรณานํ ฯ

แต่ โดยการถือเอาข้อที่ยังมิได้ถือเอา บัณฑิตพึงทราบว่ "ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งกามฉันท์เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งนิรณที่เหลือเป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒

อคคหิตคคทณน ปน ปฐเมน กามจณนหุส ทุติเยน เสสนีวรณน

นัยเดียวกันนั้น ในอภุศลมูล ๓ ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งโภคะอันมีประเภแห่งกามคุณ ๕ เป็นอารมณื เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งโทสะและโมหะ อันมีประเภแห่งอาฆาตวัตถุเป็นต้น เป็นอารมณื เป็นอันกล่าวในบทที่ ๒

ตถา ปฐเมน ตีสุ อภุศลมูลสุ ปญจกามคุณภทวิสยสุ โภกสุ ทุติเยน อาฆาตวัตถุ-
ภททวิสยาน์ โทสโมหาน์

หรือว่าในธรรมทั้งหลายมีโอบะเป็นต้น ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งกาโมหะ กามโยคะ กามาสวะ กามุปาทาน อภิชฌาภายคณณะ และกามราคสังโยชน์ เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งโอบะ โยคะ อาสวะ อุปาทาน ภายคณณะ และสังโยชน์ที่เหลือ เป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒

โอฆาทิสุ วา ธมเมสุ ปฐเมน กาโมฆกามโยคกามาสวกามุปาทานอภิชฌาภายคณณากมราค-
สังโยชนาน์ ทุติเยน อวเสสโอมโยคาสวอุปาทานภายคณณสังโยชนาน์

และความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งตณหา และธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตด้วยตณหานั้นเป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งอวิชชาและธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตด้วยอวิชชานั้น เป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒

ปฐเมน จ ตณุหาย ตัมมปยุตตกานญจ ทุติเยน อวิชชาย ตัมมปยุตตกานญจ

อนึ่งความสังต์ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งจิตตูปาทที่สัมปยุตด้วยโภคะ ๘ ดวง เป็นอันกล่าวด้วยบทแรก ความสังต์-
ด้วยข่มไว้ได้ซึ่งอภุศลจิตตูปาทที่เหลือ ๔ ดวงเป็นอันกล่าวด้วยบทที่ ๒" ดังนี้ ฯ

อปิง ปฐเมน โภกสมปยุตตกาน์ อภุจฺจนัน จิตตูปาทาน์ ทุติเยน เสสนัน จตฺจนัน
อภุศลจิตตูปาทาน์ วิภขมณวิเวโก วุตโต โหตติ เวทิตพุโพ ฯ

คำที่กล่าวมานี้ เป็นคำชี้แจงเพื่อความในฉันทาว่า "วิวิจเภา กามาหิ วิวิจ อกุสเลหิ ฐมเมหิ" นี้
เป็นอันดับแรก ๆ

อย่ ตาว วิวิจเภา กามาหิ วิวิจ อกุสเลหิ ฐมเมหิติ เอตถ **อตฺตปฺปกาสนา** ๆ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ ส่วนว่าเมื่อพรณปิติเกิดขึ้น สรีระย่อมเอิบอาบไปทั่วร่าง ดุจกระเพาะบาที่พองเต็ม และดุจเหวที่ห้วงน้ำใหญ่หลากเข้าไป ๑ ก็แลปิติ ๕ อย่างนั้น เมื่อตั้งครมภ์ไปจนแก่ได้ที่ ย่อมยังปัสสัทธิ ๒ อย่าง คือ กายปัสสัทธิ และจิตตปัสสัทธิให้เกิดบริบูรณ์ ๑ ปัสสัทธิเมื่อตั้งครมภ์ไปจนแก่ได้ที่ ย่อมยังสุข ทั้ง ๒ อย่าง คือ กายิกสุข และเจตสิกสุขให้เกิดบริบูรณ์ ๑ สุขเมื่อตั้งครมภ์ไปจนแก่ได้ที่ ย่อมยังสมาธิ ๓ อย่าง คือ ฌณีสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิให้เกิดบริบูรณ์แล ๑ ในปิติ ๕ อย่างนั้น พรณปิติได้ ที่เจริญขึ้นเป็นมูลแห่งอัปปนาสมาธิ จนถึงประกอบเข้ากับสมาธิได้ พรณปิตินี้เป็นปิตีที่ท่านประสงค์เอา ในอรรถนี้ ๑ ส่วนบทนอกนี้ มีอรรถดังนี้ ๑ ความสำราญชื่อว่า สุข ๑ อีกนัยหนึ่ง ธรรมชาติใดก่ดเสีย ขุดเสีย กำจัดเสียด้วยดีซึ่งอาพาธในกายและใจ เหตุนั้น ธรรมชาตินั้นจึงชื่อว่าสุข ๑ สุขนั้นมีความอ้อย- เป็นลักษณะ มีอันพอกพูนธรรมทั้งหลายที่สัมปยุตกับสุขเป็นรส มีอันช่วยสนับสนุนเป็นเครื่องปรากฏ ๑ แม้ว่า เมื่อความแยกกันไม่ได้ในที่ไหนๆ แห่งปิตีและสุขนั้น มีอยู่ก็จริง บัณฑิตพึงทราบ ว่า ความยินดี- เพราะได้อิฏฐารมณ์เป็นปิตี ความเสวยรสแห่งอิฏฐารมณ์ที่ได้แล้วเป็นสุข ๑ ปิตีมีอยู่ในที่ใด สุขย่อมมี ในที่นั้น ๑ สุขมีอยู่ในที่ใดไม่แน่ว่าปิตีจะมีในที่นั้น ๑ ปิตีท่านสงเคราะห์ในสังขารชั้น สุขสงเคราะห์ ในเวทนาชั้น ๑ ปิตีเปรียบเหมือนความดีใจในเพราะได้เห็น หรือได้ยินข่าวหมู่มั้หรือน้ำ สุขเปรียบเหมือน ความสำราญในเพราะได้เข้าร่มเงาหมู่มั้หรือได้บริโภคน้ำ แห่งบุคคลผู้อ่อนเปลี้ยอยู่ในทะเลทราย ๑ นี้กล่าวตามปิตีและสุขมีปรากฏอยู่ในสมัยนั้นๆ จริงๆ ๑ ปิตินี้ด้วย สุขนี้ด้วย มีประการดังกล่าวมา มีอยู่ แก่ฉณานั่น หรือว่ามีอยู่ในฉณานั้น เหตุนั้น ฉณานี้ท่านจึงกล่าวว่า มีปิตีและสุข ๑ อีกนัยหนึ่ง ปิตีด้วย สุขด้วย ชื่อว่าปิตีและสุข ดุจบทวันทวะทั้งหลาย มีบทธัมมวินยะเป็นต้น ๑ ปิตีและสุขอันเกิดแต่วิเวก มีอยู่แก่ฉณานั่น หรือมีอยู่ในฉณานั่น เหตุนั้น ฉณานี้ท่านจึงกล่าวว่า มีปิตีและสุขอันเกิดแต่วิเวก ดังนี้ ก็ได้ ๑ แท้จริง ฉานเป็นสิ่งที่เกิดแต่วิเวก จันใดก็ดี แม้ปิตีและสุขในฉณานั้นก็เป็นสิ่งที่เกิดแต่วิเวก เหมือนกัน ฉะนั้น ๑ และปิตีสุขที่เกิดแต่วิเวกนั้นมีอยู่แก่ฉณานั้นด้วย เพราะเหตุนี้ กล่าวว่ 'วิเวกขมปิตีสุข' โดยเป็นบทเดียวกันนั้นแหละจึงจะชอบ ๑ ส่วนในวิภังค์กล่าวไว้โดยนัยว่า "สุขนี้ ไปพร้อมกับปิตินี้" ดังนี้ เป็นต้น ๑ แต่เนื้อความแม้นในวิภังค์ปาฐะนั้น ก็พึงเห็นว่อย่างเดียวกันนี้ ๑

คำว่า 'ปฐม ฉาน' นี้จักมีแจ้งข้างหน้า ๑ บทว่า อุปสมปชฺช แปลว่าเข้าถึงแล้ว มีอธิบายว่า บรรลุแล้ว หรือแปลว่า ให้เข้าถึงพร้อมแล้ว มีอธิบายว่าให้สำเร็จแล้ว ๑ แต่ในวิภังค์แก้ไว้ว่า "บทว่า อุปสมปชฺช คือความได้เข้า ความถึงเข้า ความถูกเข้า ความทำให้แจ้ง ความลู่ถึง ซึ่งฉานที่ ๑" ดังนี้ ๑ บัณฑิตพึงเห็นว่เนื้อความแม้นแห่งวิภังค์ปาฐะนั้นก็อย่างเดียวกันนี้ ๑ บทว่า วิหริติ คือ พระโยคาวจร

เป็นผู้ได้ฉันทามีประการดังกล่าวจะนี้แล้ว ยังความเคลื่อนไหว ความเป็นไป ความรักษาไว้ ความสืบไป
ความดำเนินไป ความไปมาได้ ความอยู่ไปได้ แห่งร่างกายให้สำเร็จด้วยความผลัดเปลี่ยนอิริยาบถอยู่
อันสมควรแก่ฉันทนั้น ๆ สมคำที่กล่าวไว้ในวิภังค์ว่า "บทว่า วิหริติ ความว่า ย่อมเคลื่อนไหว เป็นไป รักษา
สืบไป ดำเนินไป ไปมาได้ อยู่ไปได้ เพราะเหตุนี้จึงกล่าวว่า "วิหริติ" ดังนี้ ฯ

๑ ผรณปิตติยา ปน อุปปนนาย สกลสรีร ฌมิตวา ปฐิตวตถิ วีย มหตา อุทโกเมน
 ปกขนตปพตทกฺขณิ วีย จ อนุปริปฺมุฏฺ ໂหติ ๑ สา ปเนสา ปณฺจวิธา ปิติ คพฺภํ คณฺหฺนฺตี ปรีปากํ
 คจฺจนฺตี ทพฺพิธํ ปสฺสทฺธิ ปรีปฺเรติ กายปสฺสทฺธิญจ จิตฺตปสฺสทฺธิญจ ๑ ปสฺสทฺธิ คพฺภํ คณฺหฺนฺตี
 ปรีปากํ คจฺจนฺตี ทฺวิธมฺปิ สฺขํ ปรีปฺเรติ กายิกญจ เจตสิกญจ ๑ สฺขํ คพฺภํ คณฺหฺนฺตี ปรีปากํ
 คจฺจนฺตํ ติวิธํ สมารี ปรีปฺเรติ ขณิกสมารี อุปจารสมารี อปฺปนาสมารินฺติ ๑ ตาสฺ ยะ
 อปฺปนาสมาริสฺส มฺลํ หุตฺวา วทฺธมมานา สมาริสฺมปโยคํ คตา ผรณปิติ อยํ อิมสฺมี อตฺเถ
 อธิปฺเปตา ปิติ ๑ อิตฺรํ ปน ๑ สฺขนํ สฺขํ ๑ สฺสฺสฺ จ ชาติ ขณฺติ หนฺติ กายจิตฺตาทาณฺติ
 สฺขํ ๑ ตํ สาตลกฺขณํ ตํสมฺปยุตฺตานํ อุปพฺรหฺนรํ อนุคฺคหฺปจฺจุปฺภฺจฺจํ ๑ สติปิ จ เนลํ กตฺถจิ
 อวิปฺปโยเค อิกฺขฺจฺจามมณฺปฏฺิลาภตฺถฺจฺจํ ปิติ ปฏฺิลาภทฺธสาณฺวณํ สฺขํ ๑ ยตฺถ ปิติ ตตฺถ สฺขํ ๑ ยตฺถ
 สฺขํ ตตฺถ นนฺนิมโต ปิติ ๑ สงฺขารกฺขนฺธสงฺคหิตา ปิติ เวทนาภฺกฺขนฺธสงฺคหิตํ สฺขํ ๑ กนฺตารขินฺนสฺส
 วณฺตฺทกฺขนฺธทฺสสนสฺวเนสฺสุ วีย ปิติ วณฺจฺจายาปเวสนอุทกปริโหเคสฺสุ วีย สฺขํ ๑ ตสฺมี ตสฺมี สมเย
 ปากฺกฏาวโต เจตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ๑ อิตฺติ อยญฺจ ปิติ อิทฺถญจ สฺขํ อสฺส ฌานสฺส อสฺมี วา
 ฌานเ อตฺถิตฺติ อิทํ ฌานํ ปิติสฺสฺนฺติ วุจฺจติ ๑ อถวา ปิติ จ สฺขญจ ปิติสฺสํ ฌมฺมวินยาทโย วีย ๑
 วิเวกํ ปิติสฺสฺมสฺส ฌานสฺส อสฺมี วา ฌานเ อตฺถิตฺติ เอวมฺปิ วิเวกสมฺปิติสฺสํ ๑ ยถา หิ ฌานํ
 เอวํ ปิติสฺสฺมเปตฺถ วิเวกสมฺว ໂหติ ๑ ตถญจสฺส อตฺถิ ตสฺมา เอกปเทเนว วิเวกสมฺปิติสฺสฺนฺติ วตฺตํ
 ยฺชฺชติ ๑ วิภฺงเค ปน อิทํ สฺขํ อิมาย ปิตติยา สหคตฺนฺติอาทินา นนฺน วุตฺตํ ๑ อตฺถเ ปน
 ตตฺถาปิ เอวเมว ทฺถุทฺทพฺ ๑

ปจฺจมํ ฌานนฺติ อิทํ ปรีโต อาวีกวิสฺสติ ๑ อุปสมฺปชฺชาติ อุปคฺคณฺตฺวา ปาณฺณิตฺวาติ วุตฺตํ
 ໂหติ อุปสมฺปทฺยิตฺวา วา นิปฺพาเทตฺวาติ วุตฺตํ ໂหติ ๑ วิภฺงเค ปน อุปสมฺปชฺชาติ ปจฺจมสฺส
 ฌานสฺส ลาภิ ปฏฺิลาโภ ปตฺติ สมฺปตฺติ ผุสนา สมฺผุสนา สจฺฉิกิริยา อุปสมฺปทฺยิตฺวาติ วุตฺตํ ๑
 ตสฺสาปิ เอวเมว อตฺถเ ทฺถุทฺทพฺ ๑ วิหฺรตฺติ ตทฺนฺรูปเณ อิริยาปถวิหาเรณ อิตฺติ วุตฺตปฺปการชฺฌาน-
 สมฺมจฺจํ หุตฺวา อตฺตภาวสฺส อิริยํ วุตฺตํ ปาลนํ ยปนํ ยปนํ จารํ วิหารํ อภินิปฺพาเทติ ๑
 วุตฺตตฺถเทวํ วิภฺงเค วิหฺรตฺติ อิริยติ วตฺตติ ปาเลติ ยเปติ ยปเปติ จรติ วิหฺรติ เตน วุจฺจติ
 วิหฺรตฺติ ๑

ส่วนว่าเมื่อพณปิติเกิดขึ้น สรีระย่อมเอิบอาบไปทั่วร่าง ดุจกระเพาะเบ้าที่พองเต็ม และดุจเหว
ที่ห้วงน้ำใหญ่หลากเข้าไป ฯ

พณปิติยา ปณ อุปปนุนาย สกกลสิริ ฌมิตวา ปุริตวตฺติ วีย มหตา อุทโกเมน
ปกฺขนฺตปพฺพตฺตฺถิ วีย จ อนุปริพฺพญฺ โหติ ฯ

ก็แลปิติ ๕ อย่างนั้น เมื่อตั้งกรรมไปจนแก่ได้ที่ ย่อมยังปัสสัทธิ ๒ อย่าง คือ กายปัสสัทธิ และ
จิตตปัสสัทธิให้เกิดบริบูรณ์ ฯ ปัสสัทธิเมื่อตั้งกรรมไปจนแก่ได้ที่ ย่อมยังสุขทั้ง ๒ อย่าง คือ กายิกสุข
และเจตสิกสุขให้เกิดบริบูรณ์ ฯ สุขเมื่อตั้งกรรมไปจนแก่ได้ที่ ย่อมยังสมาธิ ๓ อย่าง คือ ฌณิกสมาธิ
อุปจารสมาธิ อัปนาสมาธิให้เกิดบริบูรณ์แล ฯ

สา ปเนสา ปณฺจวิธา ปิติ คพฺภํ คณฺหนฺตี ปริปากํ คจฺจนฺตี ทฺวพฺพิธํ ปสฺสทฺธิ ปริปุเรติ
กายปสฺสทฺธิญฺจ จิตฺตปสฺสทฺธิญฺจ ฯ ปสฺสทฺธิ คพฺภํ คณฺหนฺตี ปริปากํ คจฺจนฺตี ทฺวิธมฺปิ
สุขํ ปริปุเรติ กายิกญฺจ เจตสิกญฺจ ฯ สุขํ คพฺภํ คณฺหนฺตํ ปริปากํ คจฺจนฺตํ ทิวิธํ
สมาธิ ปริปุเรติ ฌณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปนาสมาธิ นติ ฯ

ในปีติ ๕ อย่างนั้น **พระปีติใด** ที่เจริญขึ้นเป็นมูลแห่งอัปนาสมาธิ จนถึงประกอบเข้ากับสมาธิได้ **พระปีตินี้** เป็นปีติที่ท่านประสงค์เอาในอรรถนี้ ฯ

ตาสฺ ยยา อปฺปนาสมาธิสฺส มฺลํ หุตฺวา วทฺธมาณา สฺมาธิสมฺปโยคํ จตา **พระปีติ** อโย
อิมสฺมี อตฺเต อธิปฺเปตา ปีติ ฯ

ส่วนบทนอกนี้ มีอรรถดังนี้ ฯ **ความสำคัญ**ชื่อว่า สุข ฯ **อีกนัยหนึ่ง** ธรรมชาติใดที่เสีย ขุดเสีย กำจัดเสีย ด้วยดีซึ่งอาหารในกายและใจ **เหตุนี้** ธรรมชาตินี้จึงชื่อว่าสุข ฯ **สุขนั้นมีความอร่อย**เป็นลักษณะ **มีอันพอพูน**ธรรมทั้งหลายที่สัมพันธ์กับสุขเป็นรส **มีอันช่วยสนับสนุน**เป็นเครื่องปรากฏ ฯ

อิตรํ ปน ฯ **สุขนี้** สุขํ ฯ สุขุ สุขุ **วา** ขาหติ ขณติ หนติ กายจิตฺตาพาธนฺติ สุขํ ฯ **ตํ**
สาตลกฺขณํ ตํสมฺปยุตฺตานํ **อุปพฺพุทฺทํ** **อนฺนคฺคหฺ**ปจฺจุปฺปฏฺฐานํ ฯ

แม้ว่า เมื่อความแยกกันไม่ได้ในที่ไหนๆ แห่งปิตีและสุขนั้น มีอยู่ก็จริง บัณฑิตพึงทราบ ว่า ความยินดี-
เพราะได้อิฏฐารมณ์เป็นปิตี ความเสวยรสแห่งอิฏฐารมณ์ที่ได้แล้วเป็นสุข ฯ ปิตีมีอยู่ในที่ใด สุขย่อมมี
ในที่นั้น ฯ สุขมีอยู่ในที่ใด ไม่แน่ว่าปิตีจะมีในที่นั้น ฯ

สติปิ จ เนสํ กตถจิ อวิปปโยเค อิฏฐารมฺมณปฏิลาภตฺตฺตฺติ ปิตี ปฏิพัทฺตรสาธุกาณํ สุขํ ฯ
ยตฺถ ปิตี ตตฺถ สุขํ ฯ ยตฺถ สุขํ ตตฺถ นนฺนิมโต ปิตี ฯ

ปิตีทํานสงเคราะห์ในสังขารชั้น สุขสงเคราะห์ในเวทนาชั้น ฯ ปิตี เปรียบเหมือน ความดีใจในเพราะ-
ได้เห็นหรือได้ยินข่าวหมู่ม้าหรือน้ำ สุข เปรียบเหมือน ความสำราญในเพราะได้เข้าร่วมงาหมู่ม้า-
หรือได้บริโภคน้ำ แห่งบุคคลผู้อยู่เปลี่ยนอยู่ในทะเลทราย ฯ นี่ กล่าวตามปิตีและสุขมีปรากฏอยู่
ในสมัยนั้นๆ จริงๆ ฯ

สงฺขารกฺขนฺธสงฺคหิตา ปิตี เวทนาภฺกฺขนฺธสงฺคหิตํ สุขํ ฯ กนฺตารชินฺนสฺส วณฺนตฺถกนฺต-
ทสฺสนสวเนสุ วีย ปิตี วณฺจายาปเวสนนฺตฺถกปรีเภาเคสุ วีย สุขํ ฯ ตสฺมี ตสฺมี สมฺเย
ปาภฺฏาวโต เจตํ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ

ปีตินี้ด้วย สุขนี้ด้วย มีประการดังกล่าวมา มีอยู่แก่ฉานนั้น หรือว่ามีอยู่ในฉานนั้น เหตุนั้น ฉานนี้ท่าน จึงกล่าวว่า มีปีติและสุข ฯ อีกนัยหนึ่ง ปีติด้วย สุขด้วย ชื่อว่าปีติและสุข ดุจบทวันทวะทั้งหลาย มีบทัมมวินยะเป็นต้น ฯ ปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกมีอยู่แก่ฉานนั้น หรือมีอยู่ในฉานนั้น เหตุนั้น ฉานนี้ ท่านจึงกล่าวว่า มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก ดังนี้ได้ ฯ

อิติ อยฺยจ ปีติ อิหฺมฺจ สุขํ อสฺส ฉานสฺส อสฺมี วา ฉาเน อตฺถิตี อิํ ฉานํ ปีติสุขนฺติ วุจฺจติ ฯ อถวา ปีติ จ สุขญฺจ ปีติสุขํ ฌมฺมวินยาทย วิย ฯ วิเวกํ ปีติสุขมสฺส ฉานสฺส อสฺมี วา ฉาเน อตฺถิตี เอวมปี วิเวกมปีติสุขํ ฯ

แท้จริง ฉานเป็นสิ่งที่เกิดแต่วิเวก จันใดก็ดี แม้ปีติและสุขในฉานนั้นก็เป็สิ่งที่เกิดแต่วิเวกเหมือนกัน จันนั้น ฯ และปีติสุขที่เกิดแต่วิเวกนั้นมีอยู่แก่ฉานนั้นด้วย เพราะเหตุนั้น กล่าวว่า 'วิเวกมปีติสุข' โดยเป็นบทเดียวกันนั้นแหละจึงจะชอบ ฯ ส่วนในวิงค์กล่าวไว้โดยนัยว่า "สุขนี้ไปพร้อมกับปีตินี้" ดังนี้ เป็นต้น ฯ แต่เนื้อความแม้ในวิงค์ปาฐะนั้น ก็พึงเห็นอย่างเดียวกันนี้ ฯ

ยถา ทิ ฉานํ เอวํ ปีติสุขมฺเปตฺถ วิเวกเมว โหติ ฯ ตยฺยสฺส อตฺถิ ตสฺมา เอกปเทเนว วิเวกมปีติสุขนฺติ วตฺตุํ ยุชฺชติ ฯ วิมฺเญ ปน อิํ สุขํ อิมาย ปีติยา สหคตฺนฺตฺวาทินา นยฺน วุตฺตํ ฯ อตฺถิ ปน ตตฺถปิ เอวเมว ทฎฺฐุพฺโพ ฯ

คำว่า 'ปฐม ฌาน' นี้ก็มีแจ้งข้างหน้า ฯ บทว่า อุปสมปชฺช แปลว่าเข้าถึงแล้ว มีอธิบายว่า บรรลุแล้ว หรือแปลว่า ให้เข้าถึงพร้อมแล้ว มีอธิบายว่าให้สำเร็จแล้ว ฯ แต่ในวิงค์แก้ไว้ว่า "บทว่า อุปสมปชฺช คือความได้เข้า ความถึงเข้า ความถูกเข้า ความทำให้แจ้ง ความลุล่วง ซึ่งฌานที่ ๑" ดังนี้ ฯ

ปฐม ฌานนติ อิหิ ปโรโต อาวิภวิสฺสตี ฯ อุปสมปชฺชชาติ อุปคนตฺวา ปาปฺณิตฺวาติ วุตฺตํ โหติ อุปสมฺปทียิตฺวา वा นิปฺพาเตตฺวาติ วุตฺตํ โหติ ฯ วิงฺเก ปน อุปสมปชฺชชาติ ปฐมสฺส ฌานสฺส ลาโภ ปภฺิลลาโภ ปตฺติ สมฺปตฺติ ผุสนา สมฺผุสนา สจฺฉิกิริยา อุปสมฺปทาติ วุตฺตํ ฯ

บัณฑิตพึงเห็นว่าเนื้อความแม่แห่งวิงค์ปาฐะนั้นก็อย่างเดียวกันนี้ ฯ บทว่า วิหฺรติ คือ พระโยคาวจร เป็นผู้ได้ฌานมีประการดังกล่าวจะนี้แล้ว ยังความเคลื่อนไหว ความเป็นไป ความรักษาไว้ ความสืบไป ความดำเนินไป ความไปมาได้ ความอยู่ไปได้ แห่งร่างกายให้สำเร็จด้วยความผลัดเปลี่ยนอริยาบถอยู่ อันสมควรแก่ฌานนั้น ฯ

ตสฺสาปิ เอวเมว อตุโถ ทฏฺฐพฺโพ ฯ วิหฺรตีติ ตทฺนฺรูปเณ อิริยาปถวิหาเรน อิติ วุตฺตตปฺปการชฺฌานสมฺมจฺฉี หุตฺวา อตฺตภาวสฺส อิริยํ วุตฺติ ปาลนํ ยปฺนํ ยาปนํ จารํ วิหารํ อภินิปฺพาเตติ ฯ

สมคำที่กล่าวไว้ในวิกิคำ่ว่า "บทว่า วิหริติ ความว่า **ย่อมเคลื่อนไหว** เป็นไป รักษา สืบไป ดำเนินไป
ไปมาได้ อยู่ไปได้ เพราะเหตุนี้จึงกล่าวว่า "วิหริติ" ดังนี้ ฯ

วตุตฺตบฺเหตํ วิมฺภูเค วิหริตีติ **อิริยติ** วตุตฺติ ปาเลติ ยเปติ ยาเปติ จรติ วิหริติ เตน
วจุจติ วิหริตีติ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ แท้จริง ในองค์เหล่านั้น วิตักกัจฉิตลงไปในการมณด้วยอาการอันชัดเจนยิ่งเกิดขึ้น ฯ วิจารก็ตามพื้นอารมณ์อย่างเต็มที่เกิดขึ้น ฯ ปิติและสุขก็แผ่ไปทั่วสรรพางค์กายเกิดขึ้น ฯ เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า "องค์เล็กน้อยหนึ่งแห่งสรรพางค์กายของเธอผู้ได้ปฐมฌานนั้น อันปิติและสุขที่เกิดขึ้นแต่ผิวเวกไม่สัมผัสแล้วหาไม่" ดังนี้ ฯ แม้จิตตกคตกก็สัมผัสในอารมณ์ทั้งหลายเกิดขึ้น ดุจฝ่าที่ขึ้นบนสัมผัส ที่ฝ่าที่ขึ้นล่าง ฉะนั้น ฯ นี่เป็นความพิเศษ กว่ากามาวจรจิตนอกนี้แห่งองค์ ๕ นั้น ฯ ในองค์ ๕ นั้น เอกัคคตาพระผู้มีพระภาคเจ้ามีได้ทรงชี้ไว้ในปาฐะว่า สวิตกัม สวิจาร์ นี้ ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้น เอกัคคตาก็นับเป็นองค์ได้แท้ เพราะตรัสไว้ในวิภังค์ว่า "คำว่า ฌาน คือ วิตัก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา" ดังนี้ ฯ แท้จริง อุเทศ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำด้วยอภิปายใด อภิปายนั้นเป็นอันพระองค์ได้ทรงประกาศแล้วในวิภังค์นั้นแล ฯ

ส่วนวินิจัยใน ๒ บทว่า "ปฐมฌานมีความงาม ๓ ประการ ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๑๐ นั้น" ดังนี้ ความที่ปฐมฌานมีความงาม ๓ ประการ บัณฑิตพึงทราบโดยจัดเป็นเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด และความที่ฌานนั้นถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๑๐ ก็พึงทราบโดยเป็นลักษณะแห่งเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด เหล่านั้นแล ฯ พระบาลีในเรื่องนี้มีดังนี้ ความหมดจดแห่งปฏิบัติ เป็นเบื้องต้นแห่งปฐมฌาน ความเพิ่มพูนแห่งอุเบกขา เป็นท่ามกลางแห่งปฐมฌาน ความร่าเริง เป็นที่สุดแห่งปฐมฌาน ปฏิปทาวิสุทธิ เป็นเบื้องต้นแห่งปฐมฌาน ลักษณะแห่งเบื้องต้นมีเท่าไร ลักษณะแห่งเบื้องต้นมี ๓ คือ จิตหมดจดจากอันตรายแห่งปฐมฌานนั้น เพราะความที่หมดจดแล้ว จิตย่อมดำเนินไปสู่สมณมิติอันเป็นสายกลาง เพราะความที่ดำเนินไปแล้ว จิตย่อมถึงไปในสมณะนั้น ข้อที่จิตหมดจดจากอันตรายก็ดี ข้อที่เพราะหมดจดแล้วจิตย่อมดำเนินไปสู่สมณมิติอันเป็นสายกลางก็ดี ข้อที่เพราะดำเนินไปแล้ว จิตย่อมถึงไปในสมณะนั้นก็ดี นั้นเป็นปฏิบัติ-วิสุทธิเป็นเบื้องต้นแห่งปฐมฌาน นี่เป็นลักษณะ ๓ แห่งเบื้องต้น เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่า ปฐมฌานเป็นคุณมีความงามในเบื้องต้นด้วย ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๓ ด้วย ความเพิ่มพูนแห่งอุเบกขาเป็นท่ามกลางแห่งปฐมฌาน ลักษณะแห่งท่ามกลางมีเท่าไร ลักษณะแห่งท่ามกลางมี ๓ คือ พระโยคาวจรย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่หมดจดแล้ว ย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้ว ย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งความตั้งมั่นโดยความเป็นหนึ่ง ข้อที่พระโยคาวจรเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่หมดจดแล้วก็ดี ข้อที่เพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้วก็ดี ข้อที่เพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งความตั้งมั่นโดยความเป็นหนึ่ง ก็ดี นั้นเป็นความพอกพูนแห่งอุเบกขา เป็นท่ามกลางแห่งปฐมฌาน นี่เป็นลักษณะ ๓ แห่งท่ามกลาง เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่าปฐมฌานเป็นคุณมีความงามในท่ามกลางด้วย ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๓ ด้วย ความร่าเริง

เป็นที่สุดแห่งปฐมฉาน ลักษณะแห่งที่สุดมีเท่าไร ลักษณะแห่งที่สุดมี ๔ คือ ความร่าเริง ด้วยหมายถึงว่า
ธรรมทั้งหลายที่เกิดในฉานจิตนั้นมีความเป็นไปไม่ล่วงกันเลย ความร่าเริง ด้วยหมายถึงว่า อินทรีย์
ทั้งหลายมีรสเป็นอันเดียวกัน ความร่าเริง ด้วยหมายถึงการยังความเพียรอันควรแก่ภาวะนั้นให้เป็นไป
ความร่าเริง ด้วยหมายถึงว่าฉานจิตนั้นเป็นอาเสวนะ เป็นความร่าเริง เป็นที่สุดแห่งปฐมฉาน นี่เป็น
ลักษณะ ๔ แห่งที่สุด เพราะเหตุนี้ จึงกล่าวว่าปฐมฉานเป็นคุณมีความงามในที่สุดด้วย ถึงพร้อม
ด้วยลักษณะ ๔ ด้วย" ดังนี้ ฯ

วิสุทธิมรรค ภาค ๑ หน้า ๑๘๗-๑๘๘ (ปฐวีกสิณนิเทศ)

แท้จริง ในองค์เหล่านั้น วิตกบั้กจิตลงไปในอารมณ์ด้วยอาการอันชัดเจนยิ่งขึ้น ๆ วิจารก็ตามพื้นอารมณ์อย่างเต็มที่เกิดขึ้น ๆ ปิตติและสุขก็แผ่ไปทั่วสรรพางค์กายเกิดขึ้น ๆ

เอตถ ทิ วิตกโก สุวิสเทน อากาเรน อารมมณ จิตตํ อภินโรปยมาโน อูปปชชติ ฯ
วิจาโร อติวิย อารมมณํ อนุมชชมาโน ฯ ปิติสุขํ สพฺพาวนตมุปี กายํ ปรมาณํ ฯ

เพราะเหตุนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ว่า "องค์สักกน้อยหนึ่งแห่งสรรพางค์กายของเธอผู้ได้ปฐมฌานนั้น อันปิตติและสุขที่เกิดขึ้นแต่วิเวกไม่สัมผัสแล้วหาไม่" ดังนี้ ฯ

เตเนวาท นาสฺส กิณฺจิ สพฺพาวโต กายสฺส วิเวกเซน ปิติสฺเสน อปฺมุญฺหํ โหตีติ ฯ

แม้จิตเตกัคคตาก็สัมผัสในอารมณ์ทั้งหลายเกิดขึ้น **ดูฝ่าเท้าขึ้นบน** สัมผัส ที่ฝ่าเท้าขึ้นล่าง **จะนั้น** ๑
นี่เป็น**ความพิเศษ** กว่ากามารจิตนอกนี้แห่งองค์ ๕ นั้น ๑

จิตเตกัคคตาปี เหมฐิมมฺหิ สมฺมุคฺคปฏฺเฐ **อุปริมํ** **สมฺมุคฺคปฏฺเฐ** **วีย** อารมฺมณฺโส **มุลิตา**
หุตฺวา **อุปฺปชฺชติ** ๑ อยเมเตสํ อิตเรหิ **วิเสโส** ๑

ในองค์ ๕ นั้น เอกัคคตาพระผู้มีพระภาคเจ้ามิได้ทรงชี้ไว้ ในปาฐะว่า สวิตกํ สวิจาร์ นี้ **ก็จริงอยู่**
ถึงอย่างนั้น เอกัคคตา **ก็นับเป็นองค์ได้แท้** เพราะตรัสไว้ในวิงค์ว่า "คำว่า ฌาน คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข
เอกัคคตา" ดังนี้ ๑ แท้จริง **อุเทศ** พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทำด้วยอธิบาย**ใด** **อธิบายนั้น**เป็นอันพระองค์
ได้ทรงประกาศแล้วในวิงค์นั้นแล ๑

ตตฺถ จิตฺเตกัคคตา **กิญฺจาปี** สวิตกํ สวิจาร์หฺนติ อิมสฺมี ปาฐฺเฐ **น** นิหฺนฺทิสฺสา **ตถาปี**
วิงฺเก ฌานนฺติ วิตกโก วิจาร์ ปีติ สุขํ จิตฺเตกัคคตาติ เอวํ วุตฺตตฺตา **องฺคเมว** ๑
เยน หิ อธิปฺปาเยน ภควตา **อุทฺเทโส** กโต **โสเยว** เตन วิงฺเก ปกาลีโต โหติ ๑

ส่วนวินิจัยใน ๒ บทว่า "ปฐมฌานมีความงาม ๓ ประการ ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๑๐ นั้น ดังนี้
ความที่ปฐมฌานมีความงาม ๓ ประการ บัณฑิตพึงทราบโดยจัดเป็นเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด และ
ความที่ฌานนั้นถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๑๐ ก็พึงทราบโดยเป็นลักษณะแห่งเบื้องต้น ท่ามกลาง ที่สุด
เหล่านั้นแล ฯ

ติวิธกลุยาณํ ทสฺสกุชฺณสมฺปนฺนํ เอตํ ปน อาทิมชฺฌปริยสํวเสน
ติวิธกลุยาณตา เตสํเยว จ อาทิมชฺฌปริยสํวสํวเสน ลกฺขณวเสน ทสฺสกุชฺณสมฺปนฺนตา
เวทิตพฺพา ฯ

พระบาลีในเรื่องนี้มีดังนี้ ความหมัดจดแห่งปฏิบัติ เป็นเบื้องต้นแห่งปฐมฌาน ความเพิ่มพูนแห่งอุเบกขา
เป็นท่ามกลางแห่งปฐมฌาน ความร่าเริง เป็นที่สุดแห่งปฐมฌาน

ตตฺตํ ปาลิ ปฐมสฺส ฌานสฺส ปฏิปทาวิสฺสุติ อาทิ อุเปกฺขานุปุพฺพนา มชฺฌ
สมฺปทํสํวา ปริยสํว

ปฏิบัติวิสุทธิ เป็นเบื้องต้นแห่งปฐมฌาน ลักษณะแห่งเบื้องต้นมีเท่าไร ลักษณะแห่งเบื้องต้นมี ๓ คือ **จิต** **หมดจดจากอันตราย**แห่งปฐมฌานนั้น เพราะความที่หมดจดแล้ว **จิตย่อมดำเนินไปสู่**สมณนิมิตอันเป็นสายกลาง เพราะความที่ดำเนินไปแล้ว **จิตย่อมตั้งไป**ในสมณนั้น

ปฐมสัส ฌานสัส ปฏิบัติวิสุทธิ อาทิ อาทิสส กติ ลกฺขณานิ อาทิสส ตีณิ ลกฺขณานิ โย ตสฺส **ปริปนฺโน** **ตโต** **จิตฺตํ** **วิสุตฺตํ** **วิสุทฺตตฺตา** **จิตฺตํ** มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ **ปฏิบัติ**ปฏิบัติปฺนฺตตฺตา ตตฺถ **จิตฺตํ** **ปฏฺชนฺหติ**

ข้อที่จิตหมดจดจากอันตรายก็ดี **ข้อที่**เพราะหมดจดแล้วจิตย่อมดำเนินไปสู่ สมณนิมิตอันเป็นสายกลางก็ดี **ข้อที่**เพราะดำเนินไปแล้ว จิตย่อมตั้งไปในสมณนั้นก็ดี **นั่นเป็นปฏิบัติวิสุทธิ**เป็นเบื้องต้นแห่งปฐมฌาน

ยญจ ปริปนฺโนโต จิตฺตํ วิสุตฺตํ **ยญจ** วิสุทฺตตฺตา จิตฺตํ มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ ปฏิบัติปฏิบัติปฺนฺตตฺตา ตตฺถ จิตฺตํ ปฏฺชนฺหติ ปฐมสัส ฌานสัส **ปฏิบัติวิสุทธิ** อาทิ

นี่เป็นลักษณะ ๓ แห่งเบื้องต้น เพราะเหตุนี้ **จึงกล่าว**ว่า ปฐมฌานเป็นคุณมีความงามในเบื้องต้นด้วย ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๓ ด้วย

อาทิส อิมานิ ตีณิ ลกขณานิ เตน **วุจฺจติ** ปฐมํ ฌานํ อาทิกฺขยาณญฺเจว โหติ
ติลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ

ความเพิ่มพูนแห่งอุเบกขาเป็นท่ามกลางแห่งปฐมฌาน ลักษณะแห่งท่ามกลาง**มีเท่าไร** ลักษณะแห่งท่ามกลางมี ๓ คือ พระโยคาวจร**ย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ** ซึ่งจิตที่หมดจดแล้ว ย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้ว ย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ **ซึ่งความตั้งมั่นโดยความเป็นหนึ่ง**

ปฐฺมสฺส ฌานสฺส **อุเปกฺขานุปฺพหฺนา** มชฺเฌ มชฺฌสฺส กติ ลกฺขณานิ มชฺฌสฺส ตีณิ
ลกฺขณานิ วิสุทฺธํ จิตฺตํ **อชฺฌเปกฺขติ** สมถปฺปิปฺพนํ อชฺฌเปกฺขติ **เอกตฺตปฺปฐฺฐานํ**
อชฺฌเปกฺขติ

ข้อที่พระโยคาวจรเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่หมดจดแล้วก็ดี ข้อที่เพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้วก็ดี ข้อที่เพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งความตั้งมั่นโดยความเป็นหนึ่ง ก็ดี นั้นเป็นความพอกพูนแห่งอุเบกขา เป็นท่ามกลางแห่งปฐมฌาน

ยมฺจ วิสฺสุทฺธํ จิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ ยมฺจ สมถปฺปนิหฺนํ อชฺฌเปกฺขติ ยมฺจ เอกตฺตปณฺฐานํ อชฺฌเปกฺขติ ปฐมสฺส ฌานสฺส อเปกฺขานํ พหุหนํ มชฺฌเม

นี้เป็นลักษณะ ๓ แห่งท่ามกลาง เพราะเหตุนี้จึงกล่าวว่าปฐมฌานเป็นคุณมีความงามในท่ามกลางด้วย ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๓ ด้วย

มชฺฌสฺส อิมานิ ตีณิ ลกฺขณานิ เตन วุจฺจติ ปฐมํ ฌานํ มชฺฌเมกฺขยาณญฺเจว โหติ ติลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ

ความร่าเริง เป็นที่สุดแห่งปฐมฉาน ลักษณะแห่งที่สุดมีเท่าไร ลักษณะแห่งที่สุดมี ๔ คือ ความร่าเริง ด้วยหมายถึงว่าธรรมทั้งหลายที่เกิดในฉานจิตนั้นมีความเป็นไปไม่ล่วงกันเลย ความร่าเริง ด้วยหมายถึงว่า อินทรีย์ทั้งหลายมีรสเป็นอันเดียวกัน ความร่าเริง ด้วยหมายถึงการยังความเพียรอันควรแก่ภาวะนั้นให้เป็นไป ความร่าเริง ด้วยหมายถึงว่าฉานจิตนั้นเป็นอาเสวนะ **เป็นความร่าเริง** เป็นที่สุดแห่งปฐมฉาน

ปฐมสูตร ฉานสูตร **สมปหังสนา** ปรีโยสานํ ปรีโยสานสูตร กที ลกขณานิ ปรีโยสานสูตร จตุตตาริ ลกขณานิ ตตถ ชาตานํ ฌมฺมานํ อนตฺตวตฺตณฺเฐน สมปหังสนา อินฺทฺริยานํ เอกรสฺสฺเฐน สมปหังสนา ตตฺตปคฺคิริยาหาณฺเฐน สมปหังสนา **อาเสวนฺเฐน** สมปหังสนา ปฐมสูตร ฉานสูตร **สมปหังสนา** ปรีโยสานํ

นี่เป็นลักษณะ ๔ แห่งที่สุด เพราะเหตุนี้ **จึงกล่าว**ว่าปฐมฉานเป็นคุณมีความงามในที่สุดด้วย ถึงพร้อมด้วยลักษณะ ๔ ด้วย" ดังนี้ ฯ

ปรีโยสานสูตร **อิมานิ** จตุตตาริ ลกขณานิ เตน **วฺจุจติ** ปฐมํ ฉานํ ปรีโยสานกฺลยาณญฺเจว โหติ จตุลกฺขณสมฺปนฺนญฺจาติ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ อาจารย์พวกหนึ่งพรรณนาไว้ว่า "ในธรรม ๓ ประการนั้นอุปจารพร้อมทั้งสัมภาระ ชื่อว่า ปฏิปทาวิสุทธิ อปัปนา ชื่อว่า อุเปกขานุพฺพุทฺธา ปจฺจเวกฺขณฺหา ชื่อว่า สมฺปหฺสฺนา" ดังนี้ ๑ แต่เพราะว่า ในพระบาลีกถาไว้ว่า "จิตอันถึงความเป็นหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นจิตแล่นไปสู่ปฏิปทาวิสุทธิตัว เป็นจิตอันอุเบกขาพอกพูนด้วย เป็นจิตอันญาณให้รำเริงด้วย" ดังนี้ เพราะฉะนั้นปฏิปทาวิสุทธิ บัณฑิตพึงทราบ โดยว่าเป็น (บริกรรม) มาภายในอปัปนานั้นเอง อุเปกขานุพฺพุทฺธา ก็พึงทราบโดยว่าเป็นกิจแห่งตรม-มชฺฌตฺตูปฺเพกฺขา และ สมฺปหฺสฺนา ก็พึงทราบโดยว่าเป็นความสำเร็จกิจแห่งญาณอันทำให้ผ่องแผ้ว โดยยังภาวะ คือ ความไม่เป็นไปล่วงเลยกันแห่งธรรมทั้งหลายเป็นอาทิให้สำเร็จ ๑ ถ้ามว่าคำที่กล่าวนี้ มีอรรถาธิบายอย่างไร ? ๑ แก้ว ก็อปัปนาเกิดขึ้นในวาระใด ในวาระนั้นจิตย่อมหมดจดจากหมู่กิเลส กล่าวคือนิรวรณอันเป็นอันตรายแห่งฌานนั้น ๑ เพราะหมดจดแล้ว จิตก็เป็นธรรมชาติปราศจากเครื่องกั้น ดำเนินไปสู่สมณนิมิตอันเป็นสายกลาง ๑ อปัปนาสมาธิอันเป็นไปสม่าเสมอเช่นนั้นเอง ชื่อว่าสมณนิมิต อันเป็นสายกลาง ๑ ก็แลปริมจิต อันเป็นอนันตรปัจจัยแห่งอปัปนาจิตนั้น เมื่อเข้าถึงความเป็นจิตมั่น โดยปริณามนัยชั่วสันตติเดียว ชื่อว่าดำเนินสู่สมณนิมิตอันเป็นสายกลาง ๑ เพราะดำเนินไปอย่างนั้น จิตชื่อว่าตั้งไปในสมณะนั้น โดยเข้าถึงความเป็นจิตตั้งมั่น ๑ ปฏิปทาวิสุทธินั้นยังอาการที่มีอยู่ในโคตรภูจิต นั้นให้สำเร็จ บัณฑิต พึงทราบว่ามีอุปาทะขณะแห่งปฐมฌานนั่นเอง โดยนัยดังกล่าวมานี้ เป็นข้อแรก ๑ อนึ่ง เมื่อจิตนั้นหมดจดแล้วอย่างนั้น พระโยคาวจรไม่ทำความชวนชวายในการชำระ เพราะไม่มีอะไรจะต้องชำระอีก ชื่อว่าเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่หมดจดแล้ว ๑ เมื่อจิตดำเนินสู่สมณะ โดยเข้าถึงความเป็นสมณะแล้วพระโยคาวจรไม่ทำความชวนชวายในการสมาทานอีก ชื่อว่าเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้ว ๑ และเมื่อจิตนั้นละความระคนด้วยสังกิเลสแล้ว ตั้งมั่นอยู่โดยความเป็นหนึ่ง เพราะความเป็นจิตดำเนินสู่สมณะแล้วนั่นเอง พระโยคาวจรไม่ทำความชวนชวายในอันตั้งไว้มั่นโดยความเป็นหนึ่งอีก ชื่อว่าเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งความตั้งมั่นโดยความเป็นหนึ่ง ๑ อุเปกขานุพฺพุทฺธา บัณฑิตพึงทราบ โดยว่าเป็นกิจแห่งตรมมชฺฌตฺตูปฺเพกฺขา โดยนัยดังกล่าวมานี้ ๑ อนึ่ง ยุคันทธรรม กล่าวคือสมาธิกับ ปัญญา ที่เกิดในฌานจิตนั้น อันอุเบกขาพอกพูนแล้วอย่างนี้เหล่านั้นได้ เป็นธรรมไม่ล่วงเลยกันและกัน เป็นไปแล้วก็ดี อินทรีย์ทั้งหลายมีศรัทธาเป็นอาทิ เหล่าใดเป็นคุณมีรสอันเดียว โดยรสคือวิมุตติ เพราะหลุดพ้นจากกิเลสต่างๆ เป็นไปแล้วก็ดี พระโยคาวจรนั้นยังความเพียรใด อันควรแก่ภาวะนั้น คือควรแก่ภาวะคือความไม่เป็นไปล่วงเลยแห่งธรรมเหล่านั้นและความเป็นคุณมีรสอันเดียว ให้เป็นไปก็ดี อาเสวนา แห่งฌานจิตนั้นได้เป็นไปแล้วในขณะนั้นก็ดี อาการทั้งปวงนั้นชื่อว่าสำเร็จ เพราะเป็นอาการ

ที่พระโยคาวจรเห็นโทษและอันสงฆ์นั้น ๆ ในเพราะความเศร้าหมองและความฟุ้งแผ้ว ด้วยญาณแล้ว
ยังจิตให้ราเริง คือให้หมดจด ให้ฟุ้งแผ้วได้ โดยอาการนั้นๆ เพราะเหตุใด เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้า
จึงกล่าวว่า สมุห์สนา บัณฑิตพึงทราบโดยว่าเป็นความสำเร็จกิจแห่งญาณอันทำให้ฟุ้งแผ้ว โดยยังภาวะ
คือความไม่เป็นไปล่วงเลยกันแห่งธรรมทั้งหลายเป็นอาทิให้สำเร็จ" ดังนี้ ฯ

๑ ตตถ ปฏิปทาวิสุทธิ นาม สสมภาริโก อุปจาโร อุเปกขานุพฺรหฺมา นาม อปฺปนา
สมฺปหฺสฺสนา นาม ปจฺจเวกฺขณณฺติ เอวเมเก วณฺณยฺนติ ฯ ยสฺมา ปน เอกตตฺตํ จิตฺตํ ปฏิปทา-
วิสุทธิปฺกฺขนฺตญฺเจว โหติ อุเปกขานุพฺรหฺมิตฺตญฺจ ญฺาณณ จ สมฺปหฺสฺสิตฺตํ ปาลิยํ วุตฺตํ ตสฺมา อนฺโต
อปฺปนายเมว อาคณฺหวเสน ปฏิปทาวิสุทธิ ตตรมฺชฌตฺตฺเปกฺขาย กิจฺจวเสน อุเปกขานุพฺรหฺมา ฌมฺมานํ
อนตฺวตฺตนาทิกาวสาธเนน ปรีโยทปกฺสฺส ญฺาณสฺส กิจฺจนิปฺตตฺตฺวเสน สมฺปหฺสฺสนา จ เวทิตพฺพา ฯ
กถํ ฯ ยสฺมี ทิ วาเร อปฺปนา อุปฺปชฺชติ ตสฺมี โย นีวรณสงฺขาโต กิเลสคฺโคณํ ตสฺส ฌานสฺส
ปรีปนฺโน ตโต จิตฺตํ วิสฺสุตฺตํ ๑ วิสฺสุตฺตตา อวารณวิริทํ หุตฺวา มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ ฯ
มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ นาม สมปฺปวตฺโต อปฺปนาสมณิเยว ฯ ตพฺพนตรํ ปน ปุริมจิตฺตํ เอกสฺนตฺติ-
ปริณามนฺเยน ตถตฺตํ อุปคจฺจนํ มชฺฌิมํ สมณนิมิตฺตํ ปฏิปชฺชติ นาม ฯ เอวํ ปฏิปฺนตฺตา
ตถตฺตฺปคฺมเนน ตตฺถ ปกฺขนฺตํ นาม ฯ เอวํตาว ปุริมจิตฺเต วิชฺชมานการนิปฺพาทิกา ปจฺจมฺสฺส
ฌานสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเยว อาคณฺหวเสน ปฏิปทาวิสุทธิ เวทิตพฺพา ฯ เอวํ วิสฺสุตฺตสฺส ปน ตสฺส ปฺน
วิโสธตพฺพาภาวโต วิโสธเน พฺยาปารํ อภิโรโธ วิสฺสุทฺตจิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ นาม ฯ สมณภาวคฺมเนน
สมณปฏิปฺนตฺส ปฺน สมากาเน พฺยาปารํ อภิโรโธ สมณปฏิปฺนํ อชฺฌเปกฺขติ นาม ฯ
สมณปฏิปฺนภาวโตเอว จสฺส สงฺกิลสฺสคฺคํ ปหาย เอกตฺเตน อุปฺปจฺฐิตสฺส ปฺน เอกตฺตฺปฏฺฐาเน
พฺยาปารํ อภิโรโธ เอกตฺตฺปฏฺฐาณํ อชฺฌเปกฺขติ นาม ฯ เอวํ ตตรมฺชฌตฺตฺเปกฺขาย กิจฺจวเสน
อุเปกขานุพฺรหฺมา เวทิตพฺพา ฯ ยะ ปเนเต เอวํ อุเปกขานุพฺรหฺมิตฺเต ตตฺถ ชาตา สมากิปปญฺาสงฺขาตา
ยฺคนทฺธมฺมา อณฺณมณฺณํ อนตฺวตฺตมานา หุตฺวา ปวตฺตา ยานิ จ สทฺธาทีนํ อินฺทริยานิ
นานากิเลสํ วิมฺุตตฺตตา วิมฺุตตฺตฺวเสน เอกธฺยานิ หุตฺวา ปวตฺตานิ ยญฺเจส ตพฺปคํ เตสํ
อนตฺวตฺตเนกธฺยวณํ อนุจฺจนิกํ วิริยํ วาหยติ ยะ จสฺส ตสฺมี ฌเน ปวตฺตา อาเสวนา สพฺเพปิ
เต อากาธา ยสฺมา ญฺาณณ สงฺกิลสฺสโวทาเนสฺส ตํ ตํ อาทีนญฺจ อานิสฺสญฺจ ทิสฺวา ตถา ตถา
สมฺปหฺสฺสิตฺตตา วิสฺสิตฺตตา ปรีโยทปิตฺตตา นิปฺพนฺนาว ตสฺมา ฌมฺมานํ อนตฺวตฺตนาทิกาวสาธเนน
ปรีโยทปกฺสฺส ญฺาณสฺส กิจฺจนิปฺตตฺตฺวเสน สมฺปหฺสฺสนา เวทิตพฺพาติ วุตฺตํ ฯ

อาจารย์พวกหนึ่งพรรณนาไว้ว่า "ในธรรม ๓ ประการนั้นอุปัชฌาย์พร้อมทั้งสัมภาระ ชื่อว่า ปฏิปทา-
วิสุทธิ อปปนา ชื่อว่า อุเปกขานุพฺรหฺมา ปจฺจเวกฺขณา ชื่อว่า สมฺปหฺสฺสนา" ดังนี้ ฯ

ตตฺถ ปฏิปทาวิสฺสุติ นาม สสมฺมาริกิโก อุปัชฌาโร อุเปกขานุพฺรหฺมา นาม อปปนา
สมฺปหฺสฺสนา นาม ปจฺจเวกฺขณาคี เอวเมเก วณฺณยนฺติ ฯ

แต่เพราะว่าในพระบาลีกล่าวไว้ว่า "จิตอันถึงความเป็นหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นจิตแล่นไปสู่ปฏิปทาวิสฺสุติด้วย
เป็นจิตอันอุเบกขาพอกพูนด้วย เป็นจิตอันญาณให้สำเร็จด้วย" ดังนี้

ยสฺมา ปน เอกตตฺตํ จิตฺตํ ปฏิปทาวิสฺสุติปฏฺชนตฺตเจว โหติ อุเปกขานุพฺรหฺมิตฺตเจว ญาณน
จ สมฺปหฺสฺสิตนฺติ ปาลิยํ วุตฺตํ

เพราะฉะนั้นปฏิบัติภาวิสุทธิ บัณฑิตพึงทราบโดยว่าเป็น (ปริกรรม) มาภายในอัปทานันเอง อูเปกขานุพฺพุทฺทา ก็พึงทราบโดยว่าเป็นกิจแห่งตตฺรมชฺชตฺตูปกฺขา และ สมฺปหฺสนา ก็พึงทราบโดยว่าเป็นความสำเร็จกิจแห่งญาณ อันทำให้ผ่องแผ้ว **โดยยังภาวะ คือ ความไม่เป็นไปล่วงเลยกัน**แห่งธรรมทั้งหลาย**เป็นอาทิให้สำเร็จ** ฯ

ตสฺมา อนโตอปฺปนายเมว **อาคณฺวเสน** ปฏิบัติภาวิสุทธิ ตตฺรมชฺชตฺตูปกฺขาย **กิจจวเสน** อูเปกขานุพฺพุทฺทา ฌมฺมานํ **อนตฺวิตฺตนาทิภาวสฺสารเนน** ปรีโยทปฺกสฺส ญาณสฺส **กิจจนิปฺตติวเสน** สมฺปหฺสนา จ เวทิตฺตฺวา ฯ

ถามว่าคำที่กล่าวนี้มีอธิบายอย่างไร ? ฯ แก้ว ก็อุปมาเกิดขึ้นในวาระ**ใด** ในวาระ**นั้น**จิตย่อมหมดจดจาก หน่อกิเลสกล่าวคือนิรณันเป็นอันตรายแห่งฌานนั้น ฯ เพราะหมดจดแล้ว จิตก็เป็นธรรมชาติปราศจาก-
เครื่องกั้น **ดำเนินไป**สู่สมณินิमतอันเป็นสายกลาง ฯ

กถํ ฯ **ยสฺมี** หิ วาเร อปฺปนา อฺปฺปชฺชติ **ตสฺมี** โย นีวรณสงฺขาโต กิเลสคฺโคณ ตสฺส ฌานสฺส **ปรีปนฺโน** ตโต จิตฺตํ วิสฺสุตฺตติ ฯ วิสฺสุตฺตตา **อวารณวิริทํ** หุตฺวา มชฺฌิมํ สมณินิमतํ **ปฏิบัติ** ฯ

อัปนาสมาธิอันเป็นไปสม่ำเสมอตนเอง ชื่อว่าสมณนิมิตอันเป็นสายกลาง ฯ ก็แลปฐมจิต อันเป็นอนันตรปัจจัยแห่งอัปนาจิตนั้น เมื่อเข้าถึงความเป็นจิตมั่นโดยปริณามนัยชั่วสันตติเดียว ชื่อว่าดำเนินสู่สมณนิมิตอันเป็นสายกลาง ฯ เพราะดำเนินไปอย่างนั้น จิตชื่อว่าดังไปในสมณะนั้น โดยเข้าถึงความเป็นจิตตั้งมั่น ฯ

มธุฉิมิ สมณนิมิตุตํ นาม สมปวัตโต อปฺปนาสมาธิเยว ฯ ตทนนฺตรํ ปน ปุริมจิตฺตํ เอกสณฺตติปริณามนฺยเณ ตถตฺตํ อุปคฺจฺจมานํ มธุฉิมิ สมณนิมิตุตํ ปฏิปชฺชติ นาม ฯ เอวํ ปฏิปन्नตฺตา ตถตฺตูปคฺคมนฺนํ ตถถ ปกฺขนฺนทติ นาม ฯ

ปฏิปทาวิสุทธินันยังอาการที่มีอยู่ในโคตรภูจิตนั้นให้สำเร็จ บัณฑิตพึงทราบว่ามีอุปาทะขณะแห่งปฐมฌานนั่นเอง โดยนัยดังกล่าวมาฉะนั้น เป็นข้อแรก ฯ อนึ่ง เมื่อจิตนั้นหมดจดแล้วอย่างนั้น พระโยคาวจรไม่ทำ ความขวนขวายในการชำระ เพราะไม่มีอะไรจะต้องชำระอีก ชื่อว่าเพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่หมดจดแล้ว ฯ

เอวนฺตาว ปุริมจิตฺเต วิชฺชมานาการนิปฺพาทิกา ปฐมสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทกฺขณฺเวยว อากฺคมนวเสน ปฏิปทาวิสุทธิ เวทิตพฺพา ฯ เอวํ วิสุทฺธสฺส ปน ตสฺส ปุณ วิโสธตพฺพภาวาทิ วิโสธเน พฺยาปารํ อภิโรนฺโต วิสุทฺธจิตฺตํ อชฺฌเปกฺขติ นาม ฯ

เมื่อจิตดำเนินสู่สมณะโดยเข้าถึงความเป็นสมณะแล้วพระโยคาวจรไม่ทำความชวนชวายในการสมาทานอีก ชื่อว่า
เพ่งดูอยู่เฉยๆ ซึ่งจิตที่ดำเนินสู่สมณะแล้ว ฯ

สมถภาวุปคมเนน สมถปฏิบัติปณฺหสฺส ปุณฺ สมมาทาเน พยาปารํ อภิโรหิตํ สมถปฏิบัติปณฺ
อชฺฌมุเปกฺขติ นาม ฯ

และเมื่อจิตนั้นละความระคนด้วยสังกิเลสแล้ว ตั้งมั่นอยู่โดยความเป็นหนึ่ง เพราะความที่เป็นจิตดำเนินสู่สมณะ
แล้วนั่นเอง พระโยคาวจรไม่ทำความชวนชวายในอันตั้งไว้มั่นโดยความเป็นหนึ่งอีก ชื่อว่าเพ่งดูอยู่เฉยๆ
ซึ่งความตั้งมั่นโดยความเป็นหนึ่ง ฯ อุเปกฺขานุพฺรหฺณา บัณฺฑิตพิงฺหาราปโดยว่าเป็นกิจแห่งตรมชฌตฺตูปกฺขา
โดยนัยดังกล่าวมานี้ ฯ

สมถปฏิบัติปณฺหาเวเตว จสฺส สุกฺกิลสฺสํสํคํ ปหาย เอกตฺเตน อฺปฺภฺรุตสฺส ปุณฺ เอกตฺตูปภฺรฺวเน
พฺยาปารํ อภิโรหิตํ เอกตฺตูปภฺรฺวานํ อชฺฌมุเปกฺขติ นาม ฯ เอวํ ตตรมชฌตฺตูปกฺขาย
กิจจวเสน อุเปกฺขานุพฺรหฺณา เวทิตพฺพา ฯ

อนึ่ง **ยุคนัทรธรรม** กล่าวคือสมาริกับปัญญา ที่เกิดในฉานจิตนั้น อันอุเบกขาพอกพูนแล้วอย่างนี้ เหล่านั้น**ใด** เป็น**ธรรมไม่ล่วงเลยกัน**และกัน **เป็นไปแล้ว**ก็ดี **อินทรีย์ทั้งหลาย**มีศรัทธาเป็นอาทิ **เหล่าใด**เป็นคุณ มีรสอันเดียว โดยรสคืออิมุติ เพราะหลุดพ้นจากกิเลสต่างๆเป็นไปแล้วก็ดี

เย ปเนเต **เอว** อุเปกขานุพฐิติเต ตตถ ชาตา สมาริปัญญาสงฺชาตา **ยุคนทุธมฺมา** อญฺญมญฺญ **อนตฺวิตฺตมานา** หุตฺวา **ปวตฺตา** **ยานิ** จ สทฺธาทีนินิ **อินฺทฺริยานิ** นานากิเลสเห วิมุตฺตตฺตา วิมุตฺติรเสน เอกรสํนินิ หุตฺวา ปวตฺตานินิ

พระโยคาวจรนั้น**ยังความเพียรใด** **อันควรแก่ภวะนั้น** **คือควร**แก่ภวະคือความไม่เป็นไปล่วงเลยแห่งธรรม เหล่านั้นและความเป็นคุณมีรสอันเดียว **ให้เป็นไป**ก็ดี **อาเสวนา** แห่งฉานจิตนั้น**ใด**เป็นไปแล้วในขณะนั้นก็ดี

ยญฺเจส **ตทฺ**ปคํ เตสํ อนตฺวิตฺตนเอกรสมานํ **อนฺจุจฺวิกํ** **วิริยํ** **วาทยติ** **ยา** จสฺส ตสฺมี ขณฺเ ปวตฺตา **อาเสวนา**

อาการทั้งปวงนั้น**ชื่อว่าสำเร็จ** เพราะเป็นอาการที่พระโยคาวจรเห็นโทษและอันสงสันั้น ๆ ในเพราะความ-
เศร้าหมองและความผ่องแผ้ว ด้วยญาณแล้ว ยังจิตให้รำเริง คือให้หมดจด ให้ผ่องแผ้วได้ โดยอาการนั้นๆ
เพราะเหตุใด เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า สมุห์สนา บัณฑิตพึงทราบโดยว่าเป็นความสำเร็จกิจแห่งญาณ
อันทำให้ผ่องแผ้ว โดยยังภาวะคือความไม่เป็นไปล่วงเลยกันแห่งธรรมทั้งหลายเป็นอาทิให้สำเร็จ" ดังนี้ ฯ

สพฺเพปิ เต อาการา **ยสุมา** ญาณเนน สงฺกิลสฺสโวกาเนสฺสุ ตํ ตํ อาทีนฺวญฺจ อานิสฺสญฺจ ทิสฺวา
ตถา ตถา สมฺปหฺลิตตตฺตา วิโลธิตตตฺตา ปริโยทาปิตตตฺตา **นิปฺพนฺนาว ตสุมา** ฐมฺมานํ
อนตฺตวตฺตนาทีภาวสาธเนน **ปริโยทปกสฺส** ญาณสฺส กิจฺจนิปฺพตฺติวเสน สมฺปหฺสนา เวทิตพฺพาติ
วุตฺตํ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ เพราะเหตุที่ ในภาวนาจิตนั้น ญาณ ย่อมปรากฏด้วยอำนาจแห่งอุเบกขา ดังพระบาลีว่า พระโยคาวจรย่อมเพ่งดูอยู่เฉยๆ ด้วยดีซึ่งจิตที่ยกขึ้นอย่างนั้นแล้ว ปญฺญินทรีย์ย่อมเป็นคุณมีประมาณยิ่ง ด้วยอำนาจแห่งอุเบกขาและด้วยอำนาจแห่งปัญญา จิตย่อมพ้นจากกิเลสอันมีสภาพต่างๆ ด้วยอำนาจแห่งอุเบกขา ปญฺญินทรีย์ย่อมเป็นคุณมีประมาณยิ่งด้วยอำนาจแห่งความพ้น และด้วยอำนาจแห่งปัญญา เพราะพ้นแล้ว ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมเป็นธรรมมีรสเป็นอันเดียว เพราะอรรถคือความมีรสเป็นอันเดียว ภาวนา จึงมี" ดังนี้ เพราะเหตุนี้ สัมปทสนา อันเป็นกิจแห่งญาณ ท่านจึงกล่าวว่า เป็นที่สุด ฯ

บัดนี้พึงทราบวินิจฉัยในปาฐะว่า "ปฐมฌานปฐมวิกสิณเป็นอันพระโยคาวจรได้บรรลุแล้ว" นี้ ฯ ฌานนี้ชื่อว่าปฐม เพราะมีลำดับแห่งจำนวน ฯ บ้างว่า ชื่อว่าปฐมเพราะเกิดขึ้นเป็นทีแรก ฯ คุณอันนี้ ได้ชื่อว่าฌาน เพราะเข้าไปเพ่งอารมณ์ หรือว่าเพราะเหตุนั้นซึ่งธรรมอันเป็นข้าศึก ฯ ส่วนวงดินท่านเรียกว่า ปฐมวิกสิณ เพราะหมายถึงดินทั่วไป ฯ เมื่อนิมิตที่พระโยคาวจรอาศัยวงดินนั้นได้ขึ้นก็เรียกปฐมวิกสิณ ถึงฌานที่ได้ในเพราะนิมิตก็เรียกว่าปฐมวิกสิณ ฯ ในอรรถว่าแห่งปฐมวิกสิณ ๓ อย่างนั้น ในอรรถนี้บัณฑิต พึงทราบว่ ฌานชื่อว่าปฐมวิกสิณ ฯ ปาฐะว่า "ปฐม ฌาน อธิคต โหติ ปฐมวิกสิณ" นั้นท่านกล่าวหมายเอา อรรถนี้ ฯ

ก็แลครั้นได้บรรลุฌานอย่างนี้แล้ว พระโยคินพึงกำหนดจับอาการทั้งหลายในฌานนั้นให้ได้ เยี่ยงนักยิงขนทรายและพ่อครัวจะนั้น ฯ อันนายฆมังธนูผู้ชาญฉลาด ทำงานในการยิงขนทรายอยู่ ยิงถูก ขนทรายในวาระใด พึงกำหนดจับอาการแห่งเท้าที่เหยียบยัน แห่งคันธนู แห่งสายธนู และแห่งลูกธนู ในวาระนั้นว่า เรายิงด้วยอาการอย่างนี้ จับคันธนูอย่างนี้ จับสายธนูอย่างนี้ จับลูกธนูอย่างนี้ จึงยิงถูก ขนทราย ดังนี้ แต่นั้นไปเขาทำการเหล่านั้นให้ถูกทำอย่างนั้นอยู่ จะพึงยิงขนทรายไม่พลาดได้ ฉันทใด แม้พระโยคินั้นแล ต้องกำหนดจับอาการทั้งหลายมีโภชนสัปปายะเป็นอาทิเหล่านี้ว่า "เราบริโภค โภชนะชื่อนี้แล้วคบบุคคลรูปนี้ อยู่ในเสนาสนะเช่นนี้ ได้บรรลุฌานนี้โดยอิริยาบถทำนี้ในกาลนี้" ดังนี้ ฯ ด้วยเมื่อกำหนดจับได้อย่างนั้น ครั้นฌานนั้นเสื่อมไปเสียก็ดี เธอก็จักอาจเพื่อจะทำอาการเหล่านั้น ให้ถึงพร้อมแล้วยังฌานนั้นให้เกิดขึ้นได้อีก เมื่อจะทำฌานนั้นอันยังไม่คล่องแคล่ว ให้คล่องแคล่วก็ดี เธอก็อาจจักทำให้ถึงอุปปาได้อะไร ฯ อนึ่ง เปรียบเหมือนพ่อครัวผู้ฉลาด ประนเปรอนายจ้างอยู่ นายจ้าง บริโภคอาหารใดๆ ด้วยความพอใจ สังเกตอาหารนั้น ฯ ไว้แล้ว แต่นั้นไปก็น้อมนำอาหารอย่างนั้นแลเข้าไป ให้นายจ้างนั้น ย่อมได้รางวัล ฉันทใด แม้พระโยคินั้นก็ฉันทนั้น จับอาการทั้งหลายมีการบริโภคโภชนะเป็นต้น

ในขณะที่ได้บรรลุ แล้วทำการเหล่านั้นให้ถึงพร้อมก็ย่อมเป็นผู้ได้อัปนาบ่อยๆ ๑ เพราะเหตุนี้ อากา
รทั้งหลาย พระโยคีนั้น ต้องกำหนดจับให้ได้จนกึ่งขณทราย และดุจพ่อครัวนั้น ๑

๑ ตตถ ยสฺมา อุเปกฺขาวเสน ญาณํ ปากฺกํ โหติ ยถา ทถา ปคฺคหิตํ จิตฺตํ สาธุํ
อชฺฌเปกฺขติ อุเปกฺขาวเสน ปญฺญาวเสน จ ปญฺญินฺทริยํ อธิมตฺตํ โหติ อุเปกฺขาวเสน นานตฺต-
กิลเลสิ จิตฺตํ วิมฺมจฺจติ วิมฺมกฺขวเสน ปญฺญาวเสน จ ปญฺญินฺทริยํ อธิมตฺตํ โหติ วิมฺมตฺตตฺตา เต
ธมฺมา เอกรสํ โหนฺติ เอกรสฺสญฺเฐน ภาวนาติ ตสฺมา ญาณกัจจกฺกตา สมฺปทฺสํสา ปรีโยสานนฺติ
วุตฺตา ฯ

อิทาหิ ปฺลุมํ ฌานํ อธิคตํ โหติ ปฺลุมํวิกสิณฺนฺติ เอตถ ฯ คณฺณนํปฺพพฺพา ปฺลุมํ ฯ ปฺลุมํ
อุปฺปนฺนํติปิ ปฺลุมํ ฯ อารมฺมณฺณปฺนิชฺฌานโต ปจฺจเนกฺขฌาปนโต วา ฌานํ ฯ ปฺลุมํวิมฺมทลํ ปน
สกลญฺเฐน ปฺลุมํวิกสิณฺนฺติ วุจฺจติ ฯ ตํ นิสฺสาย ปฏิลทฺธํ นิมิตฺตมฺปิ ปฺลุมํวิกสิณํ นิมิตฺเต ปฏิลทฺธํ
ฌานมฺปิ ฯ ตตฺร อิมสฺมี อตฺถ ฌานํ ปฺลุมํวิกสิณฺนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ สนฺธาย วุตฺตํ ปฺลุมํ ฌานํ
อธิคตํ โหติ ปฺลุมํวิกสิณฺนฺติ ฯ

เอวํ อธิคเต ปน เอตสฺมี เตน โยคินา วาลเวธินา วีย สฺสฺสฺสฺส วีย จ อากาธา
ปรีคฺคเหตฺตพฺพา ฯ ยถา หิ สฺกฺสฺสฺส ฐนฺคฺคฺคฺค วาลเวธาย กมฺมํ กุรฺมาโน ยสฺมี วาเร วาลํ วิชฺฌติ
ตสฺมี วาเร อุกฺกนฺตปทานญจ ฐนฺทญฺสฺส จ ชียาย จ สรฺสฺส จ อากาเร ปรีคฺคณฺนํเหยฺย เอวํ เม
ฐิตฺเตน เอวํ ฐนฺทญฺสฺส เอวํ ชียํ เอวํ สรํ คเหตฺวา วาลो วิทฺธติ โส ตโต ปฏฺฐาย ตถาว เต
อากาเร สมฺปาเทนโต อวิราเชตฺวา วาลํ วิชฺฌเยยฺย เอวเมว โยคินาปิ อิมํ นาม เม โภชนํ ภุชฺชิตฺวา
เอวรूपํ ปุคฺคํ เสวมาเนน เอวรूपํ เสวาสนเณ วิหรนฺเตน อิมินา นาม อิริยาปถเณ อิมสฺมี กาลเณ อิทํ
อธิคตํติ เอเต โภชนสฺสปายาทโย อากาธา ปรีคฺคเหตฺตพฺพา ฯ เอวํ หิ โส นนฺนญฺเฐ วา ตสฺมี เต
อากาเร สมฺปาเทตฺวา ปุณฺณํ อุปฺปาเทตฺวํ อปฺปคฺคณํ วา ปคฺคณํ กโรนฺโต ปุณฺณํ อปฺเปตฺวํ สกฺขิสฺสตีติ ฯ
ยถา จ กุสฺสโล สฺสฺสฺส ภาตฺตารํ ปรีวิสนฺโต ตสฺส ยํ ยํ รุจฺฉิยา ภุชฺชติ ตํ ตํ สลฺลกฺเขตฺวา ตโต
ปฏฺฐาย ตาหิสฺสเยว อุปฺปาเมนโต ลากฺกสฺส ภาคิ โหติ เอวเมยฺมปิ อธิคตฺกฺขเณ โภชนาทโย อากาเร
คเหตฺวา เต สมฺปาเทนโต ปุณฺณํ อปฺปนาเยว ลากิ โหติ ฯ ตสฺมาเนน วาลเวธินา วีย สฺสฺสฺสฺส วีย จ
อากาธา ปรีคฺคเหตฺตพฺพ ฯ

บัดนี้พึงทราบวินิจฉัยในปาฐะว่า “ปฐมฌานปฐมวิกสิณเป็นอันพระโยคาวจรได้บรรลุแล้ว” นี้ ๑
ฌานนี้ชื่อว่าปฐม เพราะมีลำดับแห่งจำนวน ๑ บ้างว่า ชื่อว่าปฐมเพราะเกิดขึ้นเป็นที่แรก ๑ คุณอันนี้ได้
ชื่อว่าฌาน เพราะเข้าไปเพ่งอารมณ์ หรือว่าเพราะเผาศรัยซึ่งธรรมอันเป็นข้าศึก ๑

อิทานิ ปฐม ฌาน อธิคต โหติ ปฐมวิกสิณนติ เอตถ ๑ คณนานุปพุตตา
ปฐม ๑ ปฐม อุปปนฺนติปิ ปฐม ๑ อารมมณฺณปนิชฺฌานโต ปจฺจนิกชฺฌาปนโต วา
ฌาน ๑

ส่วนวงดินท่านเรียกว่า ปฐมวิกสิณ เพราะหมายถึงดินทั่วไป ๑ แม้กัมมิตที่พระโยคาวจรอาศัยวงดินนั้นได้ขึ้น
ก็เรียกปฐมวิกสิณ ถึงฌานที่ได้ในเพราะกัมมิตก็เรียกว่าปฐมวิกสิณ ๑

ปฐมวิมฺมทลํ ปน สกฺกญฺเฐน ปฐมวิกสิณนติ วุจฺจติ ๑ ตํ นิสุสาเย ปฏิลทํ
นิมิตฺตมฺปิ ปฐมวิกสิณํ นิมิตฺเต ปฏิลทํ ฌานมฺปิ ๑

ในอรรถว่าแห่งปฐมวิภังค ๓ อย่างนั้น ในอรรถนี้บัณฑิตพึงทราบว่ ฌานชื่อว่าปฐมวิภังค ฯ ปาฐะว่า "ปฐม ฌาน อธิคต โหติ ปฐมวิภังค" นั้นท่านกล่าวหมายเอาอรรถนี้ ฯ

ตตฺร อิมสฺมี อตฺถ ฌานํ ปฐมวิภังคินฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตํ สหฺธาย วุตฺตํ ปฐม ฌานํ อธิคตํ โหติ ปฐมวิภังคินฺติ ฯ

ก็แลครั้นได้บรรลุฌานอย่างนี้แล้ว พระโยคินนั้นพึงกำหนดจับอาการทั้งหลายในฌานนั้นให้ได้ เยี่ยงนักยิงขนทรายและพ่อครัวฉะนั้น ฯ

เอวํ อธิคเต ปน เอตสฺมี เตน โยคินา วาลเวธินา วีย สุธเนน วีย จ อากาธา ปริคฺคเหตุพฺพา ฯ

อ้นนายขม้งผู้ชาญฉลาด ทำงานในการยิงชนทรายอยู่ ยิงถูกชนทรายในวาระใด พึงกำหนดจับอาการ
แห่งเท้าที่เหยียบยัน แห่งคันธนู แห่งสายธนู และแห่งลูกธนู ในวาระนั้นว่า เรายืนด้วยอาการอย่างนี้
จับคันธนูอย่างนี้ จับสายธนูอย่างนี้ จับลูกธนูอย่างนี้ จึงยิงถูกชนทราย ดังนี้ แต่นั่นไปเขาทำอาการเหล่านั้น
ให้ถูกทำอย่างนั้นอยู่ จะพึงยิงชนทรายไม่พลาดได้ จันใด

ยถา ทิ สุกุสโล ธนุคุโห วาลเวธาย กมมํ กุรุมาโน ยสฺมี วาเร วาลํ วิชฺฌติ ตสฺมี
วาเร อกฺกนฺตปทานญจ ธนุทฺถสฺส จ ชียาย จ สรฺสส จ อาการํ ปรีคณฺเหยฺย เอวํ
เม จฺฐิตนฺ เอวํ ธนุทฺถํ เอวํ ชียํ เอวํ สรํ คเหตุวา วาโล วิทฺโธติ โส ตโต ปฏฺฐาย
ตเถว เต อากาเร สมฺปาเทนฺโต อวิราเรตฺวา วาลํ วิชฺฌเยยฺย

แม้พระโยคีก็จันนั้นแล ต้องกำหนดจับอาการทั้งหลายมีโกชนสัปปายะเป็นอาทิเหล่านี้ว่า "เราบริโภค
โกชนะชื่อนี้แล้วคบบุคคลรูปนี้ อยู่ในเสนาสนะเช่นนี้ ได้บรรลุฌานนี้โดยอิริยาบถท่านนี้ในกาลนี้" ดังนี้ ฯ

เอวเมว โยคินาปิ อิมํ นาม เม โกชนํ ภุชฺชิตฺวา เอวรूपํ ปุคฺคลํ เสวมาเนน เอวรूपे
เสนาสนเณ วิหรนฺเตน อิมินา นาม อิริยาปเถน อิมสฺมี กาลเณ อิทํ อธิคตฺตํ เอเต
โกชนสัปปายาทโย อาการา ปรีคเหตุพฺพา ฯ

ด้วยเมื่อกำหนดจับได้อย่างนั้น ครั้นฉนั้นเสื่อมไปเสียก็ดี เธอก็จักอาจเพื่อจะทำอาการเหล่านั้นให้ถึงพร้อมแล้วยังฉนั้นให้เกิดขึ้นได้อีก เมื่อจะทำฉนั้นอันยังไม่คล่องแคล่วให้คล่องแคล่วก็ดี เธอก็อาจจักทำให้ถึงอัปนาได้บ่อยๆ ฯ

เอวํ หิ โส หนฺนฺ วา ตสฺมี เต อากาเร สมฺปาเตตฺวา ปฺน อฺปฺปาเทตฺ อฺปฺปคฺคณํ วา ปคฺคณํ กโรนฺโต ปฺนปฺปนํ อฺปฺเปตฺ สกฺขิสฺสตี ฯ

อนึ่ง เปรียบเหมือนพ่อครัวผู้ฉลาด ปรมปรอนายจ้งอยู่ นายจ้งบริโภคอาหารใดๆ ด้วยความพอใจ สังกตอาหารนั้น ๆ ไว้แล้ว แต่นั้นไปก็น้อมนำอาหารอย่างนั้นแลเข้าไปให้นายจ้งนั้น ย่อมได้รางวัลจันใด

ยถา จ กุสโล สฺวโท ภตฺตารํ ปรีวีสฺนฺโต ตสฺส ยํ ยํ รุจฺจียา ภฺนฺชตี ตํ ตํ สลฺลภฺเขตฺวา ตโต ปฏฺฐาย ตาทิสฺสเยว อฺปฺนาเมนฺโต ลภฺสฺส ภาคี โหตี

แม้พระโยคีนีก็จั้นนั้น จับอาการทั้งหลายมีการบริโศโกชนะเป็นต้นในขณะที่ได้บรรลุ แล้วทำอาการ
เหล่านั้นให้ถึงพร้อมก็ย่อมเป็นผู้ได้อุปนาย่อยๆ ๑ เพราะเหตุนี้ อาการทั้งหลาย พระโยคีนี
ต้องกำหนดจับให้ได้ดูนักยิ่งจนทลาย และดูพอครวญนั้น ๑

เอวมยุมปี อธิคตฤณ โฆชนาทย อากาเร คเหตุวา เต สมปาเทนุโต ปุนปฺปุน
อุปฺปนาย ลากิ โหติ ๑ ตสฺมาเนน วาลเวธินา วีย สฺสูเทน วีย จ อากาธา ปริคฺคเหตุพฺพ ๑

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ ส่วนคำใดที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า "ทุติยมานละองค์ ๒ ประกอบด้วยองค์ ๓" ดังนี้บัณฑิตพึงทราบวินิจฉัยในค่านั้น ๆ ความที่มานี่ละองค์ ๒ พึงทราบโดยที่ละวิตกวิจารณ์ได้ ๆ ก็แลนิรณทังหลายพระโยคาวจรละได้ในอุปปาจารขณะแห่งปฐมมานเช่นใด วิตกวิจารณ์ หาละได้ในอุปปาจารขณะแห่งทุติยมานนี้เช่นนั้นไม่ ๆ แต่ในอัปปนาขณะ มานนี้เกิดขึ้นมาวันจากวิตกวิจารณ์เหล่านั้นทีเดียว ๆ เหตุนี้วิตกวิจารณ์เหล่านั้นจึงเรียกว่าเป็นองค์ที่พึงละแห่งทุติยมานนั้น ๆ ส่วนความที่มานี่ประกอบด้วยองค์ ๓ พึงทราบโดยความเกิดขึ้นแห่งองค์ ๓ นี้คือปิติสฺสเอกัคคตา ๆ เพราะเหตุนี้ คำใดที่กล่าวไว้ในวังค์ว่า "สัมปสาทนะปิติสฺสเอกัคคตาแห่งจิตชื่อว่ามาน" ดังนี้ ค่านันท่านกล่าวโดยปริยายเพื่อแสดงมานนั้นพร้อมทั้งบริวาร ๆ แต่ยกสัมปสาทนะเสียมานนั้นก็มิ้องค์ ๓ เท่านั้นโดยเป็นองค์ที่เข้าลักษณะอุปปนิชมานโดยตรง ๆ ดังท่านกล่าวว่า ๆ "ถามว่าในสมัยนั้นมานมีองค์ ๓ เป็นไฉน ? ตอบว่า มานมีองค์ ๓ คือปิติสฺสเอกัคคตา ดังนี้ ๆ คำที่เหลือมีนัยอันกล่าวในปฐมมานนั้นแล้ว ๆ

ก็แลครั้นได้บรรลุทุติยมานเมื่อนั้นอย่างนี้แล้ว พระโยคาวจรพึงประพฤติให้เป็นวิไลโดยอาการ ๕ ตามนัยที่กล่าวแล้วนั้น ออกจากทุติยมานอันชั่วของแล้ว เห็นโทษในทุติยมานนั้นว่า "สมาบัตินี้ มีข้าศึกคือวิตกวิจารณ์อยู่ใกล้" และว่า "สมาบัตินี้ชื่อยังมีองค์ทรมเพราะปิตีที่ท่านกล่าวไว้ดังนี้ว่า "ความปลื้มเปรมแห่งใจ อันไปด้วยปิตีในทุติยมานนั้นอันใดเล่า เพราะความปลื้มเปรมอันนั้นทุติยมานนั้นท่านจึงกล่าวว่า ยังหยาบ "ดังนี้เป็นองค์ที่ยังหยาบ พึงทำในใจถึงตติยมานโดยว่าเป็นธรรมละเอียดปล่อยวางความพอใจในทุติยมาน ทำโยคะเพื่อบรรลุตติยมาน ๆ ครั้นเมื่อพระโยคาวจรนั้นออกจากทุติยมานแล้ว มีสติสัมปชัญญะปัจจเวกขณะองค์มานทั้งหลายอยู่ ปิตีปรากฏโดยความเป็นองค์หยาบ สุขและเอกัคคตาปรากฏโดยความเป็นองค์ละเอียด ในกาลใด ในกาลนั้น เมื่อเธอทำในใจแล้ว ๆ ใดๆซึ่งนิมิตนั้นนั้นแล โดยปริกรรมว่า ปฐวี ปฐวี ดังนี้ เพื่อละองค์หยาบและเพื่อได้องค์ละเอียดอยู่ ขณะที่ปรากฏว่าตติยมานจักเกิดขึ้นมโนทวารวัชระย่อมตัดท่วงค์ทำปฐวีกสณฺณเองให้เป็นอารมณ์เกิดขึ้น ๆ ต่อนั้นขณะ ๔ หรือ ๕ ดวงย่อมเล่นไป ในอารมณ์นั้นแล ซึ่งดวงหนึ่งในที่สุด เป็นรูปาวจรจิตมีตติยมาน ดวงที่เหลือเป็นกามาวจรจิต โดยนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล ฯ

๑ ยัม ปน วุตตัม ทวํควิปปหีนํ ติวํคสมนฺนาคตฺตํ ตตฺถ ฯ วิตฺถกฺกวจิราณํ ปทานวเสน
ทวํควิปปหีนตา เวทิตพฺพา ฯ ยถา จ ปจฺจมชฺชฌานสฺส อฺปจฺจารกฺขณํ นีวรณานิ ปหิยฺหนฺติ น ตถา
อิมสฺส วิตฺถกฺกวจิรา ฯ อปฺปนาภกฺขณเยว ปเนตํ วิณา เตหิ อฺปฺปชฺชติ ฯ เตนสฺส เต ปทานํคานีติ
วุจฺจนฺติ ฯ ปีติ สฺขํ จิตฺเตกคฺคตฺตาติ อิมสฺม ปน ติณฺณํ อฺปฺปตฺติวเสน ติวํคสมนฺนาคตฺตา
เวทิตพฺพา ฯ ตสฺมา ยัม วิภังเก ฉานนฺติ สมฺปสาโท ปีติ สฺขํ จิตฺตสฺส เอกคฺคตฺตาติ วุตตัม ตํ
สปริกฺขารํ ฉานํ ทสฺเสตฺถุ ปริยาเยน วุตตัม ฯ รุเปตฺวา ปน สมฺปสาหนํ นิปฺปริยาเยน
อฺปฺปนิชฺชฌานลกฺขณปฺปตฺตานํ อํคานํ วเสน ติวํคิกเมเวตํ โหติ ฯ ยถาห ฯ กตมํ ตสฺมี สมเย
ติวํคิกํ ฉานํ โหติ ปีติ สฺขํ จิตฺตสฺสเอกคฺคตฺตาติ ฯ เสสํ ปจฺจมชฺชฌานํ วุตฺตนเยว ฯ

เอวํ อธิคเต ปน ตสฺมีปิ วุตฺตนเยว ปญฺจหากาเรหิ จิณฺณวสินฺหา พฺตฺวา ปคฺคณ-
หุติยชฺชฌานโต วุฏฺฐาย อยํ สฺมาปตฺติ อาสฺนหนฺตฺถกฺกวจิราปจฺจตฺถิกิยา ยเทว ตตฺถ ปีตคตํ เจตโส
อุพฺพิลาวิตํ เอเตเนตํ โอฟาริกํ อภฺยาตตีติ วุตฺตาย ปีติยา โอฟาริกตฺตา อํคพฺพพลาติ จ ตตฺถ
โหสิ ทิสฺวา ตติยชฺชฌานํ สนฺตโต มนสิกริตฺวา พฺตฺติยชฺชฌานํ นิภนฺตี ปริยาทาย ตติยาริคมาย โยโค
กาตพฺโพ ฯ อถสฺส ยทา พฺตฺติยชฺชฌานโต วุฏฺฐาย สตสฺส สมฺปชานสฺส ฉานงฺคานิ ปจฺจเวกฺขโต ปีติ
โอฟาริกโต อฺปฺปฐฺฐาติ สฺขณฺเจว เอกคฺคตฺตา จ สนฺตโต อฺปฺปฐฺฐาติ ตทาสุส โอฟาริกงฺคปฺปทานาย
สนฺตงฺคปฏฺฐิลาภาย จ ตเทว นิมิตฺตํ ปฐฺฐวี ปฐฺฐวีติ ปุณฺนปฺปนํ มนสิกรโต อิทานิ ตติยชฺชฌานํ
อฺปฺปชฺชิสฺสตีติ ภวํกํ อฺปฺปจฺฉินฺหิตฺวา ตเทว ปฐฺฐวีกลีณํ อารมฺมณํ กตฺวา มโนทฺวาราวชฺชนํ
อฺปฺปชฺชติ ฯ ตโต ตสฺมีเยวามมฺเณ จตฺตาริ ปญฺจ วา ชวนานิ ชวนฺติ เยสํ อวสาเน เอกํ รุปาวจรํ
ตติยชฺชฌานิกํ เสสานิ วุตฺตนเยว กามาวจฺจານีติ ฯ

ส่วนคำที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า "หุติยานละองค์ ๒ ประกอบด้วยองค์ ๓" ดังนั้นบัณฑิตพึงทราบ
วินิจฉัยในคำนั้น ๆ **ความที่มานี้ละองค์ ๒** พึงทราบโดยที่ละวิตกวิจารณ์ได้ ฯ

ยํ ปน วุตตํ ทวํควิปฺปหีนํ ติวํคสมนฺหาตฺตํ ตตฺถ ฯ วิตกฺกวิจารณ์ํ
ปหานวเสน **ทวํควิปฺปหีนตา** เวทิตพฺพา ฯ

ก็แลนิพจน์ทั้งหลาย**พระโยคาวจรจะได้**ในอุปัชฌายะแห่งปฐมฌาน**เช่นใด** วิตกวิจารณ์ หาละได้ในอุปัชฌายะ
แห่งหุติยาน**เช่นนั้น**ไม่ ฯ แต่ในอัปนาชณะ ฌานนี้เกิดขึ้นมาเว้นจากวิตกวิจารณ์เหล่านั้นทีเดียว ฯ เหตุฉะนั้น
วิตกวิจารณ์เหล่านั้นจึงเรียกว่า**เป็นองค์ที่พึงละ**แห่งหุติยานนั้น ฯ

ยถา จ ปฐมชฺฌานสฺส อุปัชฌายเณ นีวรณานิ **ปทียนฺติ** น **ตถา** อิมสฺส วิตกฺกวิจารณ์า ฯ
อูปฺปนากฺขเณยว ปเนตํ **วินา** เตหิ อุปฺปชฺชติ ฯ เตนสฺส เต **ปหานํคานีติ**
วูจฺจนฺติ ฯ

ส่วนความที่มานี้ประกอบด้วยองค์ ๓ พึงทราบโดยความเกิดขึ้นแห่งองค์ ๓ นี้คือปิตุสฺสเอกัคคตา ฯ เพราะเหตุนี้ คำใดที่กล่าวไว้ในวิภังค์ว่า "สัมปสาหนะปิตุสฺสเอกัคคตาแห่งจิตชื่อว่ามาน" ดังนี้ คำนั้นท่านกล่าวโดยปริยายเพื่อแสดงมานนั้นพร้อมทั้งบริหาร ฯ

ปิตี สุขํ จิตฺเตกัคคตาติ อิมสํ ปน ติณฺณํ อูปฺปตฺติวเสน ติวฺกสมฺมุนาตตาวะทิตฺตพฺพา ฯ ตสฺมา ยํ วิภงฺเก มานนฺติ สมฺปสาโท ปิตี สุขํ จิตฺตสฺส เอกัคคตาติ วุตฺตํ ตํ สปริกฺขารํ ฌานํ ทสฺเสตุํ ปริยาเยน วุตฺตํ ฯ

แต่ยกสัมปสาหนะเสียมานนั้นก็มียองค์ ๓ เท่านั้นโดยเป็นองค์ที่เข้าลักษณะอุปนิชฌานโดยตรง ฯ ดังท่านกล่าวไว้ว่า ฯ "ถามว่าในสมัยนั้นมานมีองค์ ๓ เป็นไฉน ? ตอบว่า มานมีองค์ ๓ คือ ปิตุสฺสเอกัคคตา ดังนี้ ฯ คำที่เหลือมีนัยอันกล่าวในปฐมมานนั้นแล้ว ฯ

ฐเปตฺวา ปน สมฺปสาหนํ นิปฺปริยาเยน อุปฺนิชฺฌานลกฺขณปฺปตฺตานํ อํคานํ วเสน ติวฺกคิกเมวเต หิตติ ฯ ยถาห ฯ กตมํ ตสฺมี สมเย ติวฺกิกํ ฌานํ หิตติ ปิตี สุขํ จิตฺตสฺสเอกัคคตาติ ฯ เสสํ ปฐฺมชฺฌาเน วุตฺตนยเมว ฯ

ก็แลครั้นได้บรรลุหุติยฌานเมื่อนั้นอย่างนี้แล้ว พระโยคาวจรพึงประพฤติให้เป็นวสีโดยอาการ ๕ ตามนัยที่กล่าวแล้วนั้น ออกจากหุติยฌาน**อันชั่วของแล้ว**

เอวํ อธิคเต ปน ตสฺมิมฺปิ วุตฺตนเยเนว ปญฺจหาการเหิ จินฺณวลีนา หุตฺวา
ปคุณหุติยชฺฌานโต วุจฺจาย

เห็นโทษในหุติยฌานนั้นว่า "สมาบัตินี้ มีข้าศึกคือวิตกวิจารณ์อยู่ใกล้" **และว่า** "สมาบัตินี้ชื่อว่ายังมีองค์ทรมเพราะ
ปิตีที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า **"ความปลื้มเปรม**แห่งใจ อันไปด้วยปิตีในหุติยฌานนั้นอันใดเล่า เพราะความปลื้ม-
เปรมอันนั้นหุติยฌานนั้นท่าน**จึงกล่าวว่า ยังหาย**" ดังนั้นเป็นองค์ที่ยังหาย พึงทำในใจถึงตติยฌาน**โดยว่าเป็น-**
ธรรมละเอียดปล่อยวางความพอใจในหุติยฌาน ทำโยคะ**เพื่อบรรลุตติยฌาน** ฯ

อยํ สมาปตฺติ อาสนฺนวิตกฺกวิจารณ์จฺจตฺติกา ยเทว ตตฺถ ปิตฺติคตํ เจตโส **อุพฺพลาวิตํ**
เอเตเนตํ **โอฬาริกํ อุกฺขายตฺติ** วุตฺตาย ปิตฺติยา โอฬาริกตฺตา **อํกุคฺคพฺพลาติ** จ ตตฺถ
โทสํ **ทิสฺวา** ตติยชฺฌานํ **สนฺโต** มนสิกริตฺวา หุติยชฺฌานเ นิกฺกนฺตี ปริยาทาย
ตติยาริคคมา โยโค กาทพฺโพ ฯ

ครั้นเมื่อพระโยคาวจรนั้นออกจากุตติยฆานแล้ว มีสติสัมปชัญญะปัจจุเวกขณะองค์ฆานทั้งหลายอยู่ **ปิติปรากฏ** โดยความเป็นองค์หยาบ สุขและเอกัคคตาปรากฏโดยความเป็นองค์ละเอียด ในกาลใด

อถสุส ยทา ุตติยฆานโต วุฏฐาย สตสส สมปะชานสส ฆานังคานิ ปัจจเวกขโต **ปิติ** โอฟาริกโต **อุပ္ปฐาติ** สุขญเจะ เอกคคตา จ สนตโต อุปฐาติ

ในกาลนั้น เมื่อเธอทำในใจแล้วๆเล่าๆซึ่งนิมิตนั้นนั้นแลโดยปริกรรมว่าปฐวีปฐวีดังนี้ เพื่อละองค์หยาบและเพื่อได้องค์ละเอียดอยู่ ขณะที่ปรากฏว่าตติยฆานจักเกิดขึ้น**มโนทวารวชณะ**ย่อมตัดภวังค์ทำปฐวีกลืนนั่นเอง ให้เป็นอารมณ์เกิดขึ้น ฯ

ตทาสส โอฟาริกุปปะหานาย สนตงคปฏิลาภาย จ ตเทว นิมิตตํ ปฐวี ปฐวีติ ปุนปฺปุน มนสิกรโต อิทานิ ตติยฆานํ อุปปะชิสสตีติ ภวุงคํ อุปัจฉินฺทิตวา ตเทว ปฐวีกลืน อารมฺมณํ กตฺวา **มโนทวารวชชนํ** อุปุปฺชติ ฯ

ต่อนั้นชวนะ ๔ หรือ ๕ ดวงยอมเล่นไปในอารมณ์นั้นแล ซึ่งดวงหนึ่งในที่สุด เป็นรูปาวจรจิตมีตติยฌาน ดวงที่เหลือเป็นกามาวจรจิต โดยนัยที่กล่าวแล้วนั้นแล ฯ

ตโต ตสฺมีเยวามมเณ จตุตฺตาริ ปญฺจ วา ชวฺหานิ ชวฺนฺติ เยสํ อวสฺสเน เอกํ
รูปาวจโร ตติยชฺฌานิกํ เสสฺยานิ วุฏฺฐนฺตเยเนว กามาวจฺจานิตฺติ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นนคร

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ บัดนี้ พึงทราบวินิจฉัยในปาฐะว่า สุขญจ กาเยน ปฏิสเวเตติ ดังนี้ ๑ ความคำนึงถึงการเสวยสุขย่อมไม่มีแก่พระโยคาวจรผู้ได้ตติยฌานโดยแท้ แม้เช่นนั้น เพราะเหตุที่เธอพึงได้เสวยสุขอันสัมปยุตด้วยนามกายของเธอ อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ รูปกายของเธอมือติปณิตรูปอันมีความสุขที่สัมปยุตด้วยนามกายนั้นเป็นสมุฏฐาน ถูกต้องแล้ว ซึ่งเพราะความที่รูปกายมือติปณิตรูปถูกต้อง แม้ออกจากฌานแล้ว เธอก็ยังรู้สึกเป็นสุข เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจะแสดงความชอบนั้น จึงตรัสว่า สุขญจ กาเยน ปฏิสเวเตติ ๑

พึงทราบวินิจฉัยในปาฐะว่า ยนตํ อริยา ๑ เป ๑ สุขวิหรี นี้ต่อไป ๑ บัณฑิตพึงทราบ โยชนา ในปาฐะนี้ดังนี้ว่า เพราะฌานใดเป็นเหตุ เพราะฌานใดเป็นกามารมณ์ พระอริยะทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมกล่าว แสดง แต่งตั้ง เปิดเผย ทำให้ตื่น หมายความว่าประกาศสรรเสริญซึ่งบุคคลผู้ได้ตติยฌานนั้น ฌานว่าสรรเสริญอย่างไร ? ตอบว่า สรรเสริญว่า เป็นผู้ว่างเฉยมีสติเป็นสุขวิหรี พระโยคาวจรเข้าถึงตติยฌานนั้นอยู่ ๑ ฌานว่า ก็เพราะเหตุไฉน ท่านจึงสรรเสริญบุคคลผู้ได้ตติยฌานนั้นอย่างนี้ ? ๑ แก้วว่า เพราะควรแก่การสรรเสริญ ๑ แท้จริง ผู้ได้ตติยฌานนี้ เพราะเหตุที่เป็นผู้ว่างเฉยได้ ในตติยฌานที่แม้มีความสุขอย่างหวานยิ่ง ถึงขนาดเป็นสุขบาร์มี ก็ไม่ถูกเครื่องติดข้องคือความสุขในตติยฌานนั้น ดึงเหนียวไว้ประการ ๑ เพราะเหตุที่เป็นผู้ซึ่งมีสติ เพราะความที่มีสติตั้งมั่นอยู่จนปีติเกิดขึ้นไม่ได้ประการ ๑ เพราะเหตุที่ได้เสวยสุขอันไม่เศร้าหมอง เป็นสุขที่พระอริยะใครใจ และเป็นสุขที่อริยชนสพโดยแท้ ด้วยนามกายประการ ๑ เพราะเหตุนี้ จึงเป็นผู้ควรแก่การสรรเสริญ ๑ บัณฑิตพึงทราบว่า เพราะควรแก่การสรรเสริญ ดังกล่าวมานี้ พระอริยะเหล่านั้น จะประกาศคุณอันเป็นเหตุแห่งความสรรเสริญอย่างนี้ จึงสรรเสริญบุคคลผู้ได้ตติยฌานนั้นว่า ผู้ว่างเฉย มีสติ เป็นสุขวิหรี ดังนี้ ๑ บทว่า ตติยํ คือฌานนี้เป็นที่ ๓ เพราะมีลำดับแห่งจำนวนบ้าง ๑ ชื่อว่า ตติยะ เพราะพระโยคาวจรเข้าถึงฌานนี้เป็นที่ ๓ ๑

๑ อิทานิ สุขญจ กาเยน ปฏิสัเวเทตติ เอตถ ฯ กิจจาปิ ตติยชฺฌานสมงฺคิโน
สุขปฏิสัเวทนาโกโค นตฺถิ เอวํ สนฺเตปิ ยสฺมา ตสฺส นามกาเยน สมฺปยุตฺตํ สุขํ ยํ วา ตํ
นามกายสมฺปยุตฺตํ สุขํ ตํสมฺภูจฺจเนนสฺส ยสฺมา อติปณฺเฑน รุเปณ รุปกาโย ฌญฺโฐ ยสฺส ฌญฺจตุตา
ณฺนา วุจฺจติปิ สุขํ ปฏิสัเวเทยฺย ตสฺมา เอตมตฺถํ ทสฺสเนโต สุขญจ กาเยน ปฏิสัเวเทตติ
อาห ฯ

อิทานิ ยนฺตํ อริยา อาจิขฺชนฺติ อูเปกฺขโก สติมา สุขวิริตติ เอตถ ฯ ยํณานเหตุ
ยํณานการณา ตํ ตติยชฺฌานสมงฺคิปกุคฺลํ พุทฺธาทโย อริยา อาจิขฺชนฺติ เทเสนฺติ ปญฺญเปณฺติ
ปญฺญเปณฺติ วิวรณฺติ วิฆณฺติ อุตฺตานิโกโรนฺติ ปกาเสนฺติ ปลฺลสฺนตฺติ อธิปฺปาโย กิณฺติ อูเปกฺขโก สติมา
สุขวิริตติ ตํ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริตฺติ เอวเมตฺถ โยชนา เวทิตพฺพา ฯ กสฺมา ปเนตํ เต
เอวํ ปลฺลสฺนตฺติ ฯ ปลฺลสารทโต ฯ อयํ หิ ยสฺมา อติมธฺรสุเข สุขปารมฺปิปฺตเตปิ ตติยชฺฌาน
อูเปกฺขโก น ตตฺถ สุขาวิสฺสเคน อากกฺขมฺยติ ยถา จ ปีติ น อุปฺปชฺชติ เอวํ อูปญฺจิสฺสสฺสตีตาย
สติมา ยสฺมา จ อริยกนฺตํ อริยชนฺเสวิตเมว จ อสงฺกิลิฏฺฐํ สุขํ นามกาเยน ปฏิสัเวเทติ ตสฺมา
ปลฺลสารทโท หิติ ฯ อิติ ปลฺลสารทโต นํ อริยา เต เอวํ ปลฺลสารทเหตุญฺเต คฺเณ ปกาเสนฺตา อูเปกฺขโก
สติมา สุขวิริตติ เอวํ ปลฺลสฺนตฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ตติยนฺติ คณฺณานุပ္พพฺตา ตติยํ ฯ อิํ ตติยํ
สมฺปาชฺชตฺติปิ ตติยํ ฯ

บัดนี้ พึงทราบวินิจฉัยในปาฐะว่า สุขญจ กาเยน ปฐิสเวเทติ ดังนี้ ฯ ความคำนึงถึงการเสวยสุข
ย่อมไม่มีแก่พระโยคาวจรผู้ได้ตติยฌานโดยแท้ แม้เช่นนั้น

อิทานิ สุขญจ กาเยน ปฐิสเวเทตติ เอตถ ฯ กิจจาปี ตติยฌานสมังคิโน
สุขปฐิสเวทนาโกโค นตถิ เอว สนฺเตปี

เพราะเหตุที่เธอพึงได้เสวยสุขอันสัมปยุตด้วยนามกายของเธอ อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่ ฌานของเธอมือ
มือติปถิรูปอันมีความสุขที่สัมปยุตด้วยนามกายนั้นเป็นสมุฏฐาน ถูกต้องแล้ว ซึ่งเพราะความที่รูปกาย
มือติปถิรูปถูกต้อง แม้ออกจากฌานแล้ว เธอยังรู้สึกเป็นสุข เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจะแสดง
ความข้อนั้น จึงตรัสว่า สุขญจ กาเยน ปฐิสเวเทติ ฯ

ยสุมา ตสฺส นามกาเยน สมปยุตตํ สุขํ ยํ วา ตํ นามกายสมปยุตตํ สุขํ
ตสมุฏฐานนสฺส ยสุมา อติปณฺเฑน รูปเณ รุปกาโย ผุฏฺฐิ ยสฺส ผุฏฺฐิตฺตา ฌานา
วุฏฺฐิตฺติปี สุขํ ปฐิสเวเทยฺย ตสฺมา เอตมตฺถํ ทสฺสเนหิเต สุขญจ กาเยน ปฐิสเวเทตติ
อาห ฯ

พึงทราบวินิจฉัยในปาฐะว่า ยนฺตํ อริยา ฯ เป ฯ สุขวิหารี นีตํไป ฯ บัณฑิตพึงทราบ โยชนา ในปาฐะ
นี้ดังนี้ว่า **เพราะฉนใดเป็นเหตุ เพราะฉนใดเป็นการณ** พระอริยะทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมกล่าว
แสดง แต่งตั้ง เปิดเผย ทำให้เห็น หมายความว่าประกาศสรรพสิริซึ่งบุคคลผู้ได้ตติยฉนนั้น

อิทานิ ยนฺตํ อริยา อาจิขฺชนฺติ อุกฺเขโก สติมา สุขวิหารีติ เอตถ ฯ
ยฉนเหตุ ยฉนการณ ตํ **ตติยฉนสมังคิบุคคล** พุทธาทโย อริยา อาจิขฺชนฺติ
เทเสนฺติ ปญฺญเปณฺติ ปญฺญูเปณฺติ **วิวรณฺติ วิวชนฺติ** อุตฺตานิโกโรณฺติ ปกาเสนฺติ
ปสฺสนฺตํติ อธิปฺปาโย

ถามว่าสรรพสิริอย่างไร ? ตอบว่า สรรพสิริว่า เป็นผู้ว่างเฉยมีสติเป็นสุขวิหารี พระโยคาวจรเข้าถึงตติยฉน
นั้นอยู่ ฯ ถามว่า ก็เพราะเหตุไฉน ท่านจึงสรรพสิริบุคคลผู้ได้ตติยฉนน้อย่างนี้ ? ฯ แก้วว่า **เพราะควร**
แก่การสรรพสิริ ฯ

กีนฺติ อุกฺเขโก สติมา สุขวิหารีติ ตํ ตติยํ ฉนํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตีติ เอวเมตถ
โยชนา เวทิตพฺพา ฯ กสฺมา ปเนตํ เต เอวํ ปสฺสนฺตํติ ฯ **ปสฺสสารทโต** ฯ

แท้จริง ผู้ได้ตติยฌานนี้ **เพราะเหตุที่เป็นผู้ว่างเฉยได้** ในตติยฌานที่แม้มีความสุขอย่างหวานยิ่ง ถึงขนาดเป็น-
สุขบารมี ก็ไม่ถูกเครื่องติดขัดคือความสุขในตติยฌานนั้น **ดึงเหนียวไว้** ประการ ๑

อัย หิ **ยสุมา** **อติมรรสุเข** **สุขปารมิปุตเตปิ** **ตติยชฺฌาเน** **อุเปกฺขโก** น ตตฺถ
สุขาภิสฺสเคน **อาภาวุณฺณิยตี**

โยค ยสุมา

เพราะเหตุที่เป็นผู้ชื่อว่ามีสติ เพราะความที่มีสติตั้งมั่นอยู่นั้นปีติเกิดขึ้นไม่ได้ประการ ๑ **เพราะเหตุที่ได้เสวย**
สุขอันไม่เศร้าหมอง **เป็นสุขที่พระอริยะใคร่ใจ** และเป็นสุขที่อริยชนเสพโดยแท้ ด้วยนามกายประการ ๑
เพราะเหตุนี้ จึงเป็นผู้ควรแก่การสรรเสริญ ฯ

ยถา จ ปีติ น อุปฺปชฺชตี **เอวํ** อุปฺภุทฺติตฺถสฺสตีตาย **สตีมา** **ยสุมา** จ **อริยกนฺตํ**
อริยชนเสวิตเมว จ **อสงฺกิลิฏฺฐํ** สุขํ นามกาเยน **ปฏิสฺสเวเตตี** **ตสุมา** ปสฺสสารโห โหตี ฯ

บัณฑิตพึงทราบว่า เพราะควรแก่การสรรเสริญ ดังกล่าวมานี้ พระอริยเหล่านั้น จะประกาศคุณอันเป็นเหตุแห่งความสรรเสริญอย่างนี้ **จึงสรรเสริญ**บุคคลผู้ได้ตติยฌานนั้นว่า ผู้ว่างเฉย มีสติ เป็นสุขวิhari ดังนี้ ฯ

อิติ ปัสสารถโต นํ อริยา เต เอวํ **ปัสสารถเหตุญเต** คุณ ปกาเสนตา อุเปกขโก สติมา สุขวิhariติ เอวํ **ปัสสนุติ** เวทิตัพพํ ฯ

บทว่า ตติยํ คือฌานนี้เป็นที่ ๓ **เพราะมีลำดับแห่งจำนวน**บ้าง ฯ ชื่อว่า ตติยะ เพราะพระโยคาวจรเข้าถึงฌานนี้เป็นที่ ๓ ฯ

ตติยนฺติ **คณนานุปุพฺพตา** ตติยํ ฯ อิหํ ตติยํ สมาปชฺชตีติปิ ตติยํ ฯ

ประโยค ป.ธ. ๙

แปล ไทยเป็นมคธ

สอบ วันที่

๒๕๖

๑ เป็นแต่รัสเทศนาโดยสติเป็นประธาน ฯ ในฉานเหล่านั้น อุเบกขานี้ย่อมมีแม่ในฉาน ๓ เบื้องต่ำด้วยก็จริงแล แต่ทว่าเปรียบเหมือนจันทรเลขา ถึงว่ามีอยู่ในกลางวัน ก็ย่อมไม่แจ่ม ไม่กระจ่าง เพราะถูกแสงอาทิตย์ในกลางวันข่มประการหนึ่ง เพราะไม่ได้ราตรี เป็นสภาคกัน โดยความเป็นโสม หรือ โดยความที่ราตรีเป็นสภาพที่สนับสนุนตน ประการหนึ่ง จันใด แม่จันทรเลขา คือ ตัตรมชฌัตตุเบกขานี้ ก็ฉนั้น ถึงว่ามีอยู่ ก็ไม่บริสุทธิในฉานต่างประเภทมีปฐมฉานเป็นต้น เพราะถูกเดชแห่งปัจจนิกธรรมมี วิตกเป็นอาทิข่มอยู่ ประการหนึ่ง เพราะไม่ได้ราตรีคืออุเบกขาเวทนาอันเป็นสภาคกัน ประการหนึ่ง ฯ และเมื่ออุเบกขาไม่บริสุทธิแล้ว แม่สหชาตธรรมทั้งหลายมีสติเป็นอาทิ ก็ไม่บริสุทธิไปตามกัน ดุจแสง ของจันทรเลขาไม่กระจ่างในกลางวันก็ย่อมไม่แจ่มฉนั้น ฯ เพราะเหตุฉนั้น ในฉานเบื้องต่ำทั้ง ๓ นั้น จึงไม่ตรัสว่า อุเบกขาสติบริสุทธิ แม่ฉานเดียว ฯ แต่ในจตุตถฉานนี้ จันทรเลขา คือ ตัตรมชฌัตตุเบกขานี้ บริสุทธิยิ่งนัก เพราะไม่มีเดชแห่งปัจจนิกธรรมมีวิตกเป็นต้นข่ม และเพราะได้ราตรีคืออุเบกขาเวทนา อันเป็นสภาคกัน ด้วย ฯ เพราะความที่อุเบกขานั้นบริสุทธิแล้ว แม่สหชาตธรรมทั้งหลายมีสติเป็นอาทิ ก็เป็นบริสุทธิ ผุดผ่องไปด้วย ดุจแสงจันทรเลขาที่กระจ่าง ฉนั้น ฯ เพราะเหตุฉนั้น บัณฑิตพึงทราบเถิดว่า จตุตถฉานนี้เท่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อุเบกขาสติบริสุทธิ ฯ บทว่า จตุตถํ คือ ฉานนี้เป็นที่ ๔ เพราะมีลำดับแห่งจำนวน ฯ บ้างว่าชื่อ จตุตถะ เพราะพระโยคาวจรเข้าถึงฉานนี้เป็นที่ ๔ ฯ

ส่วนคำใดที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า จตุตถฉานละองค์ ๑ ประกอบด้วยองค์ ๒ บัณฑิตพึงทราบ อรรถาธิบายในคำนั้นต่อไป ฯ ความที่จตุตถฉานละองค์ ๑ พึงทราบโดยการละโสมนัส ฯ ก็แลโสมนัสนั้น ละได้แต่ในขณะต้นๆ ในวิถิอันเดียว ฯ เพราะฉะนั้น โสมนัสนั้นจึงเรียกว่า ปหานังคะ ฯ ส่วนความที่ จตุตถฉานประกอบด้วยองค์ ๒ พึงทราบโดยความเกิดขึ้นแห่งองค์ ๒ นี้ คือ อุเบกขาเวทนา เอกัคคตา ฯ คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในปฐมฉาน ฯ นี่เป็นนัยในจตุตถฉาน ก่อน ฯ

๑ สติสี่เสน ปน เทสนา วุตตะ ๑ ตตถ กิณจาปี อัย อุกฺเขชา เหมฐาปี ตีสุ ฉาเนสุ
วิชฺชติ ยถา ปน ทิวา สุริยปภาภิวา โสมภาเวน จ อตฺตโน อุกการกตฺเตน วา สภาคาย รตฺติยา
อลาภา ทิวา วิชฺชมานาปี จนฺทเลขา อปริสฺสุทฺธา โหติ อปริโยทาทา เอวมยมิ ตตฺตรมฺชฌตฺต-
เปกฺขาจนฺทเลขา วิตฺกุกาทีปจฺจนิกธมฺมเตชาภิวา สภาคาย จ อุกฺเขชาเวทนารตฺติยา อปฺปฏิลาภา
วิชฺชมานาปี ปฺจฺจมาทิสฺสุมานนฺนเท อปริสฺสุทฺธา โหติ ๑ ตสฺสา จ อปริสฺสุทฺธาย ทิวา อปริสฺสุทฺธาย
จนฺทเลขาย ปภา วีย สหชาตาปี สติอาทโย อปริสฺสุทฺธาว โหนฺติ ๑ ตสฺมา เตสุ เอกมฺปิ อุกฺเขชาสตี-
ปาริสฺสุทฺธิ น วุตฺตํ ๑ อิทฺ ปน วิตฺกุกาทีปจฺจนิกธมฺมเตชาภิวาภาว สภาคาย จ อุกฺเขชาเวทนารตฺติยา
ปฺปฏิลาภา อัย ตตฺตรมฺชฌตฺตเปกฺขาจนฺทเลขา อติวีย ปริสฺสุทฺธา ๑ ตสฺสา ปริสฺสุทฺธตฺตา ปริสฺสุทฺธจนฺท-
เลขาปภา วีย สหชาตาปี สติอาทโย ปริสฺสุทฺธา โหนฺติ ปริโยทาทา ๑ ตสฺมา อิทเมว อุกฺเขชาสตี-
ปาริสฺสุทฺธิ วุตฺตณฺติ เวทิตพฺพ ๑ จตฺตณฺติ คณฺณานุปฺพพฺตา จตฺตณฺติ ๑ อิทํ จตฺตณฺติ สฺมาปชฺชตีติปิ
จตฺตณฺติ ๑

ยํ ปน วุตฺตํ เอกงฺควิปฺปหีนํ ทวฺงคสมฺมณฺณาคตฺตณฺติ ตตถ ๑ โสมนสฺสสฺส ปทานวเสน
เอกงฺควิปฺปหีนตา เวทิตพฺพา ๑ ตถจ ปน โสมนสฺส เอกวียํ ปฺริมชวเนสุเยว ปหียติ ๑ เตนสฺส
ตํ ปทานงฺกณฺติ วุจฺจติ ๑ อุกฺเขชาเวทนา จิตฺเตกคฺคตาติ อิมสํ ปน ทฺวินฺนํ อฺปปตฺติวเสน ทวฺงค-
สมฺมณฺณาคตฺตา เวทิตพฺพา ๑ สสฺสํ ปจฺจมฺชฌาเน วุตฺตณฺยเมว ๑ เอส ตาว จตฺตงฺกชฌาเน นโย ๑

เป็นแต่ตรัสเทศนาโดยสติเป็นประธาน ฯ ในฉานเหล่านั้น อุเบกขานี้ย่อมมีแม้ในฉาน ๓ เบื้องต่ำด้วยก็จริงแล แต่ทว่าเปรียบเหมือนจันทร์เสี้ยว ถึงว่ามีอยู่ในกลางวัน ก็ย่อมไม่แจ่ม ไม่กระจ่าง เพราะถูกแสงอาทิตย์ในกลางวันข่มประการหนึ่ง เพราะไม่ได้ราตรี เป็นสภาคกัน โดยความเป็นโลม หรือโดยความที่ราตรีเป็นสภาพที่สนับสนุนตน ประการหนึ่ง ฉะนั้นได้

สติสี่เสนา ปณ เทสนา วุตตนา ฯ ตตถ ภิญจาปี อโย อุเปกขา เภฏฐาปี ตีสุฉาเนสุ วิชฺชติ ยถา ปณ ทิวา สूरียปภาภิกวา โสมภาเวน จ อตฺตโน อุปรากตฺเตน วา สภาคาย รตฺติยา อลาภา ทิวา วิชฺชมานาปี จนฺทเลขา อปริสุทฺธา โหติ อปริโยทตา

แม้จันทร์เสี้ยวคือตัตรัมฉณัตตอุเบกขานี้ก็ฉนั้นนั้น ถึงว่ามีอยู่ ก็ไม่บริสุทธิ์ในฉานต่างประเภทมีปฐมฉานเป็นต้น เพราะถูกเดชแห่งปัจจุณิกธรรมมีวิตกเป็นอาทิมข่มอยู่ ประการหนึ่ง เพราะไม่ได้ราตรีคืออุเบกขาเวทนามันเป็นสภาคกัน ประการหนึ่ง ฯ

เอวมยมุปี ตตรมฺชฌตฺตอุเปกขาจนฺทเลขา วิตกกาทิปัจจุณิกธมฺมเตชาภิกวา สภาคาย จ อุเปกขาเวทนามารตฺติยา อปฺปฏิลาภา วิชฺชมานาปี ปฐฺมาทิจฺฉานภเว อปริสุทฺธา โหติ ฯ

และเมื่ออุเบกขาไม่บริสุทธิ์แล้ว **แม้สหชาตธรรมทั้งหลาย** มีสติเป็นอาทิ ก็ไม่บริสุทธิ์ไปตามกัน **ดูจ** แสง
ของจันทร์เสี้ยวไม่กระจ่างในกลางวันก็ย่อมไม่แจ่ม**จะนั้น** ฯ

ตสฺส จ อปริสฺสุทฺธาย ทิฆา อปริสฺสุทฺธาย จนฺทเลฆาย ปภา **วีย** **สหาตาปี**
สดีอาทโย อปริสฺสุทฺธาว โหนฺติ ฯ

เพราะเหตุนั้น ในฉันทเบื้องต้นทั้ง ๓ นั้น จึงไม่ตรัสว่า อุปกาสติปริสุทฺธิ **แม่ฉันทเดียว** ๑ แต่ในจุดตอนฉันทนี้ จันทรเลขาถือตรัสชัดตบเขวกันนี้ **ปริสุทฺธิยิ่งนัก** เพราะไม่มีเศษแห่งปัจจนิกกรรมมีวิตกเป็นต้นข่ม และเพราะ ได้ว่าตรีคืออุปกขาเวทนานันเป็นสภาคัน ด้วย ๑

ตสุม่า เตสฺ **เอกมฺปิ** อุเปกฺขาสติปาริสุทฺธีติ น วุตฺตํ ฯ อิธ ปน วิตฺถกาทิปจฺจณิกธมฺม-
เตชาภิวาภาว สภาคาย จ อุเปกฺขาเวทนารตฺติยา ปฏฺฐิลภาว อयํ ตตฺตรมฺมชฺฌตฺตอุเปกฺขา-
จฺนฺทเลขา **อติวีย** ปริสฺสุทฺธา ฯ

เพราะความที่อุเบกขานั้นบริสุทธิ์แล้ว แม้สหชาตธรรมทั้งหลายมีสติเป็นอาทิ ก็เป็นบริสุทธิ์ ผุดผ่องไปด้วย **ดุจ**
แสงจันทร์เลขาที่กระจ่าง **จะนั้น** ๕

ตสฺสา ปริสฺสุทฺตฺตา ปริสฺสุทฺตจฺนฺตเลขาปภา **วีย** สหชาตปิ สติอาทโย ปริสฺสุทฺตา โหนติ
ปรีโยทาทา ๕

เพราะเหตุนี้ บัณฑิตพึงทราบเถิดว่า จตุตถฌานนี้เท่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า อุเบกขาสติปาริสุทธิ ๕
บทว่า จตุตถํ คือฌานนี้เป็นที่ ๔ **เพราะมีลำดับแห่งจำนวน** ๕ บ้างว่าชื่อ จตุตถะ เพราะพระโยคาวจรเข้าถึงฌาน
นี้เป็นที่ ๔ ๕

ตสฺมา อิทฺเมว อุเบกฺขาสติปาริสฺสุตฺติ วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ๕ จตุตฺถนฺติ **คณนานุปพุทฺตา**
จตุตฺถํ ๕ อิทํ จตุตฺถํ สฺมาปชฺชตีตฺติปิ จตุตฺถํ ๕

ส่วนคำใต้ที่ข้าพเจ้ากล่าวไว้ว่า จตุตถฌานละองค์ ๑ ประกอบด้วยองค์ ๒ บัณฑิตพึงทราบ
อรรถาธิบายในคำนั้นต่อไป ๑ **ความที่จตุตถฌานละองค์ ๑** พึงทราบโดยการละโสมนัส ๑

ยํ ปน วุตตํ เอกงฺควิปฺปหีนํ ทวํคสมนฺนาคตฺตํ **ตตฺถ** ๑ โสมนสฺสสฺส
ปทานวเสน **เอกงฺควิปฺปหีนตา** เวทิตพฺพา ๑

ก็แล**โสมนัส**นั้น **จะได้**แต่ในขณะต้นๆ ในวิถิอันเดียว ๑ เพราะฉะนั้น โสมนัสนั้นจึงเรียกว่า ปทานังคะ ๑
ส่วน**ความที่จตุตถฌานประกอบด้วยองค์ ๒** พึงทราบโดยความเกิดขึ้นแห่งองค์ ๒ นี้ **คือ** อุเบกขาเวทนา
เอกัคคตา ๑ คำที่เหลือมีนัยดังกล่าวแล้วในปฐมฌาน ๑ นี่**เป็นนัย**ในจตุกถฌาน ก่อน ๑

ตถจ ปน **โสมนสฺสํ** เอกวีถียํ ปุริมชวเนสุเยว **ปหียติ** ๑ เตนสฺส ตํ ปทานงฺคณฺติ
วุจฺจติ ๑ อุเบกฺขาเวทนา จิตฺเตกคฺคตํ **อิเมสํ** ปน ทวีนฺนํ อุปฺปตฺติวเสน **ทวํค-**
สมนฺนาคตตา เวทิตพฺพา ๑ เสสํ ปฐฺมชฺฌาเน วุตฺตณฺยเมว ๑ เอส ตาว
จตุกฺกชฺฌาเน **นโย** ๑

